

ŽINIOS APIE
ISTORIJA

Turinys

Įvadas. Kas yra studijų ratelis?	1
Pradžia	4
Geomorfologijos raida ir pirmieji Baltijos jūros regiono bei Šiaurės Europos gyventojai	4
Pirmieji Baltijos regiono gyventojai, įvykiai iki Hanzos laikų pradžios	8
Hanza	12
Kas buvo Hanza? Apžvalga	12
Pagrindinė informacija: miesto vaidmuo viduramžių visuomenėje	12
Hanzos įkūrimas ir raida	14
Hanzos vidinė struktūra	16
Miestai nariai	17
Hanzos geografinė plėtra ir prekyba	18
Hanzos ekonominė politika	19
Hanzos miestų gyventojai	20
Hanzos svarbos sumažėjimas	22
Hanzos patirties panaudojimas. Hanzos vaidmuo	23
Hanzos sąjungos politinė istorija Vokietijoje	25
Hanzos grėsmė: Norvegijos požiūris	26
Hanzos interpretavimas Estijoje	27
XX amžius	29
Skandinavija Antrojo pasaulinio karo metu	29
Suomija Antrojo pasaulinio karo metu	32
Švedija Antrojo pasaulinio karo metu	34
Baltijos šalys Antrojo pasaulinio karo metu ir 1989–1991 m. įvykiai	37
Aukos Baltijos valstybių teritorijoje 1939–1959 m.	39
Vokietijos susivienijimas	45
Užsienio politikos įvykiai ir jų reikšmė	46
Įvykiai Vokietijos Demokratinėje Respublikoje	49
Šaltiniai ir literatūra	52
Chronologija: Baltijos jūros regionas per 1000 m.	54

Šį projektą rėmė Europos Sąjungos programa GRUNDTVIG .

Šio projekto turinys nebūtinai turi atitikti
ES poziciją ir už jį ES neatsako.

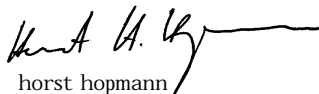
Įvadas

Baltijos regiono istorija yra įvairi ir sudėtinga. Todėl dvi mūsų darbo grupės Taline ir Hamburge nusprendė aprašyti istoriją remdamosi keliais pasirinktais pavyzdžiais.

Kiekvienos iš 10 šalių prie Baltijos jūros (“Anrainerstaaten”), egzistuojančių šiuo metu (Suomijos, Rusijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos) – savita, ilga ir sudėtinga tautos istorija. Kita vertus, visos šios šalys yra susijusios įvairiais ryšiais. Norvegija ir Danija buvo sudariusios sąjungą beveik penkis šimtus metų, o vienu metu prie šios sąjungos buvo prisidėjusi ir Švedija. Suomijoje nemažos dalies gyventojų gimtoji kalba yra švedų kalba, nes ilgus metus šalis priklausė Švedijai. Viduramžiais Lietuva ir Lenkija taip pat buvo viena šalis. Ilgus metus Lenkijos nacionalinei teritorijai grėsmę kėlė Vokietija bei Rusija ir tik po daugelio padalijimų bei valdžios pasikeitimų šalis tapo tokia, kokia yra dabar. O Vokietijos Federacinė Respublika tik 1990 m. pripažino Lenkijos vakarinę sieną pagal tarptautinę teisę. Hanzą, viduramžių Vokietijos pirklių, prekiaujančių užjūriuose, asociaciją taip pat sudarė daugelis miestų, kurie šiuo metu nebeprisiklauso Vokietijai. Ne tik karai, bet ir politiniai, ekonominiai bei kultūriniai ryšiai turėjo įtakos visam Baltijos regionui. Laimei, karų ir karinių konfliktų tarp valstybių dėl įtakos ir teritorijos Baltijos regione laikai jau praėjo, o pagal tarptautines sutartis bei susitarimus pasidarė lengviau kirsti sienas šiame regione. Tačiau tuo pačiu metu sienos gali kitais būdais atskirti žmones. Įvažiuoti į ES tapo sudėtingiau, nors liberalumas tarp kitų ES šalių narių didėja. Socialiniai skirtumai Baltijos regione – tiek šalių viduje, tiek tarp šalių – vis dar neišnyko.

Šalims vienijantis, didėja susidomėjimas Baltijos regiono istorija. Siekiama išsiaiškinti bendrą susiformavusio regiono istoriją. Perpratus istorinius elementus ir tautų ryšius, įsisąmoninami saitai. Tai būdinga ir mūsų tarptautiniam projektui.

Vis dėlto mums istorija nėra tik paprastas istorinės tikrovės aprašas. Ją sudaro ne tik įvykiai. Visų pirma istorija – dabarties paaiškinimas, remiantis praeitimi. Be to, istorija remiasi politikai. Viltys, baimės ir politinės sąvokos siejamos su praeitimi, siekiant suprasti, kokia bus ateitis, ir istoriškai pagrįsti dabartį. Dėl skirtingų interpretacijų istorija tampa prieštaringa. Mums šių interpretacijų nagrinėjimas, kuriam būtinai reikia pagrindinių istorijos žinių, yra kertinis istorinio tyrimo akmuo.

horst hopmann
AuL Hamburg

sirje kessa
AHL Viljandi

Bendradarbiavimo rezultatas tarp septynių grupių iš šešių šalių aplink Baltijos jūrą ES projekto rėmuose yra šios keturios studijų knygelės.

TSL
HELSINKI

AHL
ESTONIA

LLES
LITHUANIA

Studijų ratelis – kas tai?

Kaip mes mokomės? Kaip galima įgyti žinių? Kalbant apie tradicinį mokymąsi, dažniausiai įsivaizduojame savarankiškas studijas, kurias baigus laikomas egzaminas arba testas. Daugelis esame linkę mokyti dėl mokymosi, o ne sau.

Šis požiūris išliko nuo vidurinės mokyklos, universiteto bei darbo patirties. Kita vertus, tyrimais įrodyta, kad toks mokymasis ir įgytos žinios dažniausiai užmiršamos po egzamino...

Tačiau visiems žinoma, kad yra įvairių mokymosi formų. Viena jų – studijų ratelis. Studijų ratelio pagrindinis bruožas yra tas, kad žmonės savanoriškai susirenka bei kolektyviai sprendžia, kaip ir kokiais būdais jie kartu gilins žinias. Patys dalyviai susiplanuoja studijas, ieško informacijos, formuluoja klausimus, diskutuoja, analizuoja bei vertina pasirinktą temą ar pomėgius. Žmonės, labiau linkę mokyti individualiai, turėtų pasirinkti kitokią mokymosi formą.

Įsivaizduokime, kad esame suaugusių žmonių grupelė, norinti praplėsti tam tikros srities žinias bei tai daryti kartu. Studijų grupei nereikalingas mokytojas. Esmė ta, kad dalyviai patys aktyviai ieško žinių, o mokytojai jiems tik padeda. Tai dažniausiai pasitaiko mokantis tam tikrų dalykų, pvz., matematikos ar užsienio kalbų. Svarbiausia, kad mokytojas suprastų, jog jo vaidmuo studijų ratelyje yra kitoks nei paprastose mokyklose. Studijų ratelyje svarbiausia – kolektyvinis darbas, ieškant atsakymų į dalyviams svarbius klausimus. Pagrindinis tikslas nėra rasti atsakymus, kuriuos mokytojas jau žino. Pradedant dalyvių klausimais, ne tik gilinamos jų žinios, bet ir skatinamas pasitikėjimas savimi bei kitais studijų ratelio nariais.

Šalys, dalyvaujančiose šiame ES projekte, turi skirtingą studijų ratelių, kaip pateikta šiame įvade, patirtį. Ratelis gali būti ir papildoma mokymosi forma. Europos Sąjungoje manoma, kad labai svarbu skleisti studijų ratelio, kaip vieno suaugusiųjų švietimo modelių, idėją. Šis neautoritarinis mokymosi modelis turėjo didelę teigiamą įtaką demokratinės visuomenės vystymuisi Švedijoje. Olofas Palme, buvęs Švedijos ministras pirmininkas, kartais apibūdindavo Švediją kaip studijų gretelių demokratiją. Tuo jis norėjo pasakyti, kad studijų ratelyje dalyviai išmoka išklausti kitus, apginti savo nuomonę, gerbti ir įsiklausyti į kitų nuomonę. Tai turėjo didelę įtaką demokratijos formavimuisi Švedijoje.

Be šios studijų knygutės, nėra jokių specifinių vadovėlių. Manoma, kad ji bus naudojama studijų ratelyje. Knygutėje yra daug klausimų, kurie susiję su pateiktais faktais. Klausimų tikslas – pradėti diskusijas arba paskatinti lyginti faktus, pateiktus knygelėje, su žiniomis, kurių įgijo dalyviai. Kadangi klausimų yra nemažai, reikia sugebėti pasirinkti, kurie jų bus aptariami ratelyje. Pasirinkite savo nuožiūra. Jei Jums atrodo, kad kai kurie klausimai nėra svarbūs, tiesiog juos praleiskite.

Aišku, Jūs taip pat galite pasirinkti, ką norite mokytis iš šios knygutės, o kokią informaciją rinksite individualiai ar mažose grupelėse prieš studijų ratelio susitikimus. Patirtis rodo, kad naudinga pakalbėti su žmonėmis ne per grupę. Kartais taip galite gauti vertingų žinių, kaip geriau organizuoti studijų ratelio darbą.

Įsidėmėkite, kad svarbiausia – tai ratelio dalyviai. Jų patirtis, pasaulėžiūra, smalsumas ir susidomėjimas sudaro sėkmingo mokymosi pagrindą. Studijų grupei reikalingas pirmininkas, kitaip tariant, koordinatorius arba vadovas. Jis dirba kartu, jo uždavinys – suburti grupę. Vadovas yra už kitus atsakingesnis, kad ratelyje viskas vyktų sklandžiai, kad visi įsitrauktų, jis privalo paskatinti tyliuosius ir suvaldyti pernelyg dominuojančius dalyvius.

Studijų ratelio vadovas privalo žinoti ideologinius ir praktinius aspektus. Prieš pradėdamas gerai būtų padiskutuoti, kuo suaugusiųjų mokymas skiriasi nuo vaikų ir jaunimo. Taip pat svarbu, kad vadovas būtų susipažinęs su ratelio dinamika tiek socialiniu, tiek psichologiniu aspektu. Reikia žinoti, kokią įtaką individams turi darbas ratelyje.

Patirtis rodo, kad idealiausias studijų ratelių dalyvių skaičius – nuo septynių iki dešimt žmonių. Daugelyje ratelių šis skaičius įvairuoja nuo trijų iki dvidešimties. Jei būtų daugiau žmonių, ne kiekvienas galėtų įsitraukti. Ratelyje labai svarbu dialogas, o tai sunku pasiekti, jei jame per daug žmonių.

Vidutiniškai studijų ratelis susitinka kartą per savaitę 2–3 valandas laisvalaikio metu. Tarp susitikimų ieškoma informacijos bei savarankiškai ji apsvarstoma. Kartais vyksta ilgesni susitikimai savaitgaliais – tai leidžia išsamiau panagrinėti kylančius klausimus.

Kiek studijų ratelis turėtų trukti? Nėra vieno atsakymo į šį klausimą. Kai kurie rateliai negali susitikti daugiau nei tris kartus. Tačiau dažniausiai vyksta keletą mėnesių. Pasitaiko ratelių, išplėtusių studijuojamas temas ir vykstančių keletą metų.

Kadangi daugeliui žmonių studijų ratelio metodas yra naujas, labai svarbu, kad visi dalyviai suprastų, kas tai yra. Pristatant šį metodą, reikėtų paaiškinti, kad pagrindinė idėja – dirbti ir mokytis kartu. Pats ratelis turėtų pasirinkti mokymosi temą, medžiagą bei sudaryti veiklos planą. Taip pat reikia atsiminti, kad kartais privalu daryti pertraukas ir padiskutuoti, kaip sekasi dirbti drauge.

Pradžia

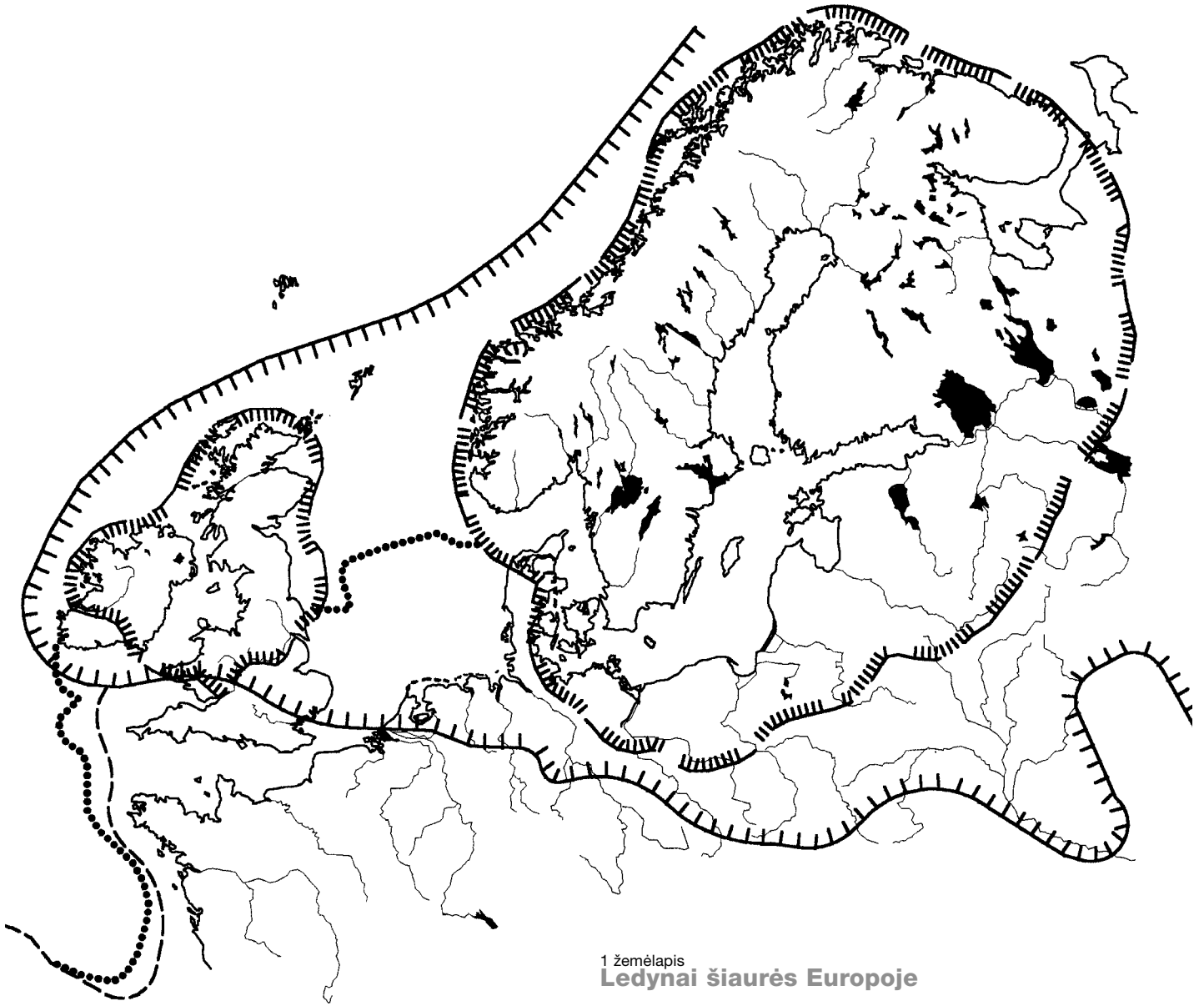
Geomorfologijos raida ir pirmieji Baltijos jūros regiono bei Šiaurės Europos gyventojai

Dabartinis Šiaurės Europos landšaftas, garsus regiono jūrų – Šiaurės ir Baltijos – platybėmis, didžiąja dalimi susiformavo per du paskutinius ledynmečius: per Zalės (Saale) ledynmetį, kuris baigėsi maždaug prieš 100 000 metų, ir per Vistulos ledynmetį, kuris baigėsi maždaug prieš 12 000 metų. Zalės ledynmečio laikotarpiu visą Skandinaviją, Britu salas (išskyrus mažą Pietvakariu Anglijos dalį), dabartinę Šiaurės Vokietiją, Lenkiją ir Baltijos šalis iki pat Ukrainos dengė milžiniški ledynai. Šie ledynai suardė senuosius Skandinavijos kalnus ir nunešė smėlį, didelius ir mažus akmenis, uolienas ir riedulius nuo viso Šiaurės Europos regiono į Centrinės Europos šiaurines dalis suformuodami iš šios smėlio ir akmenų masės dugnines ir paviršines morenas. Kadangi didelis kiekis vandens buvo užšalęs, jūros lygis buvo maždaug 60 m žemiau už dabartinį, taigi tuo metu Atlanto vandenyno krantas Prancūzijoje buvo maždaug už 100 km nuo dabartinės pakrantės, o Pietų Anglija ir Normandija jungėsi sausumoje.

1 žemėlapis, Ledynai Šiaurės Europoje

Maždaug prieš 120 000 metų ledynmetį pakeitė šiltesnio klimato laikotarpis ir ledynai ištirpo. Paskui, maždaug prieš 25 000 metų, prasidėjo naujas ledynmetis, vadinamas Vistulos (nes ledynai pasiekė net Vistulą). Per ledynmetį, kuris baigėsi maždaug 12 000 metais prieš Kristų, Šiaurės Europa buvo padalyta į du atskirus ledynus: mažą, kuris dengė Škotiją, Velsą, Šiaurės Angliją ir beveik visą Airijos salą, ir didesnę – aplink dabartinę Baltijos jūrą. Ledynas dengė beveik visą dabartinės Norvegijos žemės paviršių (ten slėniai, fiordai ir kalnų virtinės buvo visiškai užšalę, ir tik aukščiausios viršukalnės kyšojo virš ledo), dabartinę Švediją, Suomiją, Estiją, Latviją ir Lietuvą, rytinę Jutlandijos pusiasalio dalį, rytinę Vokietijos Federacinės Respublikos Šlėzvingo-Holšteino žemės dalį, Šiaurės Rytų Vokietiją, Šiaurės Lenkiją ir Rytų Prūsiją. Ledynai pastūmė į priekį suardytų uolienuų, akmenų ir smėlio masę ir Skandinavijoje suformavo smėlėtas bei kalvotas paviršines morenas. Ištisus šimtmečius atšilimo laikotarpio pradžioje ledynai keitėsi, kol paviršinių ir dugninių morenų landšaftas tapo mums pažįstama kalnų virtine. Ištirpusių ledynų vanduo išgraužė kanalus upėms ir upeliams. Per šį laikotarpį didelių ledynų likučiai suformavo įdubas, kurios buvo užlietos tirpstančių ledynų vandeniu ir vėliau tapo jūromis.

Dėl šių priežasčių susiformavo kalnuotas landšaftas su 180 m aukštumomis Jutlandijos rytinėje dalyje, Danijos salose Baltijos jūroje, Rytų Šlėzvinge-Holšteine iki Meklenburgo, Pomeranijoje ir Baltijos valstybėse. Ledynų likučiai įdubose kartais išlikdavo nepalieti ištisus amžius, dalis jų pavirto gėlavandeniais ežerais, pavyzdžiui, 70 m gylio Šalzės ežeras (Schaalsee) tarp

1 žemėlapis
Ledynai šiaurės Europoje

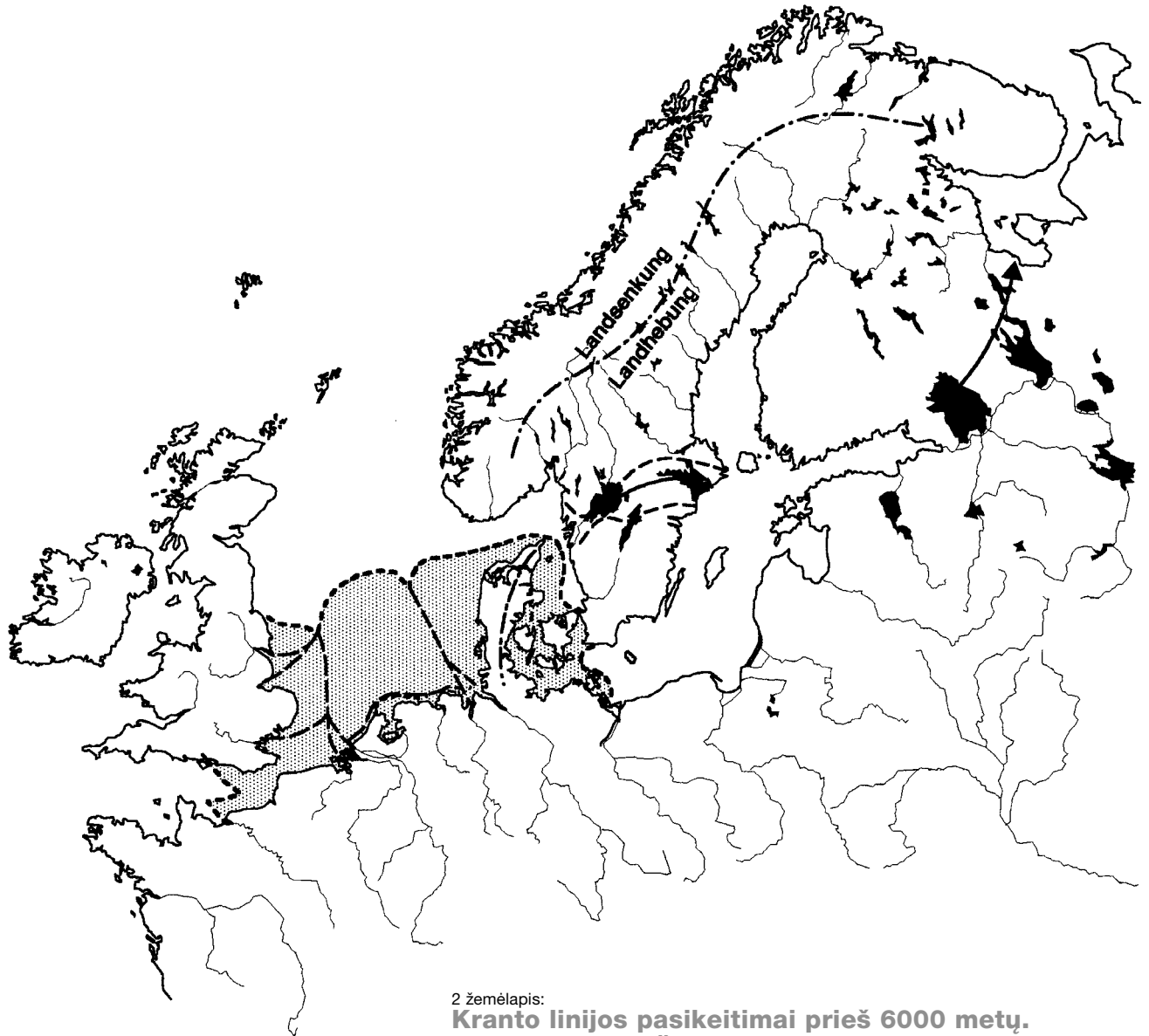
-
Didžiausias ledynų paplitimas
beveik prieš 120 tūkst. metų
-
Galima kranto linija beveik
prieš 120 tūkst. metų
-
Didžiausias paskutinių
ledynų paplitimas prieš
12-15 tūkst. metų
-
Galima kranto linija beveik
prieš 120 tūkst. metų

Hamburgo ir Švėryno. Tačiau dviejų ledynmečių laikotarpiu susiformavę milžiniški ledynai išgraužė ir Baltijos jūros baseiną. Traukiantis ledynams, ištirpusio ledo vanduo tekėjo į Pietus ir Vakarus, suformuodamas didelį ledynų slėnį, besitęsiantį nuo Veichzelio (Weichsel) prie Oderio, per Šprė-Hafelio regioną, kur yra dabartinis Berlynas, išilgai Elbės Šiaurės jūros link. Maždaug 10 000 m. prieš Kristų vis dar buvo užšalęs toks didelis kiekis vandens, kad jūros lygis buvo maždaug 60 m žemiau už dabartinį, o Šiaurės jūros pakrantė tuo metu driekėsi nuo Šiaurės Anglijos iki Šiaurės Jutlandijos. Pietinės ir centrinės Šiaurės jūros dalys bei Lamanšo kanalas buvo sausuma, Britų salos buvo Europos žemyno dalis, o Temzė tuo metu buvo Reino, įtekančio į jūrą Šiaurės Anglijos rytinėje dalyje, intakas. Pasitraukus ledynams, šiuo sausumos keliu augalai, gyvūnai ir žmonės grįžo į buvusią tundrą, kurią sudarė pietinė ir centrinė Anglija. Tik maždaug 5000 m. prieš Kristų potvynis atskyrė Angliją nuo Europos žemyno.

Per ilgus amžius milžiniška ledo masė, kuri galėjo būti iki 1000 m aukščio, išlygino Baltijos jūros baseiną, o būtent dabartinės Švedijos ir Suomijos žemę. Netgi ledynams pasitraukus, šiame regione žemė buvo daug žemiau negu dabar, o nuo Baltijos jūros per centrinę Švediją iki dabartinio Skagerako vakaruose ir per regioną prie Ladogos ir Onegos ežerų iki Baltosios ir Barenco jūrų šiaurėje driekėsi vanduo. Maždaug prieš 8000 metų pakrantė buvo žemiausio dabartinio taško, t.y. 20 m, lygyje, taigi Šiaurės Vokietija ir Pietų Švedija jungėsi sausumoje. Tai reiškia, kad pietinės Švedijos Skonės (Skåne), Holando (Holland), Blekingės (Blekinge) ir Smolando (Småland) provincijos priklausė Centrinei Europai ir buvo atskirtos nuo dabartinės centrinės Švedijos plačiu vandens ruožu. Tuo metu Baltijos jūra įsiliejo tiesiai į vandenynus ir todėl buvo daug sūresnė negu dabar.

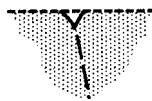
2 žemėlapis

Iš pradžių Pietų Švediją su žemynu jungė sausumos kelias ir augalai, gyvūnai, ir pirmieji žmonės pasinaudojo šiuo keliu, kai ledynai pradėjo trauktis. Yra įrodymų, kad pirmieji žmonės Pietų Švedijoje apsigyveno maždaug 5000 m. prieš Kristų, o seniausiai archeologiniai radiniai Šlėzvige-Holšteine yra maždaug 7500 metų senumo. Ištirpus dideliems ledynams, žemė aplink Baltijos jūrą pamažu vėl ėmė kilti. Šis procesas tebesitęsia, ypač Šiaurinėje Suomijos įlankoje, kur netgi per pastarąjį šimtmetį žemė pakilo daugiau kaip 1 m. Kylant žemei, vandens kelias tarp dabartinio Stokholmo ir regiono į Šiaurę nuo Geteborgo išnyko. Šio jūrų kelio likučiai yra dideli ežerai, besidriekiantys nuo Venerno (Väner) per Veterną (Vättern) iki Malereno (Mälaren). Šiuo metu vis dar galima atpažinti buvusią pakrantę į pietus nuo Venerno, vis dar galima rasti sūriųjų vandenų moliuskų, kurie būdingi šiam regionui. Kylant žemės lygiui, buvę vikingų miestai, kurie turėjo išėjimą į atvirą jūrą, pavyzdžiui, Švedijos miestas Birka į rytus nuo dabartinio Stokholmo, buvo užnešti sąnašomis ir prarado išėjimą į jūrą, o drauge ir neteko prekybinių miestų statuso.

2 žemėlapis:

Kranto linijos pasikeitimai prieš 6000 metų. Anglija ir pietų Švedija – Europos žemyno dalis

Kranto linijos, upių ir žemyno pasikeitimai prieš 6000–7000 metus.
Anglija ir pietų Švediją jungusi žemė suskilo ne anksčiau nei prieš 5000 metų

Jungtis tarp Šiaurės ir Baltosios jūrų susidarė pasitraukus ledynams ir Baltijos jūros baseinui prisipildžius ištirpusio vandens

Pakilus žemės plutai, Baltijos jūra buvo atskirta nuo Pasaulio jūrų. Ankstyvieji vandens telkiniai Švedijoje: dideli Venerno, Veterno ir Melareno ežerai

Vėlesni žemės plutos žemėjimai Danijos teritorijoje ir Pasaulio jūros pakilimas: Vanduo užpylė žemę, kur dabartiniu metu yra petinė Šiaurės jūros dalis. Vanduo tekėjo iš Kattegatt kartu su pasikeitusia Šiaurės jūra į Baltijos jūrą. Didžiojo ir Mažojo sąsiaurių susiformavimas (7000–2000 m. pr.m.e.)

Viename regione žemės platai geomorfologiškai kylant, aplinkiniuose regionuose žemė dažnai įdumba. Taip įvyko ir Šiaurės Europoje. Taigi Norvegijai ir Jutlandijai būdingas šioks toks nuolydis. Į Vakarus nuo šio nuolydžio žemė įdubo, todėl Norvegijos fiordai buvo užlieti, o žemė dabartiniame Šiaurės jūros regione taip pat įdubo. Vykstant šiems pokyčiams bei kylant jūros lygiui, viduramžiuose ir naujųjų amžių pradžioje kilo baisios audros ir tokie potvyniai, kad didžiuliai dirbamos žemės plotai Šiaurės Fryzijos pakrantėje buvo visiškai užlieti. 1362 m., o po to 1634 m. Rungholtas, esantis Strando saloje (sala, kuri dabar vadinama Nortstrandu, yra paskutinė likusi šios salos šiaurinė dalis), buvo visiškai užlietas ir sunaikintas.

Pirmieji Baltijos regiono gyventojai, įvykiai iki Hanzos laikų pradžios

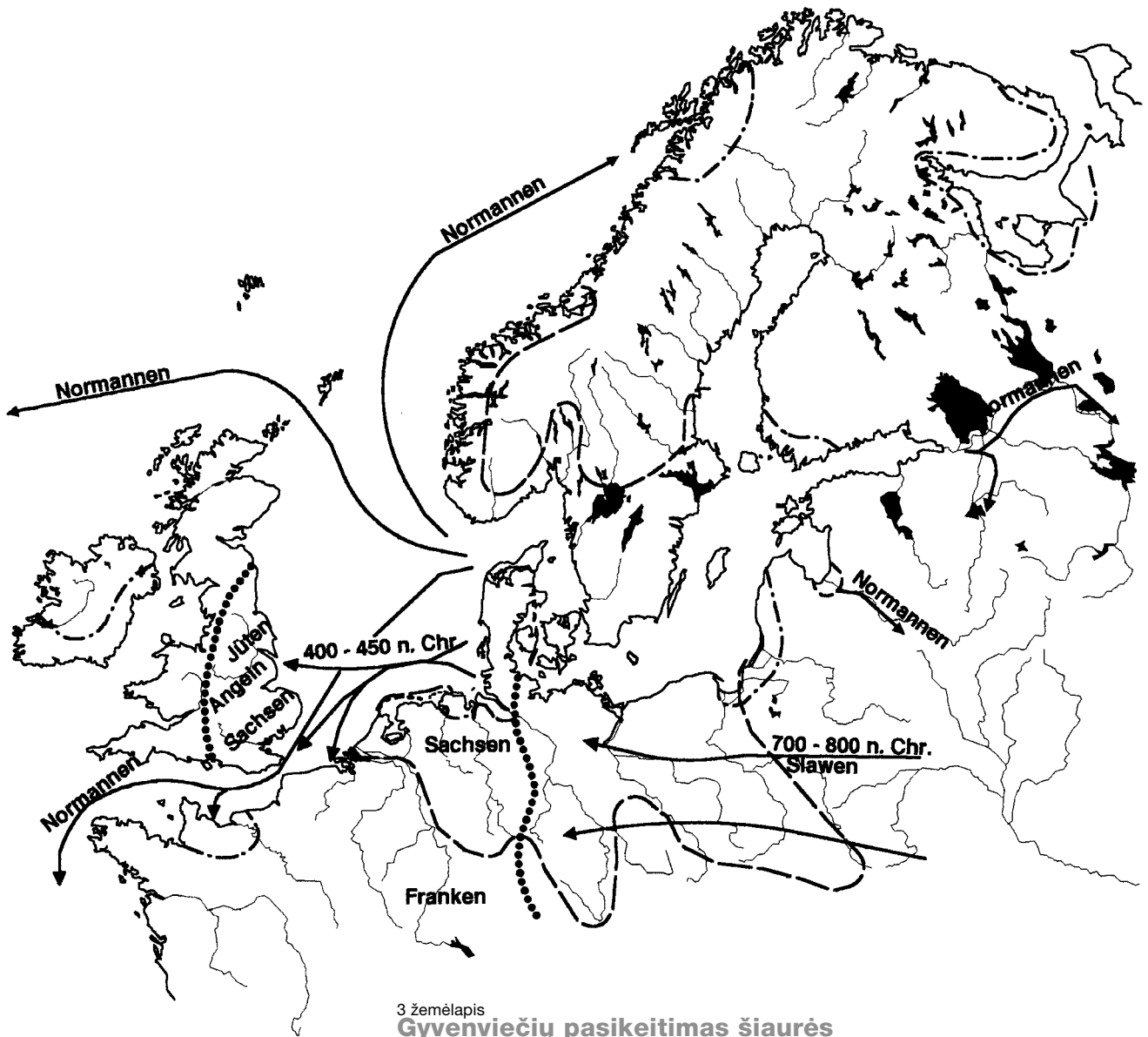
Pasitraukus Vistulos ledynams ir prasidėjus žemės atšilimui, pasirodė pirmoji tundrai būdinga flora ir fauna, o netrukus grįžo ir įvairių tautų gyventojai. Maždaug nuo 6000 m. prieš Kristų indoeuropiečiai apsigyveno regione tarp dabartinės Olandijos ir Lenkijos. Rinkdami augalus ir medžiodami tuo metu dar buvusiais sausumos keliais jie nusekė paskui gyvūnus į Angliją ir Pietų Skandinaviją. Netgi šiomis dienomis aptinkama archeologinių radinių, patvirtinančių, kad tais laikais normanų medžiotojai ir augalų rinkėjai klajojo šiame regione, o Šiaurės jūros pietinėje dalyje dugne rasti priešistorinių laikų įrankiai. Maždaug 5000 m. prieš Kristų žemės paviršius tarp Anglijos ir žemyno buvo užlietas.

Prieš 2000 metų germanų gyvenvietės užėmė didelę Rytų Europos dalį, besidriekiančią iki dabartinės Ukrainos. Dėl klimato pasikeitimu nuo 5000 iki 2000 m. prieš Kristų indoeuropiečių gentys, kilusios iš dabartinės Jutlandijos, Šlėzvigo-Holšteino regiono, rytinio Elbės kranto ir dabartinės Lenkijos, pradėjo trauktis į vakarus ir keltis per Šiaurės jūrą į dabartinės Rytų Anglijos ir Pietryčių Škotijos regionus. Saksai, kilę iš buvusios saksų tėvynės, dabartinės Žemutinės Saksonijos, jutai ir anglai (iš Šiaurės Rytų Šlėzvigo-Holšteino) išstūmė keltus, kurie apsigyveno Anglijoje ir paskleidė Šiaurės germanų kalbą Britų salose. Germanų gentys, pasitraukusios į Vakarus, beveik nepalikę jokių gyvenviečių ženklų (išskyrus kelis radinius Centrinės Europos Šiaurės Rytų dalyje), o išvalyti žemės plotai netrukus apaugo.

3 žemėlapis

Maždaug 700–800 m. po Kristaus slavų gentys atklydo iki dabartinio Kylio ir apsigyveno šiame laukiniame negyvenamame krašte. Rytų Holšteinas ir Žemutinės Saksonijos šiaurės rytų dalys tapo slavų, arba vendų, (Wendisch) gyvenvietėmis, kurioms buvo suteikti slaviški pavadinimai. Dalis slavų gyvenviečių ir slavų (vendų) kalba išliko Žemutinės Saksonijos Šiaurės Rytų dalyse (vadinamojoje Vendlandijoje, centrinėje Elbės baseino dalyje) iki XIX a. pradžios, o Pietų Brandenburge bei Pietų Saksonijoje ir iki šių laikų.

Migracijos laikotarpiu ugrofinų etninės grupės, atsiskyrusios nuo genčių, gyvenančių dabartinėje Vengrijoje, apsigyveno rytiniuose Baltijos regionuose.

3 žemėlapis

Gyvenviečių pasikeitimas šiaurės Europoje Tautų kraustymosi laikais

— Germanų gyvenviečių ribos Tautų kraustymosi laikais 300 m. prieš Kristų

450–500 n. Chr. Germanai pasitraukia iš rytinių žemių

700–800 n. Chr. Po 200–300 metų slavai apgyvendina tuščias žemes

..... Riba tarp slavų gyvenamųjų žemių ir saksų bei frankų apgyvendintų teritorijų 700–1100 m.

- - - - - Norvegų gyvenvietės IX–X a.

Haitabus muziejaus
internetinės svetainės
puslapis:
[www.schloss.gottorf.de/
haithabu/frameset.htm](http://www.schloss.gottorf.de/haithabu/frameset.htm)

Jų gyvenvietės buvo dabartinėje Suomijos ir Estijos teritorijoje. Netgi dabar suomių ir estų kalbos yra tokios panašios, kad abiejų šalių gyventojai vis dar gali susikalbėti. Baltų gentys apsigyveno pietiniuose regionuose.

Į šiaurę nuo Elbės buvo įsikūrusios Normanų gyvenvietės. Elbė žymėjo pietinį nordinės kultūros regiono pakraštį; tuo metu šiame regione buvo kalbama nordų kalba. Tuo tarpu slavai gyveno didžiuliuose žemės plotuose į pietus nuo baltų, o normanų gyvenvietės pradėjo kurtis Baltijos regiono šiaurėje ir šiaurės vakaruose. Pagrindinė vieta, kur kūrėsi gyvenvietės ir apsidodavo valdovai bei kariuomenės vadai, buvo dabartinėje Danijoje, kurią tuo metu sudarė dabartinis Šlėzvigas-Holšteinas, į šiaurę nuo Elbės. Svarbus Normandijos ir Danijos prekybos miestas buvo Haitabus (Haithabu) (kurio pavadinimas reiškia gyvenvietę Heide), įsikūręs siauros Šlai (Schlei) įlankos pakrantės gale netoli nuo Šlėzvigo. Tuo tarpu saksų gyvenviečių regione į pietus nuo Elbės buvo įkurta Karolio Didžiojo (Charlemagne) imperija.

Karolio Didžiojo valdymo laikotarpiu Karolingų dinastija pradėjo plėstis į Šiaurę nuo Elbės. Dažnai ši ekspansija buvo siejama su krikščionybės skleidimu. Maždaug 808 m. po Kristaus šiaurinėje Elbės baseino dalyje, šalia Alsterio, kuris buvo vadinamas Hamaburgu ir kur dabar yra Hamburgas, buvo pastatyta maža vyskupo Ansgaro katedra. Ilgus metus dėl šio šiaurinio Elbės baseino regiono vyko kovos tarp Normanų (danų), slavų, kurie puolė iš Rytų, ir frankų, kurie nešdami krikščionių tikėjimą artinosi iš Pietų. IX amžiaus pradžioje Danijos karalius Godfredas įsakė pastatyti tvirtovę pavadinimu “Danewerk” tarp Haitabus ir Ėderio žiočių prie Šiaurės jūros, taip siekta apsiginti nuo Karolio Didžiojo kariuomenės, kuri žygiavo į Šiaurę. Netrukus saksai iš daugelio mažų tvirtovių pastatė sieną tarp saksų Vakaruose ir slavų Rytuose (Limes saxiones), kuri driekėsi maždaug nuo dabartinio Kylio iki regiono, esančio į rytus nuo Hamburgo. Iki XI amžiaus Haitabu buvo svarbiausias komercinis centras šiaurės Europoje. Fryzijos pirkliai plaukė iš Šiaurės jūros Ėderiu ir Trėne iki Haitabus ir pardavinėjo šiame mieste prekes iš Baltijos regionų.

IX–X amžiuje Danijos Karalystė suvienijo daug mažų kunigaikštysčių ir tapo galingiausia normanų valstybe Šiaurės Europos Baltijos regione, užkariavusia Norvegiją ir didelę dalį Anglijos. Normanai viešpatavo Baltijos ir Šiaurės jūrose, plačiomis Rusijos upėmis jie nuplaukė iki Juodosios jūros, įkūrė gyvenvietes Šiaurės Rusijoje ir Šiaurės Prancūzijos pakrantėje (Normandijoje). Jie nuplaukė netgi iki Viduržemio jūros, kur vėliau įkūrė normanų valstybę Sicilijoje ir Pietų Italijoje. Šiaurėje maždaug 980–1000 m. po Kristaus Erikas Raudonasis ir Leifas Eriksonas iš Islandijos nuplaukė į Grenlandiją bei į Šiaurės Ameriką, kurią pavadino Vinlandija (pievų šalimi).

Maždaug 960 m. Normandijos ir Danijos karalius Haraldas Mėlyndantis buvo pakrikštytas. Kitas žingsnis Šiaurės regionui pereiti į krikščionybę buvo žengtas Hamburgo–Bremeno arkivyskupijoje. Naujos katedros buvo pastatytos Ribeje (Jutlandijoje) ir Lunde (Skoneje), o krikščionybė buvo įvesta

ir kitose šiaurinėse bei rytinėse dalyse. XI–XII amžiuje pagrindinę politinę galią Baltijos regione turėjo Danijos Karalystė, kuri asmeninės sąjungos su Šlėzvigo ir Holšteino kunigaikščiais dėka turėjo valdžią iki Elbės. Tačiau tuo pačiu metu savo valdžios struktūras kūrė ir bažnyčios, o ypač pirkliai.

Hanza

Kas buvo Hanza? Apžvalga

Miestų ir pirklių asociacija, pavadinimu Hanzos sąjunga, egzistavo nuo XII iki XVII amžiaus. Ją sudarė iki 200 miestų, kurių dauguma buvo Vokietijoje. Dėl ilgai egzistavusios sąjungos, taip pat dėl plačiai išsidėsčiusių miestų, Hanza yra lobynas besidomintiems to meto vietos papročiais ir socialiniais aspektais, kurie bus bendrais bruožais aprašyti šiame darbe. Tačiau pagrindinis šios apžvalgos tikslas yra skatinti ir padėti suvokti vietos istoriją, pasitelkiant išsamesnę Hanzos kontekstą.

Pagrindinė informacija: miesto vaidmuo viduramžių visuomenėje

Hanzos atsiradimas yra glaudžiai susijęs su ypatingu miestu vaidmeniu viduramžiais. Viduramžiu feodalinė sistema buvo suskirstyta į socialines grupes, kurioms buvo suteiktos skirtingos teisės. Didžiausią galią turėjo “Personenverbandsstaat”, asociacija, kuri skirstė įgaliojimus kilmingiesiems ir jų šeimos nariams. Feodalinėje sistemoje aristokratijos atstovai buvo įsipareigoję vieni kitiems. Tai reiškia, kad lojalumo ir priklausomybės ryšiai egzistavo tarp atskiru asmenų, o ne tarp valstybių, kaip mums atrodo dabar. Viduramžiais neegzistavo tautos sąvoka. Tauta tapo svarbia politine sistema tik XIX amžiuje. Viduramžiu “Personenverbandsstaat” struktūroje miestai turėjo teisę tvarkyti savo reikalus tam tikru lygiu. Jie sudarė vadinamąsias “Schwurgemeinschaften” (draugijas, kurios prisiekdavo lojalumą viena kitai), iš jų išaugo vietos bendrijos. Dažnai yra tekę girdėti apie įtemptus santykius tarp valdančiosios aukštuomenės ir miestų, kurie siekė tam tikro laispsnio autonomijos.

Nuo XI amžiaus Europos miestai tapo laisvi ir buvo valdomi miesto asamblėjų arba tarybų.

Diskusijos

Miestai yra viduramžių “išradimas”. XII ir XIII amžiais Europoje buvo įkurta maždaug 4000 miestų. Ar žinote dar kokių nors viduramžių naujovių, kurios šiuo metu vis dar reikšmingos?

Liubekas, kurį 1143 m. įkūrė vienas Holšteino provincijos kilmingasis, yra puikus išsilaisvinimo procesą iliustruojantis pavyzdys. Netrukus po miesto įkūrimo, be slavų Liubicos (“Gražuolė”), Liubekas tapo svarbiu baltų prekybos centru ir pasinaudojo feodalų kovomis nepriklausomybei išsikovoti. 1180 m., nugalėjęs buvusį valdovą Henriką Liūtaširdį, Liubeką pradėjo asmeniškai kontroliuoti kaizeris Frydrichas I Barbarosa (Friedrich Barbarossa). Netrukus miesto kontrolę perėmė Danijos karalius, tačiau 1226 m. jis buvo išvytas. Tada miesto Taryba kreipėsi į Štaufenų dinastijos kaizerį

Daugelyje literatūros šaltinių Hanzos istorija paprastai yra skirstoma į tris etapus: pirklių Hanzos etapą iki maždaug 1350 m., Hanzos miestų suklestėjimo etapą XIV ir XV amžiais, kai šie miestai buvo vieni iš galingiausių Šiaurės Europoje, ir nuosmukio etapą, kuris prasidėjo XV amžiaus pabaigoje ir baigėsi XVII amžiuje.

Frydrichą II prašydama tapti “reichsunmittelbare Stadt”, kitaip sakant savivaldos teises turinčiu miestu, kurį tiesiogiai kontroliuotų pats kaizeris. Tai reiškia, kad patenkinus prašymą Liubekas oficialiai buvo pavaldus jam ir privalėjo mokėti mokesčius. Tačiau kaizerio įtaka miestui buvo kur kas mažesnė už vietos valdovų, o tai reiškia, kad Liubekas, kaip ir kiti miestai, galėjo gana savarankiškai formuoti savo politiką. Vieninteliai Hanzos miestai, sugebėję gauti “reichsfreie Stadt”, t.y. laisvo arba privilegijuoto miesto statusą, buvo Liubekas, Dortmundas, Goslaras, Nordhauzenas ir Miülhauzenas Tiūringijoje, o vėliau Kelnas, Hamburgas ir Bremenas. Visi kiti svarbesni Hanzos miestai, pavyzdžiui, Brunsvikas, Ryga arba Dancigas, oficialiai buvo kontroliuojami miesto aukštuomenės, bet, nepaisant to, politiškai jie buvo gana savarankiški arba išstūmė aukštuomenę iš valdžios, kaip tai buvo padaryta, pavyzdžiui, Hamburge.

Piliečiai privalėjo paklusti jų miestuose galiojantiems įstatymams. Tačiau miesto Tarybos nebuvo demokratiniai valdymo organai. Dažniausiai jas sudarydavo valdančioji oligarchija, kurios didžioji dalis buvo pirkliai, “aristokratija”. Nariai buvo renkami ir dažnai užimdavo pareigas iki gyvos galvos. Dėl miestų kontrolės dažnai kildavo konfliktai su kitais visuomenės sluoksniais, pirmiausia su amatininkais, kurie kūrė gildijas arba cechus, Šiaurės Vokietijoje vadinamais “Ämter”. Žemesnės socialinės klasės atstovai, pavyzdžiui, juodadarbiai darbininkai, atvykėliai ir tokių “nagarbingų” profesijų atstovai kaip budeliai, paprastai neturėjo politinių teisių, o daugeliu atveju jiems nebuvo suteiktos net pilietinės teisės. Ir vis dėlto akivaizdūs pirmieji ankstyvųjų buržuazinių struktūrų požymiai. Miestuose socialinį statusą lėmė ne tik prigimtis, bet ir turtas. Vis dėlto tapti valdančiosios klasės atstovu buvo sudėtinga, ir Hanzos miestus valdė aristokratų oligarchija, kuriai buvo taikomi į aukštuomenės kriterijus panašūs kriterijai, o svarbiausias buvo paveldas. Net tokiomis sąlygomis miestuose buvo daugiau laisvės negu kaimuose. Vokiečių posakio “Stadtluft macht frei” (“miesto oras išlaisvina”) kilmė paaiškinama tuo, kad žmogus, gyvenęs mieste vienus metus bei vieną dieną ir neatšauktas feodalo, galėjo likti mieste ir gauti pilietines teises, tačiau už atitinkamą pinigini mokesti.

Diskusijos

Ir dabar gyvenimas mieste dažnai lyginamas su gyvenimu kaime. Ar posakis “Stadtluft macht frei” (“miesto oras išlaisvina”) vis dar prasmingas?

Ir šiais laikais dažnai švenčiamos miestų įkūrimo šventės. Kada buvo įkurti miestai jūsų gyvenamame regione? Kas juos įkūrė?

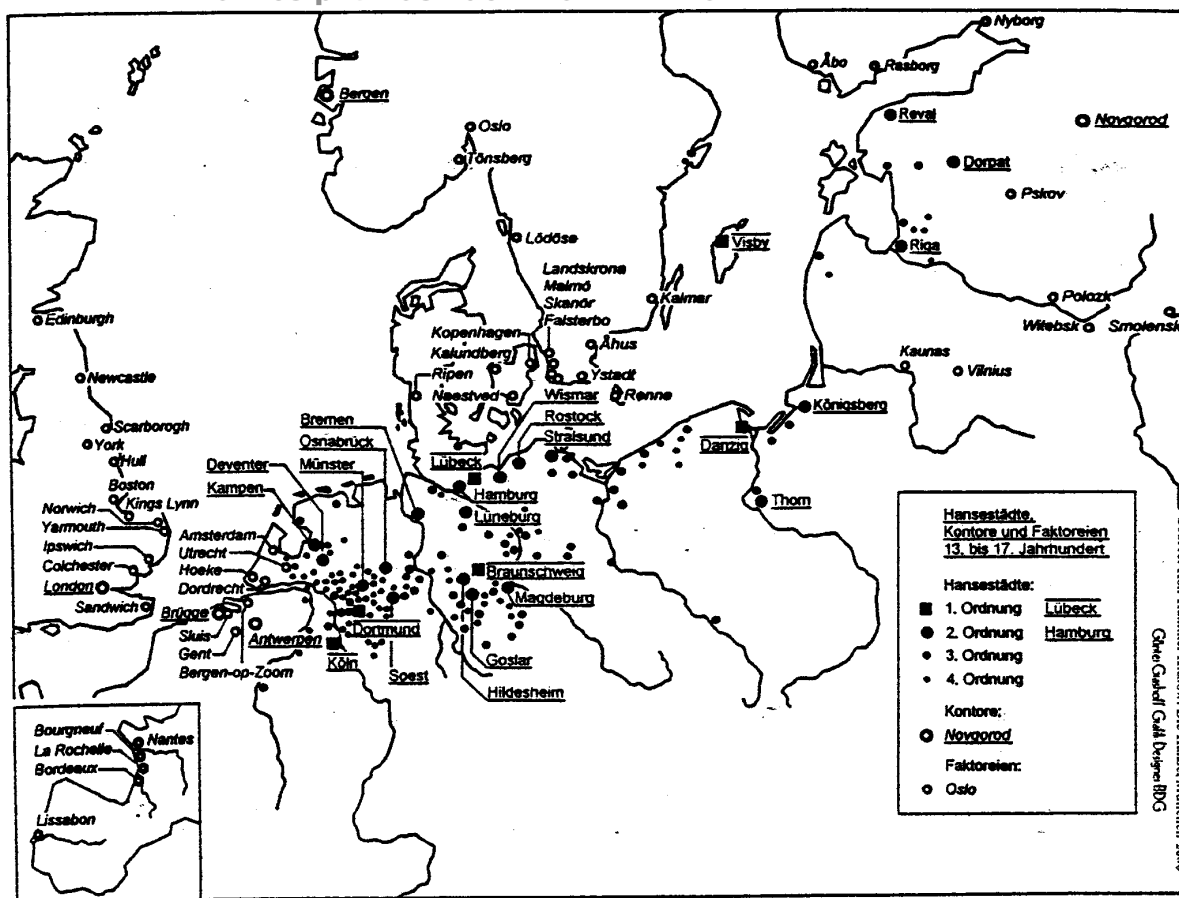

Ypač verta aplankyti Liubeką, nes viduramžių miesto centras yra gerai išsaugotas. Pateikiame lankytinų vietų sąrašą:

- Miesto Holšteiniečių vartai (Holstentor), arba viduramžių Hanzos miesto arsenalas (ir miesto muziejus);
- Šv. Marijos bažnyčia (Marienkirche) ir miesto Rotušė – Hanzos miesto kultūros identifikumas ir administracija;
- Hanzos pirklio namas, arba butis, aukštuomenės gyvenimo būdas ir darbas viduramžiais;
- Amatininkų namai ir vargšų kvartalas, arba vidurinėsios klasės ir žemesniųjų sluoksnių gyvenimo būdas ir darbas;
- Šventosios dvasios (Heilig-Geist) ligoninė, arba socialinės struktūros, vargšų prieglaudos ir ligoninės Hanzos mieste;
- Šv. Onos (St. Annen) muziejus, arba gildijos, fondai ir religija viduramžiais;
- Šv. Kotrynos (St. Katharinen) bažnyčia, arba elgetaujančio vienuolių ordino vaidmuo Hanzos miestuose.

Smulkesnė informacija suteikiama Liubeko turizmo informacijos centre (Lübeck-Informationen-Zentrum)

Hanzos plitimas nuo XIIIa. iki XVIIa.

4 žemėlapis: Hanzos išsidėstymas

Viena iš Hanzos įkūrimo priežasčių buvo tai, kad XII amžiaus antroje pusėje buvo pastatytas naujos rūšies laivas "Kogge". Šis laivas buvo pranašesnis už normanų irkluojamus laivus. "Kogge" buvo burinis laivas su stiebu ir labai aukštais bortais, juo buvo galima gabenti didelius krovinius, todėl padidėjo prekybos mastas. Tačiau konkurentai naudojo tiek "Kogge" tipo laivais, tiek vėlesniais "Holk". Informacija apie senovinių laivų rūšis pateikiama interneto svetainėje adresu:

<http://index.waterland.net/navis/home/noframes.htm>

Nėra tikslios Hanzos įkūrimo datos. Ji pamažu buvo sukurta XII amžiuje. Vėlyvaisiais viduramžiais Šiaurės Vokietijos pirkliai, užsiimantys užsienio prekyba, plaukdavo nuosavais laivais kaip keliaujantys prekybos agentai į prekybos centrus, ten kurdavo organizacijas savo prekybos interesams ginti. Dažnai jie keliaudavo grupėmis, o Hanzos pavadinimas ir yra kilęs iš žodžio "Hanse", kuris šnekamąja vokiečių kalba reiškia "grupė" arba "būrys". Tokios prekybos asociacijos pirmą kartą paminėtos 1161 m. (rašant apie "gemeene Koopman") Gotlando saloje, kuri tuo metu buvo viena iš svarbiausių prekybos centrų Baltijos regione. Šiaurės pirkliai buvo suteiktos tam tikros prekybinės teisės, o gotų pirkliai savo ruožtu gavo privilegijas Šiaurės Vokietijos regione. Buvo leidžiama, pavyzdžiui, pirkti ir parduoti tokias prekes, kurių prekyba kitų regionų prekeiviams buvo draudžiama arba ribojama. Tokias asociacijas kūrė ne tik Šiaurės Vokietijos pikliai. Viduramžiais visi pirkliai, kurie vertėsi užsienio prekyba, tokiomis sutartimis stengėsi užsitikrinti ypatingas teisės (pavyzdžiui, mokesčių lengvatas).

Kitas svarbus Hanzos augimo aspektas buvo Vokietijos ekspansija į Rytus. Nuo XII amžiaus vidurio slavų tautą, gyvenusią Baltijos jūros pietinėje pakrantėje, išstūmė arba asimiliavo vokiečiai, jie įkūrė miestus ir apgyvendino naujakurius (daugiausia iš Vestfalijos, Saksonijos ir Fryzijos). 1143 m. Liubekas tapo pirmuoju vokiečių uostu Baltijos jūroje. Miesto pavadinimui buvo pritaikytas senojo miesto slaviškas pavadinimas “Liubica” (reiškiantis “gražuolė”). Daugelis naujų vokiečių miestų šiame regione, kaip ir Liubekas, buvo įkurti šalia arba vietoje buvusių slavų prekybos centrų, tačiau jie negaudavo miesto statuso, jeigu jų nevaldė vokiečiai, o valdant jiems įgydavo Liubeko miesto teises (Lübecker Stadtrecht). Šalia gyvenviečių tose vietovėse, kurios šiais laikais žinomos Meklenburgo, Pomeranijos arba Rytų Prūsijos pavadinimų tose vietovėse, kurios šiais laikais žinomos Meklenburgo, Pomeranijos arba Rytų Prūsijos pavadinimais, Vokietijos prekeiviai įkūrė ir kitus miestus. Pavyzdžiui, Talinas (buvęs Revalis) nuo X amžiaus buvo estų gyvenvietė su pilimi, kurią 1219 m. užėmė Danijos kariuomenė. Po kelių metų danai pasitraukė iš Estijos ir perdavė valdžią “Schwertbrüderorden”, Vokietijos riterių ordinui. Teutonų ordinas pakvietė į šį regioną 200 pirklių iš Vokietijos, kurie šalia pilies ir estų gyvenvietės įkūrė miesto tipo gyvenvietę. Švedu ir rusu prekeiviai taip pat gyveno tame mieste, kuriam 1248 m. Danijos karalius suteikė Liubeko miesto teises. Buvusiuose Vokietijos miestuose, kurie dabar yra Baltijos šalyse, susiformavo vokiečių valdančioji klasė, tačiau vokiečių valstiečių juose gyveno labai mažai. Vokiečių ekspansiją į rytines Baltijos valstybes didžiąja dalimi organizavo Kryžiuočių ordinas (Deutscher Orden). Nuo 1231 m. maždaug toje teritorijoje, kur dabar yra Estija, Latvija ir buvo Rytų Prūsija, kryžiuočiai įkūrė savo valstybę ir pavadino ją “Ordensstaat”. Nuo XIV amžiaus pabaigos Kryžiuočių ordinas pats ėmė verstis prekyba, o ordino vadas (Hochmeister des Ordens) tapo vieninteliu didiku, priklausiusiu Hanzai.

XIII a. įvykus savotiškai komercinei revoliucijai, pasikeitė užsienio prekybos struktūra. Pirkliai patys nebeplaukiojo, jie likdavo miestuose ir į prekybos keliones siųsdavo atstovus. Pirkliams nuolat gyvenant miestuose, išaugo prekybos ir ekonomikos, pagrįstos piniginiu mokėjimu už prekes, mastas. Į prekybos kelionių maršrutus buvo įtraukti tik keli didesni miestai, o Liubekas tapo pagrindiniu prekybos uostu Baltijos jūroje. Vykstant šiam procesui, pirkliai vis aktyviau dalyvavo politinėje miestų valdymo veikloje.

Kam buvo naudinga įkurti Hanzą?

Ar žinote kokių nors panašių dabarties įvykių, kuriuos motyvavo panašūs interesai?

Hanzos miestai pradėjo kurtis XIII amžiuje. Centralizuota kaizerio valdžiai Šventojoje vokiečių tautos imperijoje (“Heiligen Römischen Reich deutscher Nation”) susilpnėjęs, miestuose susidarė valdžios vakuumas ir jie pradėjo kurti aljansus. Jų tikslas buvo apginti pirklių prekybos privilegijas, suteiktas prekiauti užsienio miestuose. Pagrindinis vaidmuo teko Liubekui. 1356 m. mieste įvyko pirmoji Hanzos diena (“Hansetag”), surengta, norint aptarti

prekybos sankcijų skyrimą Flandrijai. Atskiriems miestams atstovaujantys delegatai priėmė sprendimą paskirti sankcijas ir, reaguodama į tai, 1360 m. Flandrija dar kartą suteikė Hanzai visas privilegijas, kurias buvo anksčiau panaikinusi. Per šią Hanzos dieną pirmą kartą buvo pavartotas Vokietijos Hanzos terminas (“dudesche hense”).

Po tokios sėkmės kitas didelis bendras žingsnis buvo karas prieš Daniją. 1361 m. Danijos karalius Valdemaras IV užkariavo Hanzai priklausiusį miestą Atedago Visbį ir pradėjo rinkti rinkliavą už kelionę Zundu (“Sund”) tarp Danijos ir Švedijos, taip sudarydamas vis didesnių kliūčių Hanzos prekyviams.

Tuo metu karą, pavadinimu “Kaperkrieg” (viena iš leistinu piratavimo formų), Valdemarui IV paskelbė daugiausiai Hanzai priklausę vendu miestai, tačiau jiems nesisekė. Tik 1367 m. Kelno konfederacija (“Kölner Konföderation”) sugebėjo suvienyti daugelį Hanzos miestų karui prieš Daniją. Nors aljansas egzistavo neilgai, tačiau į jį įsitraukė ir didikai, kurie priešinosi Valdemarui IV, bei nemažai Hanzai nepriklausiusių Olandijos miestų.

Danija buvo sutriuškinta ir 1370 m. pasirašyta Štralzundo taikos sutartimi (Frieden von Stralsund) buvo atkurtos ankstesnės Hanzos miestų teisės. Tai ilgiems metams užtikrino Hanzos viešpatavimą Baltijos regiono prekyboje. Sumaniai pasinaudodami prekybinėmis privilegijomis bei naudodami jėgą, Hanzos miestai sugebėjo dar kartą apriboti konkuruojančių prekeivių (Rusijos, Olandijos ir Anglijos pirklių) galimybes. Sudarydama Štralzundo taikos sutartį Hanza pagaliau tapo miestų sąjunga.

Hanzos vidinė struktūra

Didžiąją savo egzistavimo dalį miestu Hanza (Städtehanse) buvo suskirstyta į atskirus regionus: vendu regioną (nuo Holšteino iki Meklenburgo), Saksonijos regioną, Pomeraniją ir Brandenburgą, kurio atstovybe buvo Liubekas, Vestfalijos regioną, Prūsiją bei Reiną, kuriems iš pradžių atstovavo Kelnas, o po to Dortmundas, ir Latvijos, Gotlando bei Švedijos regioną, kurio centras iš pradžių buvo Visbius, o vėliau Ryga. Kad galėtų prekiauti tarpusavyje, Hanzos miestams reikėjo rasti bendravimo būdą. Iš pradžių tai buvo daroma raštu arba susitinkant Hanzos būstinėse, o nuo 1356 m. buvo organizuojamos Hanzos dienos (Hansetage). Hanzos diena buvo aukščiausias Hanzos įstatymų leidžiamasis, vykdomasis ir teismo organas. Hanzos dienos būdavo šaukiamos ne reguliariai, o iškilus konkrečiam klausimui. Kiekvienas miestas siūsdavo į jas atstovą. Jie galėjo balsuoti tik už tuos klausimus, kuriuos spręsti jiems buvo suteikti įgaliojimai. Mažesniems miestams dažnai atstovaudavo vienas delegatas, o didieji turėjo savo atskirus, tokių iš viso buvo apie 80–90. Dalyvauti Hanzos dienose buvo neprivaloma. Be paprastųjų narių, dar buvo ir Kryžiuočių ordino bei keturių pagrindinių Hanzos kontorų atstovai. Svarbūs sprendimai buvo priimami palaikant visiems susirinkusiesiems, mažiau reikšmingi – didžiąja balsų dauguma.

Naujausiuose moksliniuose istoriniuose tyrimuose minimas Hanzos miestų juridinis identiškumas. Delegatams buvo leidžiama atstovauti tik bendrai visų atstovaujamojo miesto piliečių valiai, o kilus abejonėms jie turėdavo pateikti ataskaitą piliečių susirinkimui, kuris galėjo užtrukti gana ilgai.

Bet kurios miestų grupės ar miesto atstovams paskelbus klausimą “ad referendum”, likusių miestų atstovų priimti sprendimai oponentui būdavo neprivalomi vykdyti. Vis dėlto ir kitais atvejais vykdyti sprendimus nebuvo privaloma. Raštiški sprendimai (recessae), kuriuose buvo nurodyti visų atstovaujamų miestų pavadinimai, buvo siunčiami kiekvienam miestui nariui.

Hanzos “sostinė”, be abejonės, buvo Liubekas. 1418 m. sušauktos Hanzos dienos metu Liubekas buvo oficialiai paskelbtas Hanzos slenksčiu ir daugelis Hanzos dienų buvo sušaukta šiame mieste. Jis buvo atsakingas už Hanzos archyvo tvarkymą ir korespondenciją. Tačiau teisiniu požiūriu Liubekas nebuvo sostinė, nes Hanzoje negaliojo bendros teisinės normos. Kiekviename mieste sprendimai buvo priimami pagal vietos savivaldos įstatymus.

Miestai nariai

Hanzos nariai buvo visi šiaurės Vokietijos miestai, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai vertėsi užsienio prekyba Baltijos ir Šiaurės jūroje. Visateisiai ir lygiateisiai nariai privalėjo turėti įgaliojimus vykdyti tam tikrus įsipareigojimus ir patvirtinti, kad miestas neįtrauks Hanzos į jokių konfliktus.

Ypatingais atvejais miestas galėjo būti laikinai pašalintas, jeigu jis atsisakydavo paremti Hanzą sprendžiant tam tikrus klausimus (pavyzdžiui, Kelnas buvo pašalintas, kai atsisakė prisidėti prie karo prieš Angliją 1469 m.), netgi Hanzos pradėti karai niekada nebuvo aktyviai remiami visų Hanzos miestų. Atskirų miestų interesai visada buvo svarbiau už visa kita, ir dėl to negrėsė būti laikinai pašalintam iš Hanzos. Hanzą galima vertinti kaip tam tikrą koaliciją, atstovaujančią pirkliu ir prekybos miestu interesams. Ji imdavosi veiksmu, kai išskildavo ypatingas klausimas. Visateisiams ir lygiateisiams nariams buvo suteiktos vienodos teisės, tačiau keliems nariams arba regionams buvo suteiktos ir ypatingos teisės. Ne visiems Hanzos miestams Prūsijoje buvo suteiktos Hanzos privilegijos Anglijoje. Visateisio ir lygiateisio nario teisėmis galėjo pasinaudoti tik laisvieji vokiečių tautybės piliečiai.

Pirklys, besiverčiantis užsienio prekyba, galėjo gauti pilietines Hanzos miesto teises tik septynerius metus tarnavęs Hanzos piliečio tarnyboje ir septynerius metus gyvenęs Hanzos mieste.

“Dudesche hanse” politinė miestų sąjunga buvo viduramžiams nebūdinga juridinė institucija. Oficialiai visus miestus kontroliavo valdančioji aukštuomenė, nors iš esmės jie negalėjo nieko spręsti ir pripažinti Hanzos teikiamų privilegijų naudą miestams. XIII amžiuje tuose regionuose, kur dabar yra Vokietija, kaizerio valdžia buvo labai silpna, ir tik todėl Hanza sugebėjo pasiekti tokią politinę ir ekonominę galią.

XIII amžiaus pabaigoje Hanzai priklausė 23 miestai, XIV amžiaus pradžioje minimas 51 miestas.

Nuo 1370 m. iki 1494 m. narių skaičius svyravo – nuo 72 iki 77, 85 ir netgi 108. Daug miestų su Hanza buvo susiję netiesiogiai, buvo ir tokių narių kaip Kryžiuočių ordinas.

Vokietijos valdovai vertino Hanžą kaip nepriklausomą sąjungą. Užsienio valdovai vertino ją kaip nepriklausomą valdžią. Hanza nesikišo i miestu nariu vidaus reikalus su valdovais, jeigu tai neturėjo įtakos su Hanza susijusiai veiklai. Iškilus konfliktui tarp dviejų Hanzos miestu, jie galėjo kreiptis i trečiąjį asmenį, o kartais miestai išspręsdavo savo konfliktus padedami Hanzos.

Hanzos ir Vokietijos kaizerio santykiai buvo paviršutiniško pobūdžio: kaizeris nedarė nieko, kad užkirstų kelią Hanzos veiklai, bet ir nepripažino jos bei nesiūlė savo paramos. Vokietijos kaizeris niekada nesuteikė Hanzai jokių privilegijų, ir tik XIV amžiuje Hanza gavo suvereniteto privilegijas (kurios buvo suteiktos tik keliems miestams). Dar mažiau reikalų Hanza turėjo su Vokietijos aristokratija, išskyrus Kryžiuočių ordiną, Kryžiuočių ordiną, kuris turėjo gynybinę reikšmę ir netgi teikė karinę pagalbą, kai jos reikėjo.

Hanza niekada nebuvo suinteresuota įkurti teritorinę valstybę su sava struktūra. Ji visada tebuvo laisva miestų, turinčių bendrų interesų, sąjunga. Hanza neturėjo vieningos konstitucijos.

Hanzos geografinė plėtra ir prekyba

Teritorija, kurioje buvo išsidėstę Hanzos miestai, driekėsi nuo Cuiderzės (Zuidersee) Vakaruose iki Estijos ir lyvių žemių Rytuose. Šiaurėje Visbius (o laikinai ir Stokholmas), o Pietuose Kelnas, Erfurtas, Breslau ir Krokua buvo Hanzos sąjungos pasienio miestai. Ir visgi ne visi miestai, esantys šioje teritorijoje, priklausė Hanzai. Amsterdamas, Emdenas, Švėrynas ir Memelis yra gerai žinomi Hanzai nepriklausę miestai.

XIV ir XV amžiuje didžioji dalis prekybos Šiaurės Europoje ir Baltijos jūros regione buvo Hanzos rankose. Pirmiausia Hanza organizavo tarpmiestinę prekybą. Jos pirkliai gabeno žaliavas ir pusgaminius bei maisto produktus iš Šiaurės Europos į Pietų Europą, o čia jiems buvo tiekiamos gatavos prekės. Šiems tikslams buvo įkurtos Hanzos ir prekybos kontoros. Geriausiai žinomos yra Novgorodo kontora Rusijoje, Bergeno kontora Norvegijoje, Briugės kontora Flandrijoje ir Londono kontora Anglijoje. Pagrindinės prekės Rusijoje buvo kailiai ir vaškas, o Bergene džiovinta menkė. Briugės ir Londono “pramoniniai centrai” tiekė audeklą ir vilną, jų paklausa buvo itin didelė Šiaurės Europoje.

Pačių Hanzos miestų gamybiniai pajėgumai buvo riboti. Pavyzdžiui, pagrindinė Hamburgo eksporto prekė buvo alus. Jeigu šalia miestų buvo plėtojamas žemės ūkis, jie galėjo panaudoti šią produkciją. Pavyzdžiui iš Dancigo grūdai buvo eksportuojami į visą Europą. Didelė buvo druskos iš Liūneburgo paklausa, ja per Liubeką buvo prekiaujama visame Baltijos jūros regione. Hanzos rytinė ir vakarinė dalys labai skyrėsi: vakaruose, kurio grynė didikai, urbanizacijos lygis buvo aukštas, ten buvo kuriami tik prekybos centrai arba Hanzos kontoros. Į pietus ir rytus nuo Baltijos jūros buvo kuriami ir plečiami nauji miestai, kuriuos valdė vokiečiai.

Hanzos ekonominė politika

Hanzos miestai naudojami savo ekonomine įtaka siekdami apsaugoti savo prekybos pozicijas. Hanzos monopolijai didžiausią grėsmę kėlė prekeiviai iš Olandijos miestų, kurių didžioji dalis nepriklausė Hanzai, ir pirkliai iš Anglijos miestų.

Bergeną yra puikus to meto prekybos struktūros pavyzdys. Viena vertus, Norvegija gamino džiovintą menkę, kuri Europoje buvo itin paklausi per pasninką. Kita vertus, Norvegijoje buvo auginama labai mažai grūdinių kultūrų. Hanza paėmė šią prekybą į savo rankas ir tiekė Norvegijai grūdines kultūras daugiausiai iš Šiaurės Vokietijos. Šios prekybos grūdinėmis kultūromis centras buvo Bergenas. Iš rašytinių šaltinių matyti, kad Hanzos pirkliai prekiaavo Norvegijoje nuo XII amžiaus vidurio. 1284 m. Norvegijos karaliui paskyrus apribojimus šiems prekeiviams, daugelis Hanzos miestų priėmė sprendimą taikyti prekybos sankcijas Norvegijai. Šios priemonės visiškai pasiteisino. Norvegijos karalius suteikė Hanzos prekeiviams daug prekybos teisių, su kuriomis Hanzos pirkliai įgijo užsienio prekybos su Norvegija monopolį.

1350 m., o gal net ir anksčiau, Bergene buvo įsteigta Hanzos kontora. Bergeno gyventojų skaičius buvo mažesnis kaip 10 000, kai jame apsigyveno maždaug 2000 Hanzos narių, įkūrusių mieste savo kvartalą. Naujakuriai iš Vokietijos buvo daugiausiai vyrai. Tai buvo ne tik pirkliai, bet ir jungos bei darbininkai, kurių tik nedidelė dalis nuolat gyveno Bergene. Jie turėjo teismų sistemą, nors Norvegijos karalius jos oficialiai nepripažino. Viena vertus, tarp Hanzos kontoros ir vietos gyventojų vyrų dažnai kildavo konfliktai, kita vertus, Hanza galėjo užtikrinti stabilų importą į Norvegiją ir norvegiškų prekių eksportą. XVI amžiuje, Anglijos pirkliams pradėjus prekiauti žuvimi iš Islandijos, Hanzos pirklių prekybos džiovinta žuvimi monopolis žlugo, o Hanzos kontoros reikšmė ėmė po truputį mažėti.

Švedijoje Hanzos įtaka pradėjo didėti XIII amžiaus šeštajame dešimtmetyje. Šią įtaką didžiaja dalimi lėmė tai, kad Hanza dalyvavo Švedijos kasybos pramonės statybose. 1361 m. Hanzai buvo suteiktos didelės privilegijos. Ji taip pat darė didelę įtaką ir Švedijos miestų gyventojų kasdieniniam gyvenimui. Pavyzdžiui, iki XV amžiaus aštuntojo dešimtmečio pusė Stokholmo ir Visbiaus magistratų buvo vokiečiai.

Danijoje Hanzos įtaka buvo silpniausia. Jos interesai buvo sutelkti į silkų žvejybą ("Schone"), kurios centrai buvo Skaneris (Skanör) ir Falsterbas (Falsterboro).

Seniausia Hanzos kontora buvo įsteigta Novgorode. Kontoros taip pat buvo Pskove ir Smolenske. Turėdama būstinę Novgorode, Hanza galėjo valdyti Rusijos rinką. Visbiuje pirma bendroji privilegija buvo gauta 1199 m., kontora buvo įsteigta 1276 m. Nuo 1361 m. kai kurie Livonijos miestai taip pat padėjo tvarkyti reikalus šioje kontoroje. Novgorode nuolat gyveno maždaug 200 prekeivių, kurie turėjo savo papročius, savitą gyvenimo būdą ir net bendrą bažnyčią. Pačiame mieste gyveno apie 20 000 gyventojų. Miestas palankiai vertino Hanzos atstovybę.

Nyderlanduose ir Belgijoje (Flandrijoje) Hanza turėjo interesų todėl, kad šios šalys buvo netoli nuo Bergeno ir silkės žvejybos plotų. Pirmos bendrosios privilegijos buvo suteiktos 1252 m. Centrinė kontora buvo įsteigta Briugėje (Bruges). Tai buvo didžiausia Hanzos kontora, vienijusi iki 300 žmonių, kurių dauguma buvo išsilavinę. Briugės kontoros kontroliuojamas prekybos regionas taip pat buvo pats didžiausias. Briugė buvo įsikūrusi svarbiame kelyje tarp Portugalijos, Ispanijos, Prancūzijos ir Italijos, todėl šiame mieste sustodavo pailsėti į Vakarus keliaujantys žmonės.

Iš pradžių tik Anglijos prekyba priklausė nuo Hanzos, o vėliau Anglijai prirėkė Hanzos pagalbos kariaujant prieš Prancūziją. 1157 m. prekeivių iš Kelno centras buvo įkurtas gildijos susirinkimų vietoje ("Gildehalle"). XII ir XIII amžiuje Hanzos miestams buvo suteikta daug įvairių privilegijų Anglijoje, o 1303 m. buvo gautos pirmos bendrosios Hanzos privilegijos. Kontora Londone, pavadinimu "Stalhof", buvo pati mažiausia. Jos reikalai buvo tvarkomi vadovaujantis tais pačiais principais, kaip ir tvarkant kitų kontorų reikalus.

Dažnai šalių vidaus raidoje Hanzos vaidmuo būdavo pagrindinis. Viena iš svarbiausių jos pareigų buvo užtikrinti saugumą sausumoje ir jūroje. Taigi Hanzos kompetencija buvo užtikrinti neutralią navigaciją, kovą prieš piratus, kuriems vadovavo Klausas Stortebekeris (Klaus Störtebecker), gilinti vandens kelius, įrengti šviečiančius plūdurus, prižiūrėti sausumos kelius ir taip toliau. Hanza taip pat netiesiogiai darė įtaką ekonomikai ir kultūrai. Ji rėmė meną (architektūrą ir dailę), amatininkų švietimą (bei žodyno lavinimą) Skandinavijos ir Livonijos miestuose. Reformacijos idėjų skleidimas ir literatūrinės kalbos raida taip pat yra susijusi su Hanza, kaip, beje, ir Rostoko universiteto įkūrimas.

Hanzos miestų gyventojai

Viduramžių miestų socialinė struktūra buvo sudaryta iš trijų sluoksnių: aukštuomenės, vidurinėsios klasės ir žemesniosios klasės. Hanzos miestuose, kurie buvo įsikūrę prie jūros, šis susiskirstymas buvo mažiau ryškus negu pramoniniuose miestuose, įsikūrusiuose toliau nuo jūros. Liubeke maždaug 22 proc. gyventojų priklausė aukštuomenei, o beveik 40 proc. – žemesniajai klasei. Augsburgė, kuris nepriklausė Hanzai, tik 8 proc. gyventojų buvo aukštuomenė, o žemesniąją klasę sudarė 86 proc. gyventojų. Aukštuomenė sudarė pirkliai, besiverčiantys užsienio prekyba, ir turtingieji, kurie galėjo gyventi iš nuosavybės ir privačių pajamų. Vidurinioji klasė buvo sudaryta iš prekybininkų, miesto administracijos tarnautojų ir amatininkų, nors daugeliu atvejų socialiniai skirtumai tarp jų buvo labai dideli. Juvelyrų ir maisto produktų gamintojai paprastai buvo pasiturintys, tuo tarpu audėjai ir siuvėjai dažnai būdavo tarp neturtingiausių. Žemesniąją klasę galima suskirstyti į dvi grupes. Pačiai žemiausiai klasei priklausė žmonės, kurie negalėjo išlaikyti savęs, pavyzdžiui, beturčiai senyvi amžiaus arba sergantys žmonės, neturintys šeimų, kurios galėtų pasirūpinti jais. Antroji grupė – tai padieniai darbininkai, juodadarbiai, tarnaitės ir samdiniai. Vokiečių miestuose, įsikūrusiuose lyvių

žemėse (kur dabar yra Estija ir Latvija) bei Lenkijoje, trūkumas buvo ir tai, kad daugelis gyventojų buvo ne vokiečių kilmės. Daugeliu atvejų šių žmonių padėtis tiek juridiniu, tiek ekonominiu požiūriu buvo blogesnė už vokiečių kilmės piliečių. Visų klasių moterims buvo draudžiama dalyvauti politiniame gyvenime. Jos taip pat negalėjo reikalauti pilietinių teisių. Visi Hanzos miestai buvo organizuojami ir valdomi pagal patriarchalinį modelį.

Tačiau nuo XIII amžiaus, o ypač XIV ir XV amžiais atsiranda vis daugiau įrodymų, kad Hanzos miestuose gyvenusios moterys dirbo įvairiose gildijose ir profesinėse srityse. Ir tai buvo ne tik našlės, perėmusios vyrų verslą. Pavyzdžiui, Liubeke ir Kelne dažnai minimos pirklės.

1294 m. Liubeko miesto chartijoje aiškiai nustatytas vyriškos ir moteriškos lyties pirklių lygiateisiškumas: jokia netekėjusi moteris, ištekėjusi moteris ar našlė negali parduoti, atiduoti arba paskolinti savo nuosavybės, išskyrus tą atvejį, kai ji turi savo verslą, ir tokiu atveju ji yra tokia pat nepriklausoma kaip ir vyras. Kitaip sakant, pirkle galėjo savo nuožiūra disponuoti savo nuosavybe, tačiau ji taip pat turėjo prisiimti atsakomybę už savo skolas. Kitas svarbus moterų darbo šaltinis buvo tekstilės pramonė. Turėdama tekstilės pramonės specialybę moteris galėjo įgyti amatininkės meistrės statusą, kaip ir vyrai. Kelne buvo išimtinai moterų gildijos, pavyzdžiui, medvilnės ir šilko gamybos.

Dažnai istorijoje moterys nebuvo pripažįstamos.

Kokia yra jų padėtis šiais laikais? Ar žinote kokių nors pavyzdžių, kad dabar moterys vertinamos rimčiau, negu buvo prieš kelis dešimtmečius?

Pilietinės teisės nebuvo suteiktos dar dviem gyventojų grupėms: dvasininkams ir žydams. Dvasininkų buvo nedaug, tačiau jie turėjo didelę įtaką būdami miestų tarybų dvasininkais arba dvasiškaisiais tėvais. Baltijos regione įsikūrusiuose Hanzos miestuose pagrindiniai vienuolių ordinai buvo Dominikonų ir Pranciškonų. Nuo XII amžiaus žydai buvo priversti gyventi getuose, kuriems patys vadovavo. Tačiau Baltijos regione įsikūrusiuose Hanzos miestuose buvo nedaug žydų. Daugiausiai jų gyveno prie Reino, Vestfalijoje ir Saksonijoje.

Į komitetus buvo priimami tik klestintys piliečiai ir pamažu miestų valdančiosios klasės prigijo paveldimų teisių koncepcija. Per visą Hanzos egzistavimo laikotarpį miestuose kilo konfliktai dėl valdžios pasidalijimo tarp miesto Tarybos ir pirmiausia amatininkų gildijų. Dėl to kildavo neramumų miestuose ir kisdavo jų valdymas.

Vienas iš geriausiai žinomų tokio pobūdžio incidentų buvo, kai Jurgis Vülenveveris (Jürgen Wullenwever) tapo Liubeko meru 1533 m. Nuo 1522 m., kaip ir daugelyje kitų Hanzos miestų, įsikūrusių prie Baltijos jūros, Liubeke prasidėjo reformacija. Daugelio Hanzos miestų tarybos priešinosi liuteronų tikėjimo įvedimui, tačiau dauguma amatininkų ir žemesniosios klasės atstovų palankiai vertino naująją religiją. Socialiniams konfliktams spręsti buvo steigiami piliečių komitetai, kurių tikslas buvo stebėti Tarybos darbą ir pirmiausia, kaip tvarkomi finansiniai reikalai. 1528 m. buvo įkurtas 64 narių pilietinis komitetas, kuris kontroliavo Tarybos politiką ir darė spaudimą dėl

Daug informacijos apie moteris viduramžiais pateikta "Die Frau in der mittelalterlichen Stadt" (Moters viduramžių mieste), Freiburgas, 2-asis leidimas, 1992 m.

liuteronų tikėjimo įvedimo, kuriam priešinosi Taryba. Didžiąją Tarybos dalį sudarė žemės savininkai ir turtingieji, gyvenantys iš nuosavų lėšų, tuo tarpu pirkliai labiau pritarė naujam komitetui. Pirklys Jurgis Vulenveveris buvo tarp vadovaujančių komiteto narių ir vienas iš jo oratorių. 1530 m. komitetas privertė Tarybą priimti liuteronų tikėjimą. 1531 m. daugelis Tarybos narių išvyko iš miesto, o 64 narių komitetas daugmaž perėmė miesto kontrolę. Į Tarybą pateko nepatriarchaliniai piliečiai, ir 1533 m. Vulenveveris buvo išrinktas meru.

Ar jūsų gyvenamame regione buvo kokių nors sukilimų arba neramumų?

Kas išprovokavo sukilimus ir kas buvo jų oponentai?

Ar šie įvykiai buvo susiję su religija?

Vulenveverio pavardė yra glaudžiai susijusi su Liubeko nuosmukiu. Anksčiau aprašyti miesto valdymo pasikeitimai būdingi daugeliui Hanzos miestų. Valdant Vulenveverio Tarybai, Liubekas išitraukė į dinastijų kovas Danijoje, siekdamas kontroliuoti prekybos kelią per Zundą. Pagrindinis tikslas buvo užkirsti kelią Olandijos ir Anglijos pirkliams prekiauti Baltijos regione. Liubekas rėmė Danijos karalių Fridrichą I, kuris 1523 m. nuvertė nuo sosto sūnėną Kristianą II. Tačiau 1534 m. kare Liubekas buvo nelabai gausiai remiamas kitų Hanzos miestų (Hanzos miestai Prūsijoje prie Dancigo, pavyzdžiui, buvo suinteresuoti užmegzti prekybos grūdinėmis kultūromis ryšius su Anglijos ir Olandijos miestais), ir pralaimėjo. Po šio pralaimėjimo Vulenveveris buvo nuverstas ir miesto valdymą vėl perėmė buvusi Taryba, tačiau naujoji religija išliko. Netrukus Vulenveveriui buvo įvykdyta mirties bausmė.

Hanzos svarbos sumažėjimas

Pagrindinė Hanzos sąjungos žlugimo priežastis buvo naujų socialinių ir tautinių struktūrų atsiradimas Europoje Naujųjų amžių pradžioje. Viduramžiais susikūrusi Hanza susiformavus naujai santvarkai nebegalėjo egzistuoti. XV amžiaus viduryje kelios maro epidemijos nusinešė beveik trečdalis gyventojų gyvybes. Dėl to kilo vadinamoji žemės ūkio krizė, kurios metu nepaprastai sumažėjo grūdų apdirbimo pramonės ir prekybos mastas, o tai turėjo didelę įtaką Hanzos prekybai grūdinėmis kultūromis.

Svarbūs yra 1492 m., mat, praėjus keliems dešimtmečiams, kai Kolumbas išsilaipino Amerikoje, užsimezgė ekonominiai ryšiai su Atlando vandenyno regionais. Iberijos pusiasalis ir Anglija tapo pasaulinės prekybos centrais. Tuo metu Baltijos regionas pasitraukė ir tapo Europos periferija, o jo svarba labai sumažėjo.

Be to, pasikeitė ir miestų vaidmuo. Nuo XV amžiaus valdantieji Vokietijos didikai darė didelį spaudimą miestams ir jų įtaka daugelyje miestų, taip pat Hanzos, išaugo. Dažnai miestai būdavo priversti išstoti iš Hanzos. Kartais

miestai patys nusprendavo pasitraukti. Breslau buvo pirmasis miestas, 1474 m. savo noru atsisakęs narystės Hanzos sąjungoje. Breslau užmezgė prekybos ryšius su Aukštutinės Vokietijos miestais, tarp kurių buvo Niurnbergas, ir Hanzos privilegijos labiau trukdė negu buvo naudingos.

Hanzos pirkliai tuo metu vertėsi daugiausiai tarpininkavimo veikla ir daugelis miestų turėjo tik kelis savo produktus, kuriuos buvo galima eksportuoti. Kita vertus teritorinėse valstybėse pradėta sparčiai plėtoti gamybos pramonę. Valstybės galia pradėjo augti ir daugelyje Europos šalių, ne tik Anglijoje ir Olandijoje, bet ir Vokietijos kunigaikštystėse, tai lėmė teritorinių valstybių apsaugos pradžią. Hanzai priklausantiems nariams buvo vis sunkiau išsaugoti savo senas prekybos privilegijas.

Rusijoje 1478 m. Novgorodas buvo sujungtas su Maskva. 1494 m. buvo uždaryta Hanzos kontora. Prekybą su Rusija pradėjo valdyti Livonijos miestai. Nuo XVI amžiaus šeštojo dešimtmečio prekybos su Rusija reikšmė pradėjo mažėti. Tai lėmė Livonijos karas, kurio metu Livonijos ordinas (der Deutsche Orden) buvo sunaikintas, o tiesioginiai ryšiai tarp Hanzos miestų, išskyrus Taliną, ir Liubeko buvo nutraukti; tada Liubekas užmezgė tiesioginius prekybos ryšius su Narva ir gavo tokias pačias privilegijas, kokias jai buvo suteikęs Novgorodas. Vėliau prasidėjo konfliktai su Švedija, ir 1581 m. Narva žlugo.

Hanzos kontorų Londone, Briugėje ir Bergene reikšmė sumažėjo XVI amžiuje. Be to, Hanza neteko daugelio prekybos privilegijų Skandinavijoje. XVI amžiuje Hanzos narių skaičius drastiškai sumažėjo (dėl prastų prekybos ryšių, savivaldos interesų, lėšų potvarkiams įgyvendinti bei bausmėms vykdyti trūkumo ir didelių organizacijos palaikymo išlaidų).

Trisdešimties metų karas, trukęs nuo 1618 m. iki 1648 m., taip pat turėjo įtakos Hanzos žlugimui. 1629 m. sušauktoje Hanzos dienoje buvo nutarta, kad karo metu Hanzos reikalai bus pavesti Liubekui, Hamburgui ir Bremenui, taigi 1630–1641 m. šie miestai užmezgė glaudesnius ryšius. 1648 m. pasirašius Vestfalio taikos sutartį, buvo sušauktos kelios Hanzos dienos, tačiau jose buvo atstovaujama tik 3–4 miestams. Paskutinė Hanzos diena buvo sušaukta 1669 m. ir joje dalyvavo labai mažai atstovų.

Po Trisdešimties metų karo, didėjant teritorinių valstybių galiai, tik didžiausi Hanzos miestai sugebėjo išlikti. Jų ypatinga svarba vis dar jaučiama ir šiomis dienomis. Ji lėmė, kad susikūrė dvi federacinės Bremeno ir Hamburgo žemės.

Hanzos patirties panaudojimas. Hanzos vaidmuo

Nuo XX amžiaus devintojo dešimtmečio vis dažniau diskutuojama dėl bendradarbiavimo su Baltijos regionais, o 1989 m. žlugus Tarybų Sąjungai glaudesnių politinių ir kultūrinių ryšių galimybės dar labiau išaugo. Europos Sąjungoje pastebima regioninio identiškumo tendencija, išskiriami atskiri regionai, esantys jos ribose. Šalyse aplink Baltijos jūrą regionai reiškia, kad,

Karl-Heinz Harbeck and Christian Wellmann: Einleitung. In: Kooperation und Konflikt in der Ostseeregion (Cooperation and conflicts in the Baltic Sea area), published by Christian Wellmann, Kiel 1999, P. 7–9, P. 7.

stiprėjant tarptautiniams ryšiams, analizuojami istoriniai reiškiniai siekiant išvelgti juose šiam regionui būdingus bruožus. Daugeliui Baltijos valstybių vienas iš tokių istorinių reiškinų yra Hanza. Ši vėlyvuosiuose viduramžiuose egzistavusi miestų asociacija gali būti traktuojama kaip viduriniajai klasei priklausiusių pirklių tarptautinio bendradarbiavimo forma, o Hanzai priklausę miestai galėjo būti įsikūrę bet kurioje šalyje.

Diskusijos

Kokia yra istorijos reikšmė jūsų šalyje?

Kaip istorija panaudojama siekiant, kad visuomenė palankiau vertintų politinius sprendimus?

“Björn Engholm: Eine neue Hanse?” Leidinys: “Nordeuropa-Forum”, 1991 m., Nr. 4, 9–11 psl., 9 psl.

XX amžiaus devintojo dešimtmečio pabaigoje Šlėzvingo-Holšteino žemės federalinis ministras Bjornas Engholmas (Björn Engholm) prabilo apie Naujosios Hanzos sukūrimą Baltijos regione. Jo idėja buvo pagrįsta kultūriniais, instituciniais ir ekonominiais ryšiais, kurie, pasak Engholmo, jau egzistavo Hanzos sąjungos laikais. 1991 m. jis pasakė, kad: “Hanza – tai buvusį Šiaurės ekonominį vientisumą apibūdinantis terminas”.

Vokiečiai šį posakį naudojo iki 1994 m., o Baltijos valstybėse išaugo susidomėjimas Hanzos tradicijomis, nes jos sudarė sąlygas glaudesniems ryšiams su Europa ir paramai atsiskyrus nuo Tarybų Sąjungos.

Ką siejate su “Hanzos” pavadinimu?

Baltijos regiono miestuose įsteigtos bendrovės ir įstaigos yra ypač linkusios vartoti Hanzos epitetą savo pavadinimuose. Regionuose, kur kalbama vokiečių kalba, “Hanza” reiškia protą, rafinuotumą, patikimumą ir šaltakraujiškumą bei santūrumą, termino vertinamieji atspalviai yra teigiami. Vokietijai susivienijus, buvusiai VDR priklausiusių Greifsvaldo, Štralzundo, Rostoko ir Vismaro miestų pavadinimuose atsirado žodis “Hansestadt” (Hanzos miestas).

Nuo XX amžiaus dešimtojo dešimtmečio Naujosios Hanzos terminas vartojamas mažiau, tai didžiąja dalimi lėmė Skandinavijos šalių kritika. Skandinavijos istoriografijoje Hanza yra vertinama kaip agresyvi Vokietijos pirklių asociacija, viešpatavusi Baltijos regione. Daugiausiai Hanza kritikuojama Danijoje ir Norvegijoje. Taigi tarptautinio Hanzos bendradarbiavimo vizijos propaguotojams teko pripažinti faktą, kad Hanza suvokiama kaip prekybos asociacija, kuriai priklausė tik Šiaurės Vokietijos miestai, ir kad už Vokietijos ribų Hanzos pavadinimas gali būti vertinamas nepalankiai.

Kitos šalys Hanzą vertino teigiamai. Kaip prekybos asociacija ji galėjo skatinti draugiškus santykius. Tačiau šio požiūrio šalininkai neatsižvelgė į tai, kad, gindama savo interesus, Hanza stojo į karus.

Diskusijos

Hanzos pavyzdys skatina ieškoti bendrų Baltijos regiono šaknų. Argi istorija nėra panašumų atsiradimo ir identiškumo raidos pagrindas?

Tačiau pastangų sukurti naują Hanzos miestų sąjungą buvo jau ir anksčiau. Jos pagrįstos Olandijos Oldenzalio (Oldenzaal) miesto idėja. 1980 m. miesto įkūrimo 750 metų sukakties proga buvo išsiųsti kvietimai į Hanzos dieną („Hansetag“). Pirmiausia tikslas tebuvo sudominti jubiliejaus švente, tačiau per kelerius metus tarp įvairių miestų buvo užmegzti bendradarbiavimo ryšiai. Šiuo metu tie ryšiai sieja 200 miestų visoje Europoje. Tarp jų yra ir miestai, kurie nepriklausė Hanzai. Nors tam tikra istorinė Hanzos bendradarbiavimo veikla, pavyzdžiui, archyvo tvarkymas, yra būdinga ir Naujajai Hanzai, daugiausia veikla vyksta komitetuose, kurie įkurti siekiant keistis idėjomis dėl problemų, susijusių su savivaldos reikalais, arba bendradarbiauti turizmo srityje. Nuo 1990 m. pagrindinis tikslas yra parama Rytų Europos šalims, o ypač Baltijos valstybėms ir Lenkijai pereinamuoju laikotarpiu.

Hanzos sąjungos politinė istorija Vokietijoje

XIX amžiui būdingas didelis susidomėjimas istorija. Istorija tapo atskira mokslo disciplina. Labai dažnai tautiniai judėjimai buvo grindžiami istorija. Istorija buvo interpretuojama tautiniu požiūriu, taigi Vokietijoje Hanza buvo ypač domimasi. Hanza buvo atskirta nuo istorinio konteksto, į pirmą vietą iškeliant vokiškąją sąjungos prigimtį.

Ar žinote kokių nors tautinio požiūrio į istorinius įvykius pavyzdžių savo šalyje?

XIX amžiaus antrojoje pusėje Hanza buvo puikus Vokietijos – galingos jūrų valstybės – pavyzdys. Šia tema istorikas Dyteris Šėferis (Dieter Schäfer) 1906 m. rašė: „Hanzos prasmė ir reikšmė – atstovauti Vokietijai jūroje“. Kai Vokietijos reichas, įkurtas 1871 m., paskelbė, kad karinės jūrų pajėgos turi būti tautos prievolė, daugelio Hanzos miestų jūros prekyba buvo pradėta interpretuoti naujai. Nuo 1889 m. Vokietijos galią jūroje su beveik teatrališka aistra rėmė Vokietijos kaizeris Vilhelmas II (Wilhelm II). Reikėjo išsikovoti vietą po saule, taip buvo vadinamos kolonijos, suteikusios Vokietijai pretekstą dalyvauti pasaulinėje politikoje. Šis tautinis patosas buvo būdingas daugeliui istorikų.

Ilgus šimtmečius Vokietija buvo susiskirsčiusi į mažas valstybes. Norint pagrįsti tautinį požiūrį į istoriją, būtinai reikėjo ilgesnės vientisumo ir bendrų tradicijų gijos. Tokia gija buvo Hanza. Hanza buvo vaizduojama kaip viduramžių Vokietijos galios centras. Tokiame kontekste Hanza įgijo šią tautinio vientisumo formą.

Šių miestų apžvalga pateikta Dancigo miesto Hanzos svetainėje adresu http://hanza.gdansk.gda.pl/index_n.html

Nacių Vokietija taip pat naudojosi Hanzos pavyzdžiu, norėdama pateisinti agresyvią užsienio politiką, tačiau to meto argumentai skyrėsi nuo Vokietijos kaizerio laikų argumentų. Nacionalistinėje ir rasistinėje nacių ideologijoje Hanza buvo naudojama kaip vokiečių kilmės („Deutschtum“) pranašumo įrodymas, ne istorinė kategorija, pagrįsta ne istorine pastovaus ryšio tarp vokiečių kilmės žmonių koncepcija. Tokiose interpretacijose ankstyvoji Hanzos buržuazinė struktūra buvo pavaizduota taip, tarsi Vokietija būtų tapusi galinga valstybe be aristokratijos pagalbos ir tarsi ji būtų užtikrinusi taiką ir gerovę Šiaurės Europoje.

Hanza buvo prisiminta ir tada, kai Vokietija panoro pradėti ekonominę plėtrą Baltijos regione. Juk Hanza sukūrė bendrą ekonominę zoną. Tai siekė pakartoti ir nacių hegemonija. Vokietija turėjo įgyti ne tik pagrindinį politinį vaidmenį Centrinėje Europoje, bet ir tapti galingiausia valstybe Centrinėje Europoje ekonominiu požiūriu. Norint istoriškai pateisinti tokius ketinimus, buvo remiamasi Hanzos pavyzdžiu.

Nuo 1945 m. istoriniai moksliniai darbai Vokietijos Federacinėje Respublikoje vėl pakrypo nauja linkme, nors dažnai jų autoriai buvo tie patys asmenys. Tuo metu istoriniuose moksliniuose darbuose apie Hanzą pagrindinis dėmesys buvo skiriamas ekonominiams ir socialiniams istorijos aspektams, o ypač miestų plėtrai. Vokietija buvo nugalėta ir nebegalėjo dalyvauti pasaulinėje politikoje kaip viena galingiausių valstybių. Taigi tos mokslinių istorinių tyrimų sritys, kuriose Hanzos pavyzdys buvo naudojamas tokiam statusui pagrįsti, buvo nustumtos į antrą planą. „Hanzos“ terminas išliko teigiamo atspalvio, tačiau prarado daugelį ideologinių ir politinių gaidelių.

Vokietijos Demokratinėje Respublikoje mokslinių istorinių darbų apie Hanzą temos nelabai skyrėsi nuo Vokietijos Federacinėje Respublikoje nagrinėjamų, tačiau klasių struktūra buvo vertinama marksistiniu požiūriu. Kai kuriose populistinėse interpretacijose atitinkami socialinės revoliucijos aspektai buvo išskelti į pirmą planą, tačiau rimtuose moksliniuose istoriniuose darbuose tokių interpretacijų buvo vengiama. Hanza buvo domimasi dar ir todėl, kad ji buvo ankstyvosios buržuazijos prekybos asociacija ir ją buvo galima vertinti kaip ankstyvojo kapitalizmo formą, lyginant su feodالية santvarka.

Hanzos grėsmė: Norvegijos požiūris

Dėl vokiškos Hanzos šerdies Skandinavijos istoriografijoje ji buvo vertinama kitaip. XIX amžiaus pabaigoje čia taip pat aktyviai vyko tautiniai judėjimai, kurie savo veiklą grindė istorija. Tautiniu požiūriu Skandinavijos šalims Hanza visų pirma siejosi su Vokietijos keliamo grėsme. Tarp Danijos ir Hanzos ilgai vyko aštrūs konfliktai, taigi Bjorno Engholmo idėja pavadinti Baltijos regiono bendradarbiavimą Naująja Hanza buvo sutikta nelabai entuziastingai. Ypač Norvegijoje, kuri tapo nepriklausoma nuo Švedijos tik 1905 m. Čia tautinės istorijos vadovėliuose Hanza buvo vaizduojama kaip grėsmė. Tokios interpretacijos pradėjo dominuoti nuo 1945 m., kadangi Vokietijos okupacija Antrojo pasaulinio karo metais sustiprino Hanzos, kaip Vokietijos ekspansijos

tęstinumo, įvaizdį. Vėlyvaisiais viduramžiais pirkliai kontroliavo didžiąją Norvegijos prekybos dalį, užkirsdami kelią Norvegijos pirkliams prekiauti užsienyje. Dėl to Norvegijoje negalėjo subręsti galinga buržuazija, kurios dėka šalis būtų galėjusi daug anksčiau išsikvoti nepriklausomybę. Be to, paskolos, suteiktos Norvegijos valstiečiams, ir su tuo susijusios didelės skolos buvo traktuojamos kaip Norvegijos gyventojų išnaudojimas.

Kita vertus, naujesniuose moksliniuose istoriniuose darbuose pabrėžiama, kad, netgi turėdama prekybos monopolį, Hanza darė ir teigiamą įtaką Norvegijos raidai. Teigiamai vertinama didelė vokiečių kalbos įtaka norvegų kalbai, per Hanzos prekybą užmezgti kultūriniai ryšiai su Europa, garantuota prekyba džiovinta menke – tai tuo metu sudarė pagrindinę Norvegijos eksporto dalį. Ši nauja istorijos interpretacija galėtų būti traktuojama kaip šiokia tokia tautinio identiškumo atsvara. Ir nors iki šiol vyrauja tautinės interpretacijos, atsirado ir europizacijos tendencija, kuri sušvelnino su Hanza susijusį nepasitenkinimą.

Diskuijos

Ar manote, kad ši nauja interpretacija gali būti traktuojama kaip tautinio identiškumo atsvara, kuria Norvegija stengėsi pabrėžti ne atsiskyrimą nuo Vokietijos ir Europos, o ryšį su jomis?

Ar jums yra tekę susidurti su istoriniais tautiniam identiškumui priešingu tendencijų pavyzdžiais?

Ar po 1990 m. yra buvę istoriniu įvykių, sukėlusiu perversmus? Kuo jie pasireiškė?

Ši interpretacija aiškinama C. J. Jakobson "700 metų trukusi vergystės naktis ir tamsa", 1874 m.

Hanzos interpretavimas Estijoje

Viduramžiais Estija ir Latvija buvo Vokietijos kultūrinio ir ekonominio regiono dalis, nes priklausė Livonijos konfederacijai, kuri buvo sudaryta iš kelių vyskupijų ir Livonijos ordino. Be to, joje buvo įkurti ir kiti vokiečių valdomi miestai. Hanza palaikė glaudžius ryšius su valdžios centrais, taigi, aptariant Hanzos vaidmenį Estijoje ir Latvijoje, svarbu atsižvelgti į Vokietijos įtaką.

Yra du skirtingi požiūriai į šį klausimą: Baltijos vokiečių ir tautinio identiškumo. Baltijos vokiečių istoriografijos ištakos yra XIX amžiaus pabaigoje, kai po rusifikacijos atgimė tautiniai Latvijoje ir Estijoje gyvenančių Baltijos vokiečių jausmai. Pasidarė politiškai svarbu ieškoti vokiečių kilmės šaknų ir nagrinėti jų aukso amžių viduramžiais. Vokiečiai buvo vertinami kaip "Kulturträger", kitaip sakant, siejami su pažanga, kultūros propagavimu, krikščionybės atsiradimu Estijoje ir Latvijoje, miestų steigimu ir kultūrinių ryšių tarp šių šalių ir Vakarų Europos regiono užmezgimu. Vietos gyventojai vis dėlto buvo traktuojami kaip barbarai.

Estų tautinės istoriografijos šaknys yra tas pats laikotarpis, tačiau tai pateikiama priešingai. Vokiečiai traktuojami kaip užkariautojai, kurių valdžia ilgus metus buvo primesta estams.

Nepriklausomybės laikotarpis buvo idealizuojamas, kaip ir didvyriškas estų pasipriešinimas vokiečiams (pavyzdžiui, kovos su kryžiuočiais, Šv. Jurgio nakties sukilimas, vykęs 1343–1345 m., ir pan.). Švedu valdžios laikotarpis XVII amžiuje yra vadinamas auksiniu švedu amžiumi, nes tuo metu estų padėtis pagerėjo, o vokiečių privilegijos buvo apribotos.

Diskusijos

Ar įmanoma palyginti šiuos laikotarpius? Kuo skiriasi XVII amžius nuo XX amžiaus?

Ši interpretacija buvo populiar ir XX amžiaus trečiajame bei ketvirtajame dešimtmetyje. Užuoat domėjusis politiniais aspektais, imta daugiau domėtis žemės ūkio ir gyvenviečių istorija, nes tuo metu didžioji estų dalis buvo valstiečiai. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas ne viduramžiams, o vėlesniems laikotarpiams. Viduramžių istorijoje populiariausia buvo Talino ir Tartu miestų istorija, šių Hanzos miestų nepriklausomybės statuso ir vietos gyventųjų padėties klausimai.

Po Antrojo pasaulinio karo iki maždaug dešimtojo dešimtmečio padėtis išliko tokia pati. Penktajame ir šeštajame dešimtmetyje (Stalino valdymo laikotarpiu) buvo justa vokiečių baimė, o apie tai kalbėti viešai buvo beveik neįmanoma. Vietos vokiečiai išvyko iš Estijos dar 1939 m. Taip pat svarbu yra tai, kad pagrindinis viduramžių moksliniams istoriniams darbams naudojamas šaltinis, Talino miesto archyvas, kuriuo dažnai naudojosi Baltijos vokiečių istorikai, 1944 m. buvo išvežtas į Vokietiją (ir grąžintas 1990 m.). Estijoje pagrindinis dėmesys vis dar buvo skiriamas žemės ūkio istorijai ir demografijai. Tačiau devintojo dešimtmečio pabaigoje susidomėjimas Vokietija atgimė.

Dešimtajame dešimtmetyje pažiūros keitėsi labai greitai. Hanza vaizduojama kaip sąjunga, užmezgusi ir palaikiusi tiesioginius ryšius tarp Baltijos regiono ir Europos. Hanzos terminas tapo labai populiarus ir yra vartojamas įvairių institucijų pavadinimuose (pavyzdžiui Hanza bankas, Hansatee, Hansa Lizingas ir pan.). Keturiems buvusiems Hanzos miestams Estijoje (Talinui, Tartu, Viljandžiui, Pernu) jų narystė tapo svarbiu identiškumo aspektu. Jie pradėjo kasmet organizuoti vadinamąsias Hanzos dienas (šventes) ir palaiko ryšius su kitais Hanzos miestais Europoje.

Diskusijos

Hanza yra viduramžių reiškinys, padaręs žymę visoms Baltijos regiono šalims. Pavyzdžiui, raudonųjų plytų architektūra, būdinga daugeliui Baltijos regiono miestų, yra išlikusi nuo Hanzos laikų.

Ar manote, kad Hanza galėjo padėti plėtoti regionų identiškumą?

Kokie galėtų būti Baltijos regioną siejantys elementai?

Kokių šalių ir tautų požymių pastebite Baltijos regione ir savo šalyje?

XX amžius

Skandinavija Antrojo pasaulinio karo metu

Norvegija ir Danija

Kilus Antrajam pasauliniam karui, Danija ir Norvegija stengėsi laikytis neutraliteto politikos, kurią jos sėkmingai vykdė Pirmojo pasaulinio karo metu. Tačiau 1940 m. pradžioje įtempti santykiai tarp kariaujančių šalių dėl Šiaurės Europos šalių kontrolės pasiekė aukščiausią tašką. Vokietijos karinis antpuolis buvo netikėtas ir invazija į Daniją bei Norvegiją 1940 m. balandžio 9 d. buvo staigmena tiek šių šalių gyventojams, tiek vyriausybėms.

Turbūt Vokietijos sprendimą okupuoti šias dvi šalis lėmė daug įvairių priežasčių. Beveik neįmanoma istoriškai atkurti, kokios iš tikrųjų buvo šių veiksmų priežastys:

- 1) geostrateginiai ir kariniai sumetimai, pasirengimas invazijai į Tarybų Sąjungą, baimė, kad Vakarų valstybės ir pirmiausia Anglija gali kontroliuoti šį regioną arba planuoti savo karinių pajėgų dislokavimą jame (argumentas, kad Vokietija daugiau ar mažiau aplenkė Angliją, okupuodama šias šalis, buvo labai populiarus tarp dešiniųjų frakcijų ir Norvegijoje tiek okupacijos metu, tiek po jos);
- 2) ekonominiai interesai (Danijoje buvo gerai plėtojamos žemės ūkio šakos, Norvegija buvo turtinga mineraliniais ištekliais, be to, per jos teritoriją driekėsi svarbūs tranzitiniai maršrutai). Tai galėjo būti naudinga įgyvendinant planus sukurti paneuropinę ekonomiką, kuriai vadovautų Vokietija;
- 3) rasistinis siekis paversti Šiaurės Europą Vokietijos didžiosios imperijos dalimi gali būti traktuojamas kaip ideologinis pateisinimas, tačiau tai nebuvo tikrasis okupacijos motyvas. Atrodo, kad Alfredas Rozenbergas (Alfred Rosenberg), vienas iš pagrindinių nacių ideologijos lyderių ir bendros vadinamųjų Šiaurės tautų sąvokos šalininkų, kaip ir Hitleris, šiam aspektui teikė didelę reikšmę, daug didesnę negu, pavyzdžiui, karinių pajėgų dislokavimo Norvegijoje aspektui. Tačiau Norvegijos gyventojų priskyrimo "arijų" rasei įtaką vėlesnei okupacijos eigai ir kolaborantų veiklos bei pasipriešinimo formoms reikėtų tinkamai įvertinti.

*Kokia buvo politinė situacija jūsų šalyje, kai prasidėjo Antrasis pasaulinis karas?
Koks buvo jūsų šalies vaidmuo karo metu?*

1940 m. balandžio 9 d. Danija pasidavė be kovos. Norvegija nekapituliavo iki tų pačių metų birželio mėnesio, o vėliau aktyvi pasipriešinimo veikla buvo tęsiama šalies šiaurinėje dalyje. Abiejų šalių okupacijos forma taip pat buvo labai skirtinga. Ji lėmė tolesnę okupacinės politikos eigą ir bendradarbiavimo su okupacinėmis jėgomis bei pasipriešinimo joms dinamiką.

Informacija apie "Weserübung" (Vėzerio operacija) yra pateikta šiuo adresu:

www.army.mil/cmh-pg/books/70-7_02.htm

Norvegijos ir Danijos okupacijos apžvalga yra pateikta šiais adresais:

www.norwegianscenery.com/facts/history.html

www.nuav.net/

www.um.dk/english/danmark/danmarksbog/kap6/6-15.asp

Danijos karalius ir Vyriausybė pasiliko šalyje. Jie sprendė dilemą, ar ginti tautinius interesus, ar paklusti okupacinių jėgų įsakymams. Į tai buvo skirtingai reaguojama. Vieni traktavo kaip prisitaikymo arba bendradarbiavimo politiką, o kiti vertino kaip tautinio kolaboravimo formą. Tačiau pokario metais ši politika buvo aiškinama kaip neabejotinas patriotiškumas, dėl kurio, žvelgiant totalitariniams okupantams į akis, buvo išsaugoti demokratijos idealai ir socialinė gerovė ir kuris paruošė dirvą vėlesnei pasipriešinimo veiklai.

Nuo 1943 m. okupantų armija vis labiau riboja politinę autonomiją ir piliečių gyvenimą. Represijos tapo vis žiauresnės, todėl suaktyvėjo masinis pilietinis pasipriešinimas, vėliau peraugo į ginkluotą pasipriešinimą. Persekiojamus žydus daug rėmė Danijos gyventojai ne žydai. Kur kas labiau negu Norvegijoje. Keli tūkstančiai Danijos žydų sugebėjo pabėgti iš šalies. Daugelis jų ieškojo prieglaudos Švedijoje. Tai taip pat buvo tam tikrų mitų atsiradimo priežastis. Pasak vieno iš tokių mitų, Danijos karalius jojo Kopenhagos gatvėmis segėdamas Dovydo žvaigždę, taip viešai rodydamas, kad prieštarauja žydų deportavimui.

Žvelgiant į praeitį, galima pastebėti, kas visų istorinių įvykių pagrindu kuriamos legendos arba mitai. Realybės paradoksai yra perteikiami pasakojimuose, kuriuos lengva suprasti bei įvertinti ir kuriuose gėris lengvai atskiriamas nuo blogio. Ar žinote tokių pasakojimų apie savo šalies istoriją arba apie Antrąjį pasaulinį karą?

Norvegijoje situacija buvo kitokia negu Danijoje. Vyriausybės nariai ir karalius pasitraukė iš šalies ir suformavo Vyriausybę tremtyje, Londone. 1940 m. balandžio mėn. Vidkūnas Kvislingas (Vidkun Quisling), Norvegijos nacių partijos “Nasjonal Samling” lyderis, bandė perimti valdžią kariniu perversmu, tačiau tuo metu jo nerėmė okupacinės jėgos. Iš pradžių Vokietija buvo numačiusi toleruojamos okupacijos modelį, kuris pasiteisino Danijoje. Kai pasidarė akivaizdu, kad šio modelio nepavyks įgyvendinti, jie pagaliau nusprendė suteikti paramą Kvislingui ir Nacių viršūnių revoliucijai. 1940 m. rugsėjo mėn. vokiečiai paskyrė Vidkūną Kvislingą valstybės vadovu. Nors Norvegijos nacių skaičius buvo palyginti nedidelis, jų padedami vokiečiai sudarė okupacinę Vyriausybę ir 1942 m. Kvislingas tapo valstybės ministru. Buvo planuojama nutautinti šalį pagal Vokietijos modelį. Šiai politikai pradėjo priešintis daugelis gyventojų. Darbininkų grupės ir asociacijos prieštaravo nacifikacijai, o pilietiniai protestai ir boikotai perengė dirvą vėlesniam organizuotam politinio pasipriešinimo judėjimui. Visu okupacijos laikotarpiu vyko neorganizuotas, spontaniškas kasdieninis priešinimasis nacifikacijos politikai, kovojant dėl išlikimo (“Holdningskampen”). Tačiau ne iš karto atskiros partizanų grupuotės tapo organizuota ginkluoto pasipriešinimo organizacija (Milorg), kurią rėmė karinės pajėgos tremtyje ir Britanijos armija.

Skandinavijos šalių pilietinis pasipriešinimas ir dabar yra vertinamas kaip politinio pasipriešinimo modelis, tiek priešintis diktatūrai, tiek demokratinėje visuomenėje.

Ar žinote kokių nors politinių debatų, kuriuose pasipriešinimas būtų aktualus?

Kaip būtų galima tai palyginti?

Vokietijos kareiviams Danija ir Norvegija, palyginti su Vakarų frontu, o ypač su Rytų frontu, buvo tarsi poilsivietė. Vokiečių požiūriu abiejų šalių okupaciją buvo galima apibūdinti kaip taikią (nors tai gana ciniškas požiūris atsižvelgiant į žiaurumus prieš pasipriešinimo judėjimą). Vis dėlto tiesa, kad Danijoje ir Norvegijoje buvo mažai susidūrimų tarp Vokietijos kariuomenės ir ginkluoto pasipriešinimo atstovų. Be kitų priežasčių, tai lėmė ir didžiulis Vokietijos armijos, prieš kurią partizanų karas atrodė beveik beviltiškas, pranašumas. Be to, Vokietijos kariuomenė grasino nužudyti įkaitais paimtus civilius, jeigu vokiečių kareiviai būtų užpulti, ir buvo atvejų, kai tokie grasinimai buvo įvykdyti. Norvegijoje ginkluoto pasipriešinimo organizacija ėmėsi sabotažo prieš Vokietijos ginkluotąsias pajėgas, o baigiantis karui, imtasi sabotuoti ir geležinkelius siekiant, kad vokiečiai neturėtų kaip atsitraukti ir sužlugdyti karinius veiksmus prieš sąjungininkus. 1942 m. Kvislingas mėgino įvesti darbo prievolę jaunimui, rengiant juos tarnybai Vokietijos armijoje. Šis planas žlugo, nes Norvegijos gyventojai vieningai pasipriešino. Daug jaunuolių pradėjo slapstytis arba išitraukė į pasipriešinimo judėjimą.

Tačiau tiek Danijoje, tiek Norvegijoje su okupantais buvo aktyviai bendradarbiaujama ekonomikos srityje. Daugeliui paprastų darbininkų atskiruose rajonuose Vokietijos armija buvo pagrindinis darbdavys, o ekonomikos ir pramonės sektorius norėjo gauti dalį pelno, kurį Vokietijai davė karas, pavyzdžiui, ekonomiškai išnaudojant Rytų Europą tik praėjus daugeliui metų abiejų šalių gyventojai ėmė skausmingai taikytis su šiuo jų istorijos aspektu.

Kitas sudėtingas Norvegijos ir Danijos okupacijos aspektas yra santykiai tarp Danijos bei Norvegijos moterų ir Vokietijos kareivių. Vokiečiai nesistengė užkirsti kelio tokiems romanams, o gimus nesantuokiniam vaikams, jų motinos netgi turėjo teisę gauti organizacijos "Lebensborn" teikiamą paramą. Okupuotų gyventojų akimis, toks vadinamųjų vokiečių merginų (Deutschenmädchen) elgesys buvo didžiausia išdavystė, kokią tik galima įsivaizduoti. Net pasibaigus karui, šios moterys buvo smerkiamos labiau negu politiniai kolaborantai. Pastaruoju metu išaiškėjo, kad tokių santykių būta labai daug ir kad gimė maždaug dešimt tūkstančių nesantuokinių vaikų. Pasibaigus karui, tokios motinos ir jų vaikai buvo niekinami. Tada "Deutschenkinder" (karo kūdikiai) įkūrė savo organizaciją, o 2001 m. jie apkaltino valstybę pažeidus žmogaus teises.

Informacija apie "karo kūdikius" Norvegijoje, Danijoje ir kitose šalyse yra pateikta šiuo adresu: www.warandchildren.org/Organizations.htm

Seksas yra vienas iš aspektų, kuris visada siejamas su karu ir kuriuo galima naudotis kaip karo priemone, pradedant santykiais tarp okupantų karių ir vietos moterų, baigiant kariuomenės viešnamiais, priverstine prostitucija ir netgi masiniu prievartavimu. Kokia padėtis buvo jūsų šalyje Antrojo pasaulinio karo metu?

Kaip žmonės susitaikė su tuo po karo?

Ar šiuo metu yra kokių nors pavyzdžių?

Suomija Antrojo pasaulinio karo metu

Tarpukario metais Suomija, kuri išsaugojo savo nepriklausomybę, buvo suinteresuota bendradarbiavimu su Baltijos respublikomis ir Lenkija. Nuo trečiojo dešimtmečio pradžios Suomijos užsienio ir gynybos politika buvo formuojama pagal Tautų Sąjungos modelį. Nuo 1935 m. Suomija perėjo prie Skandinavijos modelio. Santykiai su Tarybų Sąjunga buvo šalti ir priešiški. 1938 m., iškilus Hitlerio antpuolio grėsmei, Tarybų Sąjunga vėl užmezgė ryšius su Suomija siekdama užsitikrinti Suomijos paramą antpuolio atveju. Siekdama užtikrinti tuometinio Leningrado saugumą, Tarybų Sąjunga taip pat reikalavo, kad Suomija atiduotų dalį savo teritorijos. Už tai buvo siūloma sugrąžinti regionus, esančius prie vidinės Suomijos sienos, bet Suomijos Vyriausybė vis dėlto atmetė šį pasiūlymą. Todėl Tarybų Sąjunga anuliuo nepuolimo paktą, sudarytą su Suomija 1932 m., ir 1939 m. lapkričio 30 d. pradėjo triuškinamą antpuolį. Priešingai negu buvo tikėtasi, Suomijos armija priešinosi Tarybinės Armijos puolimui 105 dienas, kurios buvo pavadintos Žiemos karu. Suomijos armija nebūtų galėjusi išsilaikyti ilgiau ir, padedant Švedijai, buvo pasirašyta taikos sutartis. Suomija išsaugojo savo nepriklausomybę, tačiau sumokėjo už tai didelę kainą – žuvo 25 000 karių. Maskvos taikos sutartyje, kuri buvo ratifikuota 1940 m. kovo 13 d., Suomija buvo priversta atiduoti Tarybų Sąjungai Karelijos sąsmauką ir išorines Suomijos įlankos salas.

Pasirašius šią taikos sutarti, 1940 m. pavasari Suomijos užsienio politikoje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas Vokietijai. Buvo tikimasi, kad, pablogėjęs Vokietijos ir Tarybų Sąjungos santykiai, atsirastų galimybė, padedant Vokietijai, peržiūrėti teritorinį suskirstymą, nustatytą Maskvos taikos sutartyje. Vokietijos rengiamuose karo prieš Tarybų Sąjungą planuose Skandinavijos išitraukimas buvo svarbus strateginis aspektas, taigi Suomija vėl tapo svarbi. 1940 m. pradžioje Hitleris davė leidimą vėl tiekti ginklus Suomijai. Tokią naują Vokietijos politiką lėmė baime, kad Tarybų Sąjunga gali aneksuoti Suomiją, nes su Baltijos valstybėmis taip jau buvo pasielgta. Neseniai buvo pasirašyta sutartis dėl Suomijos nikelio rudos tiekimo iš Petsamo regiono, taigi Tarybų Sąjungos okupacija galėjo kelti grėsmę – ar ši sutartis bus vykdoma.

Britanijos-Kanados koncernas turėjo koncesijos teises nikelio rudos kasykloms Šiaurės Suomijoje, taigi Vokietijos karo pramonei buvo ypač svarbu kontroliuoti šias kasyklas. Dėl karo iš užsienio nebebuvo tiekiamas nikelis, molibdenas, varis ir geležies piritas. Labai trūko atsargų. Didžiąją dalį

Vokietijos karo pramonės paklausos turėjo tenkinti Petsamo regionas. Vokietijos ir Suomijos prekybos sutartyse, sudarytose 1940 m. birželio 29 d. ir liepos 23 d., buvo numatyta, kad 60 proc. Suomijoje iškasamo nikelio turi būti tiekiami Vokietijai. Tai turėjo visiškai patenkinti Vokietijos poreikius. Tačiau naciams svarbiausi buvo strateginiai aspektai. Ideologiška pagrįsta kova dėl vietos Rytuose („Kampf um den Lebensraum im Osten“) buvo pagrindinis pasirengimo karui prieš Tarybų Sąjungą akstinas. Suomijos teritorija buvo planuojama pasinaudoti kaip dislokacijos, tiekimo ir operatyvinių pajėgų base. Po santykių su Suomija pasikeitimo šios šalies ginkluotės poreikiai buvo visiškai patenkinti. Suomija savo ruožtu leido Vokietijai naudotis savo vandens keliais transportuoti atsargoms, kurios iš Suomijos uostų buvo pristatomos į Petsamo regioną, geležinkeliais į Rovaniemį ir Poliarinės jūros keliais. 1940 m. pradžioje Vokietijai buvo leista per Suomijos teritoriją vežti ginklus į Šiaurės Norvegiją.

Prie Suomijos koalicinės Vyriausybės, kuri buvo suformuota 1941 m. pradžioje, pirmą kartą prisidėjo fašistinio tėvynės nacionalinio judėjimo atstovai. Jau 1940 m. rudenį susikūrė nacionalistiniai, dešiniųjų pažiūrų koaliciniai judėjimai ir nacių darbininkų judėjimas. Dėl ilgus mėnesius trukusių derybų, gausiai tiekiamos ginkluotės ir karinio transporto tarp Vokietijos ir Suomijos užsimezgė ryšiai ir šalys tapo ginklo broliais. Jau iš pat pradžių Suomijos Vyriausybė žinojo Vokietijos ketinimus dėl Tarybų Sąjungos ir Suomijos kariuomenės vyriausiasis vadas beatodairiškai rėmė Vokietijos pusę. Be to, buvo suformuotas maždaug 1200 Suomijos savanorių batalionas ginkluotųjų SS pajėgų divizijai.

1941 m. birželio 22 d. Vokietijos armijai pradėjus piktavališką karą prieš Tarybų Sąjungą, Suomijos Vyriausybė paskelbė neutraliteto deklaraciją. Šis Suomijos „neutralitetas“ tebuvo taktinis ėjimas. Po Vokietijos anpuolio 1941 m. birželio 22 d. Tarybų Sąjunga užpuolė Suomijos teritoriją, suteikdama Suomijai pretekstą pradėti karą. Helsinkio Vyriausybė suprato, kad, savanoriškai įsitraukus į karą, tai būtų traktuojama kaip 1939–1940 m. Žiemos karo tęsinys. Dalyvaujant Vokietijos triuškinamajame kare prieš Tarybų Sąjungą, buvo tikimasi atgauti teritoriją, kuri buvo atiduota TSRS, ir gretimojo Rytų Karelijos regiono kontrolę.

Suomija dalyvavo kare siekdama atgauti arba praplėsti teritoriją, tačiau nepritarė Hitlerio „vietos Rytuose“ programai arba sisteminio sunaikinimo karui.

Pagrindinės Suomijos armijos pajėgos puolė regioną, esantį į Šiaurę nuo Ladogos ežero ir šalia Karelijos sąsmaukos. Netrukus jos pasiekė buvusią Suomijos sieną tuometinio

Leningrado šiaurinėje dalyje ir pradėjo apsupti. Suomijos kariuomenė žygiavo gilyn į Rusijos teritoriją, o Raudonoji Armija stipriai priešinosi. 1941 m. gruodžio mėn. Suomijos armija nutraukė puolimą ir fronte prasidėjo mūšiai įtvirtinimuose. Jie vyko iki 1944 m. birželio mėn. Tada pulti pradėjo Raudonoji Armija. Suomijos armija atrėmė puolimą, bet nepaisydamas to prezidentas Rytis (Ryti) pareiškė, kad Suomijai reikėtų nutraukti sutartį su

Vokietija, ir atsistatydino. Rugpjūčio 5 d. maršalas Manerheimas (Mannerheim) buvo išrinktas prezidentu ir pradėjo derybas dėl paliaubų, jos įsigaliojo 1944 m. rugsėjo 19 d.

Suomijos vadovybė niekada neskelbė ir nevykdė “absoliutaus karo”. Jos veiksmai motyvavo išlikimo planai. Suomijai buvo labai svarbu, kad karui pasibaigus jos kariuomenė būtų veiksminga, o ekonomika nepaliesta. Todėl po ilgų dvejonių Suomija sunkiai, bet susitarė su Tarybų Sąjunga dėl paliaubų, siekdama išvengti pralaimėjimo ir visiško šalies sunaikinimo. Tuo pačiu metu Suomijos vykdoma išlikimo strategija sudarė sąlygas uždelsti derybas dėl taikos sutarties su Tarybų Sąjunga, kol buvo įsitikinta, kad atsakomuosius Vokietijos veiksmus bus galima kontroliuoti.

Suomija buvo nugalėta, bet ne okupuota, ir tik nedidelė šalies dalis buvo sugriauta. Sudarydama taikos sutartį, ji vėl turėjo atsisakyti regionų, kuriuos prarado per Žiemos karą, ir Petsamo. Iš viso Suomija buvo priversta atsisakyti 12 proc. savo teritorijos. Suomijos gamtiniai išteklių ir pramonės gamyba buvo konfiskuota kompensacijoms. Taikos sutartyje su Tarybų Sąjunga taip pat buvo numatyta sąlyga, kad visi ryšiai su Vokietijos reichu turi būti nutraukti ir kad turi būti imtasi priemonių, užtikrinant Vokietijos karinių pajėgų išvedimą iš Suomijos teritorijos. Vokietijos karinės pajėgos pasitraukė iš Tarybų Sąjungos teritorijos ir prisiglaudė regione, esančiame į Rytus nuo Rovaniemio. Per žiemą visa armija iš Šiaurės Suomijos pasitraukė į Norvegiją, masiškai nusiaubdama viską, kas buvo kelyje. Šalis buvo sistemingai niokojama. Vokiečiai pavadino karinių pajėgų išvedimą Šiaurės šviesos operacija. Buvo sunaikinti namai, bažnyčios, keltai, lėktuvų leidimosi vietos, informaciniai ir geležinkelių tinklai, esantys į Šiaurę nuo poliarinio rato. Skersti gyvuliai ir gyvūnai (24 000 Šiaurės elnių). Ištisi regionai buvo sulyginti su žeme, o gyventojai išvaryti. Šis regionas buvo atkurtas tik po kelių dešimtmečių.

Švedija Antrojo pasaulinio karo metu

1940 m. balandžio 9 dieną Vokietijai įsiveržus į Daniją ir Norvegiją, Švedijos karine ir ekonomine padėtis tapo pavojinga. Švedijos Vyriausybė patikino Vokietijos Vyriausybę nesiimsianti jokiu priemonių prieš Vokietijos veiksmus gretimose šalyse, bet vykdys ankstesnę neutraliteto politiką. Tačiau labai greitai Švedija pasidavė Vokietijos spaudimui, ir šalis buvo priversta atsisakyti neutraliteto nuostatų. Hitleriui buvo daromos vis didesnės nuolaidos. Netrukus Švedijos Vyriausybė leido pasinaudoti šalies teritorija tranzitu vežant maistą, medicinos pagalbą ir personalą karinėms pajėgoms, kovojančioms Šiaurės Norvegijoje. Pasibaigus karo veiksmais prie Narviko miesto, Švedija vis noriau tenkino Vokietijos reikalavimus.

Vokietijos karinė vadovybė neplanavo įtraukti Švedijos rengdamasi pulti Tarybų Sąjungą. Vis dėlto buvo daroma prielaida, kad į Suomiją Vokietijos kariuomenės padaliniai turės žygiuoti per Švedijos teritoriją. Tačiau prašymai

leisti karinėms pajėgoms žygiuoti per Švedijos teritoriją buvo atmesti. Buvo leista tik pasinaudoti Švedijos vandens keliais. Nepaisant to, Vokietijos kariniai sluoksniai stengėsi gauti Švedijos leidimą per šalies teritoriją važiuoti kariniam transportui – tarp Norvegijos ir Suomijos. Suteikdama leidimą tranzitui, Švedija turėjo prisidėti prie žygio prieš bolševizmą. Šis terminas Vokietijos kariniuose sluoksniuose buvo vartojamas ir tuomet, kai Suomija dalyvavo tęsiant Žiemos karui.

Švedijos pozicija iš esmės pasikeitė Suomijai vėl įsitraukus į karą. Dabar Švedijos Vyriausybė leido gabenti atsargas įvairiais galimais būdais. Suomijai buvo tiekiami ginklai bei kita amunicija. Švedija taip pat leido Vokietijos oro pajėgų kroviniams ir kurjerių lėktuvams skristi virš šalies teritorijos ir avariniais atvejais leisti šalies oro uostose. Be to, Švedijos laivynas užtvėriamąją minų ugnimi padėjo Vokietijai pulti Tarybų Sąjungą.

Švedija buvo suinteresuota Suomijos suverenumu ir svarstė, ar ji galėtų būti tarpininkė išanginėse derybose dėl taikos sutarties atnaujinimo kaip ir Žiemos karo metu. Taip elgtis skatino ne tik Skandinavijos solidarumas, bet ir baimė, kad Tarybų Sąjunga taps kaimyne. Todėl Švedija labai palankiai vertino TSRS ir Suomijos taikos sutartį ir drauge teikė gana nemažą paramą Vokietijai.

Vokietiją ji rėmė dėl ekonominiu priežasčių. Švedijos pramonė galėjo tiekti Vokietijai dvi labai svarbias prekes, kurios buvo būtinos Vokietijai tęsiant karą. Pirma, didelė Vokietijai reikalingos geležies rūdos dalis buvo tiekiama iš kasyklų prie Kirūnos. Antra, Švedija turėjo patentines rutulinių guolių gamybos teises. Prasidėjus karui, labai išaugo Vokietijai tiekiamos geležies rūdos mastas. Tiekimas sustojo tik užšalus Švedijos uostams prie Baltijos jūros, per likusį karą neužšalantis Norvegijos uostas Narvikas tapo daug svarbesnis Vokietijos ginklų pramonei. Vokietijai okupavus Daniją ir Norvegiją bei darant politinį ir karinį spaudimą Švedijai, jai buvo teikiama pirmenybė kitų geležies rūdos tiekimu suinteresuotų šalių atžvilgiu. 1943 m. pabaigoje geležies tiekimu Vokietijai apimtys pasiekė rekordinį lygį. Per paskutinius karo metus buvo atsiskaitoma auksu.

Per Antrąjį pasaulinį karą Švedijos rutuliniu guolių gamyklos (SKF) vis dar turėjo neribotas patentines gamybos teises. Didžioji kompanijos dalis nuosavybes teise priklausė Enskilda Bankui, kuris priklausė Valenbergų (Wallenberg) šeimai. Sandoriai buvo sudaromi su visomis kare dalyvaujančiomis šalimis. Maždaug 60 proc. visos produkcijos buvo tiekiama Vokietijai. SKF turėjo gamyklą Vokietijos Šveinfurto mieste (Schweinfurt), kuri tenkino 93 proc. Vokietijos poreikių. Vokietijos ginklų pramonės poreikiai nuolat augo. Išnaudojus Švedijos pramonės pajėgumus, Amerikoje pagaminti rutuliniai guoliai buvo per Braziliją gabenami į Švediją, o iš čia į Vokietiją. Slaptosios žvalgybos tarnybos informavo Amerikos Vyriausybę, kad Švedija taip pat tiekė Vokietijai ginkluotę bei degalus, ir 1944 m. balandžio mėn. JAV užsienio reikalų ministras Henris Simpsonas (Henry Simpson) pareikalavo nedelsiant nutraukti visų atsargų tiekimą Vokietijai. Švedijos Vyriausybė stengėsi išlošti laiko. Tik po Stalingrado mūšio, kai karo eiga pasikeitė, SFK pareiškė norinti pradėti derybas.

Informacija apie Bernadoto
išlaisvinimo akciją pateikta
adresu: [see www.redcross.se](http://www.redcross.se)

Tik šiame karo etape Švedija pradėjo laikytis draugiškų santykių su Vakarų sąjungininkais politikos ir svarstyti savo vaidmenį pokario laikotarpiu. Švedijos Vyriausybė siekė, kad Vakarų valstybės ir toliau būtų suinteresuotos Šiaurės Europos ateitimi. Be to, buvo baiminamasi Tarybų Sąjungos viešpatavimo šiame regione, taigi susitaikymas su Vakarų valstybėmis atrodė palankus. Švedija buvo suinteresuota Skandinavijos laisve ir nepriklausomybe. Ji taip pat troško padėti surasti taikų sprendimą šalyse kaimynėse.

Žiemos karo ir jo tęsinio laikotarpiu Švedija teikė didelę paramą ir pagalbą civiliams gyventojams. Ji priėmė tūkstančius vaikų pabėgėlių iš Suomijos. Švedija taip pat organizavo pagalbos programas Norvegijai, o ypač Šiaurės Norvegijai, ir tiekė maisto produktus, degalus, drabužius ir kūrenimo atsargas. Ši pagalba dar labiau suaktyvėjo Vokietijai pradėjus niokojimo politiką (Verbrannte Erde).

Antrojo pasaulinio karo metu daugelyje politikos sričių Švedijos pozicija buvo dvejopa. Dėl politinių ir pirmiausia ekonominių priežasčių didelė parama buvo teikiama Vokietijai. Kita vertus, pagalbos programos buvo įgyvendinamos ir siekiant padėti kaimynėms Skandinavijos šalims, pavyzdžiui, 1943 m. daug Danijos žydų pabėgėlių rado prieglobstį Švedijoje. Švedija taip pat suteikė prieglobstį tūkstančiams žydų kilmės vaikų, pabėgusių iš Vokietijos ir Austrijos. Kita vertus, Švedijos politikų nurodymu Vokietijos žydų pasai buvo žymimi J raide (angl. Jew – žydas). Tačiau nuo Antrojo pasaulinio karo iki dabar Švedijai būdingus humanitarinius veiksmus lėmė nuo 1943 m. pasikeitusi geostrateginė pozicija ir susitaikymas su Vakarų sąjungininkais.

Ne Švedijos valdžia, o žydų organizacijos ir Ruzvelto Vyriausybė paskatino išsiųsti Švedijos diplomata Raulį Valenbergą (Raoul Wallenberg), priklausiusį SKF savininkų šeimai, į Budapeštą, siekiant išgelbėti Vengrijos žydus.

Baltųjų autobusų akciją, kuri geriau žinoma Bernadoto išlaisvinimo akcijos pavadinimu, ir kurios tikslas buvo išgelbėti Skandinavijos belaisvius iš vokiečių koncentracijos stovyklų taip pat inicijavo Danijos ir Norvegijos diplomatas bei Norvegijos Vyriausybės išėivijoje atstovas Stokholme Nylsas Kristianas Ditlefas (Niels Christian Ditleff). 1945 m. vasario mėn. Švedijos užsienio reikalų ministras nusprendė surengti Raudonojo Kryžiaus ekspediciją į Vokietiją, kuriai vadovavo Raudonojo Kryžiaus organizacijos viceprezidentas grafas Folkė Bernadotas (Graf Folke Bernadotte). Ilgų ir sudėtingų derybų metu Bernadotas sugebėjo gauti Heinricho Himlerio (Heinrich Himmler) leidimą išvežti belaisvius iš vokiečių koncentracijos stovyklų per Daniją į Švediją. Iš pradžių tai buvo sergantys ir labai silpni Danijos ir Norvegijos belaisviai. Vėliau, 1945 m. balandžio 20 d., buvo gautas leidimas išvežti į Švediją visus Skandinavijos belaisvius, kurie buvo kalinami Neugamme koncentracijos stovykloje prie Hamburgo. Vėliau iš įvairių Vokietijos koncentracijos stovyklų buvo galima išvežti ne tik skandinavų kilmės belaisvius, tarp kurių buvo nemažai žydų. Per Bernadoto išlaisvinimo akciją buvo išgelbėta maždaug 21 000 įvairių tautybių belaisvių.

Igus dešimtmečius Švedijos vaidmuo Antrajame pasauliniame kare buvo vertinamas pagal humanitarinę pagalbą. Pastaraisiais metais vis daugiau mokslininkų kritiškai vertina šią interpretaciją. 1998 m. Švedijos Vyriausybė ikūrė “Levande historia” (gyvoji istorija) iniciatyvinę grupę. Jos tikslas yra švietimas, moksliniai tyrimai ir informacijos apie holokaustą teikimas. 2002 m. ir 2003 m. šios organizacijos uždaviniai bus nuodugniau ištirti ir galbūt naujai įvertinti Švedijos istoriją Antrojo pasaulinio karo metu.

Baltijos šalys Antrojo pasaulinio karo metu ir 1989–1991 m. įvykiai

XX amžiuje Baltijos šalių nepriklausomybė iš esmės priklausė nuo dviejų didžiausių Europos šalių – Vokietijos ir Rusijos (vėliau Tarybų Sąjungos) galios pusiausvyros. Po Pirmojo pasaulinio karo abi šalys susilpnėjo ir patyrė revoliucijas bei tautinio identiškumo krizes. Dėl to atsirado galios vakuumas ir 1918 m. Baltijos valstybės atsiskyrė nuo Rusijos bei paskelbė nepriklausomybę, kurią Tarybų Rusija pripažino 1920 m.

Nuo 1920 m. iki 1940 m. Baltijos valstybės buvo mažiausios valstybės, turinčios stiprią žemės ūkio ekonomiką. Jos buvo Europos pakraštyje. Iki tol jų ekonomiką reguliavo Rusijos rinka, taigi joms teko prisitaikyti prie naujos padėties. Vykdamas ekonominę pertvarką, pagrindinis dėmesys buvo skiriamas žemės ūkiui, siekiant eksportuoti produkciją į Vakarų. Trečiojo dešimtmečio pradžioje buvo įvykdytos radikalios pertvarkos reformos. Dvarų žemės, kurios Estijoje ir Latvijoje priklausė Baltijos vokiečiams, o Lietuvoje – lenkams, buvo išdalintos valstiečiams, tokiu būdu atimant ekonominę ir politinę galią tiek iš Baltijos vokiečių, tiek iš lenkų.

Pramonės sektoriaus plėtra buvo lėtesnė. Sparčiausiai ji vyko Estijoje, lėčiau Latvijoje ir Lietuvoje, kur buvo atsisakyta stambiosios pramonės ir pagrindinis dėmesys buvo skiriamas plataus vartojimo prekių gamybai.

Kalbant apie pasikeitimus šalių vidaus politikoje, reikia paminėti, kad buvo priimtos liberalios konstitucijos, o parlamento vaidmuo tapo pagrindinis. Valstybių ir vyriausybių vadovai buvo vieningi, jų veiksmai iš esmės priklausė nuo parlamento. Tačiau Baltijos valstybėms buvo būdingas politinis nestabilumas, politikos kraštutinumai ir demokratinės patirties trūkumas. Galiausiai visose valstybėse susiformavo autoritarinės diktatūros režimas. Lietuvoje tai įvyko 1926 m., o Latvijoje ir Estijoje 1934 m.

Tarpukario laikotarpiu daugelyje Europos šalių įsigalėjo autoritarinis politinis režimas, kuriam vadovavo daugiausia dešiniųjų pažiūrų ir konservatorių grupės. Kokios priežastys galėjo lemti tai? Kokia padėtis buvo jūsų šalyje?

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje Vokietija ir Tarybų Sąjunga įvedė totalitarinės diktatūros režimą ir susigrąžino politinę galią. Baltijos valstybės tapo politiškai izoliuotos. Jų tarpusavio santykiai buvo minimalūs. Iš dalies tai lėmė Lietuvos ir Lenkijos konfliktai dėl Vilniaus krašto. Vienintelis svarbus įvykis šioje srityje buvo Estijos ir Latvijos gynybos sutarties ratifikavimas 1923 m.,

to rezultatas buvo 1934 m. suformuota Baltijos sąjunga. Užsienio politikoje Baltijos valstybės stengėsi kiek įmanoma sumažinti ir subalansuoti tiek nacistinės Vokietijos, tiek Tarybų Sąjungos įtaką ir išlaikyti neutralitetą.

1939 m. rugpjūčio 23 d. nacistinė Vokietija ir Tarybų Sąjunga sudarė nepuolimo paktą (vadinamąjį Molotovo–Ribentropo paktą, MRP), prie kurio buvo pridėtas papildomas slapas protokolas. Jame buvo nurodyta, kad Estija, Latvija, Rytų Lenkija ir Suomija bus valdomos Tarybų Sąjungos, o Lietuva ir Vakarų Lenkija atiduodamos Vokietijai. 1939 m. rugsėjo mėn. sutriuškinus ir padalinus Lenkiją, Tarybų Sąjungai atiteko ir Lietuva. Tarybų Sąjunga įteikė Lietuvai “dovaną” – grąžino okupuotą Vilniaus kraštą. Nuo 1939 m. rugsėjo 28 d. iki spalio 10 d. Tarybų Sąjunga sudarė sutartis su visomis Baltijos valstybėmis. Šiose sutartyse numatyta galimybė Baltijos šalių teritorijoje dislokuoti maždaug 75 000 karių bazę.

Tarybų Sąjunga to paties reikalavo ir iš Suomijos, tačiau derybos baigėsi nesėkme. Todėl 1939 m. lapkričio mėn. tarp Suomijos ir Tarybų Sąjungos prasidėjo Žiemos karas, kuris baigėsi 1940 m. kovo mėn. Pasibaigus šiam karui Suomija buvo priversta atiduoti Tarybų Sąjungai Karelijos kraštą kartu su Vyborgu (Viipuri).

Vykstant 1939–1940 m. karui, Baltijos valstybės paskelbė neutralitetą, nors Žiemos karo metu iš Tarybų Sąjungos karinių bazių Estijoje buvo puolama Suomija. Baltijos valstybių vyriausybės stengėsi palaikyti gerus santykius su Tarybų Sąjunga ir išvengti incidentų su jos karine įgula, kol nepagerės tarptautiniai santykiai.

1940 m. birželio 14 d. kapituliuvus Paryžiui, Tarybų Sąjunga pareikalavo, kad Baltijos valstybės leistų dislokuoti savo teritorijose papildomas karines pajėgas ir sudarytų naujas vyriausybes. 1940 m. birželio 14–18 d. Baltijos valstybės buvo okupuotos. Vadovaujantis Tarybų Sąjungos emisarų nurodymais buvo sudarytos vadinamosios liaudies vyriausybės. Tuo pačiu metu buvo įteisintos komunistų partijos, o ne komunistinių pažiūrų grupių veikla buvo uždrausta.

1940 m. liepos mėn. buvo suorganizuoti pseudorinkimai į vietas parlamentus. Liepos 21 d. šalys sušaukė suvažiavimą ir pasiskelbė socialistinėmis respublikomis, “paprastai” Tarybų Sąjungos būti priimtos į jos sudėtį ir 1940 m. rugpjūčio mėn. buvo oficialiai priimtos.

Per pirmuosius narystės Tarybų Sąjungoje metus, t.y. 1940–1941 m., iš Baltijos valstybių buvo atimti jų pagrindiniai ekonominiai išteklių ir deportuota arba išstremta daugelis visuomenės elito atstovų. Visos verslo įmonės buvo nacionalizuotos. Be to, buvo įgyvendinta nauja agrarinė reforma, pagal kurią maksimalus nuosavos žemės plotas negalėjo viršyti 30 hektarų, o likusi žemė buvo konfiskuota ir išdalinta smulkiesiems ūkininkams arba valstiečiams, neturintiems nuosavos žemės.

Po okupacijos prasidėjo politinės represijos (areštai ir deportavimas). Liepos mėn. Latvijos prezidentas Karlis Ulmanis ir Estijos prezidentas Konstantinas Petsas (Konstantin Päts) buvo deportuoti į Rusiją (Lietuvos prezidentas Antanas Smetona išvyko iš šalies prieš ją okupuojant), o pareigos vietos

valdžioje buvo paskirtos naujiems vadovams. Žiauriausia masinio deportavimo akcija įvyko 1941 m. birželio 14 d., kai buvo išstremta maždaug 48 000 žmonių. Baltijos valstybės neturėjo galimybės atkurti nepriklausomybę Vokietijos okupacijos metu, t.y. 1941–1944 m. Buvo planuojama germanizuoti Baltijos regioną. Masinės represijos buvo daugiausiai vykdomos prieš žydus (žr. žemiau pateiktą lentelę), tačiau ginkluoto tautinio pasipriešinimo Vokietijai nevyko. Tai būtų galėję susilpninti Baltijos valstybių pozicijas ir lemti naują Tarybų Sąjungos okupaciją. Todėl priešinamasi buvo pasyviai: atsišaukimais, nelegalia spauda ir rengimusi atkurti šalies nepriklausomybę, susidarius palankioms sąlygoms. Pasipriešinimas sovietams buvo nereikšmingas, išskyrus Lietuvą, kur buvo jaučiama Baltarusijos partizanų ir prie jų prisidėjusių žydų kilmės partizanų, pabėgusių iš getų, įtaka. Nemažai Baltijos šalių gyventojų įstojo į Vokietijos kariuomenę skatinami skriaudų, patirtų Tarybų Sąjungos valdžios metu. 1944 m. Vokietijos armijoje tarnavo iš viso 60 000 estų ir daugiau kaip 100 000 latvių. Vieni tarnavo mobilizuotose karinėse pajėgose, kiti buvo savanoriai. Lietuviai suformavo savo karines pajėgas, kurias sudarė maždaug 30 000 karių. 1944 m. šios karinės pajėgos dalyvavo gynybos operacijose, kai Tarybų Sąjungos armija vėl užkariavo Baltijos šalis. Baltijos šalyse karo padariniai pirmiausiai buvo jaučiami tarp visuomenės elito bei vietos žydų, ypač Lietuvoje ir Latvijoje. Lentelėje pateikiami statistiniai duomenys.

A. Kaelas, Baltikum i
Sovjetsfären, Stokholmas,
1960 m., 9 psl.

Aukos Baltijos valstybių teritorijoje 1939–1959 m.

	Estonia	Latvia	Lithuania	Totally
Baltijos šalių vokiečiai, 1939–1941 m. persikėlę į Vokietiją	20 000	60 000	50 000	130 000
Deportuoti tieji į Tarybų Sąjungą	60 000	34 000	30 000	124 000
Nacistinės Vokietijos okupacijos aukos	10 000	37 000	10 000	57 000
1941–1944 m. nužudyti arba deportuoti žydai	4000	90 000	190 000	284 000
Estijos švedai, 1943–1944 m. persikėlę į Švediją	6000	-	-	6000
Pabėgėliai, 1943–1945 m. emigravę į Vakarų	65 000	115 000	70 000	250 000
1944–1959 m. deportuoti tieji į Tarybų Sąjungą	75 000	136 000	200 000	411 000
Sienų pakeitimo padariniai	65 000	30 000	-	95 000
Lenkai, 1945–1947 m. persikėlę į Lenkiją	-	-	180 000	180 000
Iš viso:	305 000	502 000	730 000	1 537 000
Gyventojų skaičius 1940 m.	1 054 000	1 886 000	2 925 000	
Procentinė padarinių dalis	28,9%	26,6%	24,9%	

Po Antrojo pasaulinio karo Baltijos valstybės oficialiai priklausė Tarybų Federacijai ir turėjo Sąjungos Respublikų statusą. Ekonominė plėtra buvo vykdoma sunkiosios pramonės srityje, o žemės ūkio sektorius buvo kolektyvizuotas. Politikai vadovavo vienintelė partija – TSKP (Tarybų Sąjungos Komunistų Partija), kurią sudarė teritorinės partijos, pavadintos

Manoma, kad Estijoje buvo maždaug 30 000, Latvijoje apie 40 000, o Lietuvoje iki 100 000 partizanų. Pasipriešinimo judėjimas buvo numalšintas šeštojo dešimtmečio pabaigoje.

Informacija apie tai pateikta Arvydo Anušausko knygoje "Pasipriešinimo Tarybų valdžiai judėjimas Baltijos valstybėse", 2001 m., Vilnius

Po karo daug Baltijos šalių gyventojų pabėgo iš savo šalių. Ką jūs žinote apie Baltijos šalių pabėgėlius, gyvenančius jūsų šalyje, iš kur jie atvyko? Kaip jie padėjo atkurti Baltijos šalių nepriklausomybę ir kaip dabar padeda kurti naują visuomenę?

pagal respublikų, kuriose veikė, pavadinimus. Didžioji vietos Komunistų partijos narių dalis buvo vadinamieji Baltijos šalių rusai, tai yra, Baltijos šalių gyventojai, kurie prieš karą gyveno Tarybų Sąjungoje ir kurie penktajame dešimtmetyje buvo repatrijuoti, arba imigrantai. Vietos valdžios organus sudarė tik partijos nariai ir jų politika visiškai atitiko partijos idealus. Aukščiausias įstatymų leidžiamasis valdžios organas buvo Aukščiausioji Taryba, kuri formaliai tvirtino partijos lyderių priimtus sprendimus. Vykdomasis valdžios organas buvo Ministrų Taryba.

Baltijos šalių istorijos laikotarpį nuo 1944 m. iki 1991 m. galima padalinti į tokius periodus:

Pokario stalinizmo periodas (1945–1953 m.), jam būdinga sunkiosios pramonės plėtra, žemės ūkio kolektyvizacija, masinės represijos ir aktyvus pasipriešinimo judėjimas (vadinamieji miškiniai).

Šio laikotarpio pabaigoje vietos kultūros ir ekonomikos elitas buvo išstumtas iš visuomenės ir sunaikintas. Vietos gyventojai neteko galios priimti sprendimus visose srityse.

Tautinės kultūros atkūrimo laikotarpis (1953–1968 m.) prasidėjo mirus Stalinui ir į valdžią atėjus N. Chruščiovui. Represijos baigėsi, buvo atkurti ryšiai su Vakarų valstybėmis. Estijai buvo naudinga artima kaimynystė su Suomija, kurios santykiai su Tarybų Sąjunga buvo geri, o kalba labai panaši į estų kalbą. Vietos valdžiai buvo suteikta daugiau įgaliojimų priimti ekonominės politikos sprendimus.

Septintojo dešimtmečio pradžioje susiformavo nauja inteligentų karta. Jos atstovai neturėjo tiesioginės karo ir Stalino laikų patirties. Šioje liberalioje aplinkoje jie išvėlgė galimybę sukurti humaniškesnę socializmo formą. Daugelis šio laikotarpio žmonių tapo devintojo dešimtmečio išsilaisvinimo judėjimo lyderiais ir vis dar aktyviai dalyvauja politikoje. Tačiau šios kartos siekius sužlugdė 1968 m. "Prahos pavasario" represijos.

Viena vertus, dėl **centralizacijos ir orientacijos** į Vakarus (1968–1980) sustiprėjo Vakarų įtaka kasdieniniam gyvenimui ir kultūrai, kita vertus, centrinės valdžios spaudimas ir kontrolė taip pat stiprėjo. Ekonomiką vėl pradėjus kontroliuoti centrinei valdžiai, ji vėl pradėjo smukti. Vėl buvo įvesti ryšių su Vakarais apribojimai.

Sąstingis pasiekė aukščiausią tašką 1980–1986 m. Baltijos valstybėse tai pasireiškė rusifikacija, kurios metu buvo skatinama nevertoti gimtosios kalbos. Tai buvo ypač būdinga Latvijai ir Estijai, kur dirbti persikėlė daug darbininkų. Susiformavo dideli rajonai, kur didžioji gyventojų dalis buvo rusai (Šiaurės Rytų Estijoje, Pietryčių Latvijoje). Dėl didelio imigrantų antplūdžio visose trijose sostinėse vietos gyventojų buvo mažuma.

Prieš prasidedant **tautinio atgimimo laikotarpiui** 1987–1990 m. Baltijos valstybėms teko susidurti su trimis didelėmis problemomis:

1. Centralizuota ekonomikos kontrolė. Vietos valdžia neturėjo jokios įtakos valdant įmones. Tai darė TSRS ministerijos (buvo sudaryti vadinamieji gamybiniai susivienijimai), jos samdė darbininkus ir personalą vienoje Tarybų Sąjungos dalyse, o didžiąją dalį savo produkcijos parduodavo kitose.
2. Imigracija Estijoje ir Latvijoje bei latvių ir estų kalbų susilpnėjimas. 1989 m. vietos gyventojai sudarė tik 64 proc. Estijos gyventojų ir tik 51 proc. Latvijos gyventojų. Lietuvoje vietos gyventojų buvo apie 80 proc., nes prieš karą Lietuva buvo agrarinė šalis, o industrializacijos metu darbininkais tapo šalies kaimo gyventojai.
3. Dėl gamybinių susivienijimų ekonominės veiklos ir Tarybų sąjungos karinių pajėgų bazių veiksmų kilo aplinkosaugos problemų.

Šios trys problemos buvo glaudžiai susijusios ir neišsprendžiamos pavieniui. 1985 m. Michailas Gorbačiovas pradėdamas pertvarkos (perestroika) ir viešumo (glasnost) politiką pirmiausia panaikino tarybinės spaudos cenzūrą. Černobylio katastrofa, įvykusi 1986 m. balandžio mėn., ir tai, kaip buvo šalinami jos padariniai, aiškiai parodė, kad su aplinkosaugos problemomis susiduriama visoje Tarybų Sąjungoje.

Baltijos šalių išsilaisvinimo procesas prasidėjo protestais būtent šioje srityje. Priešingai negu tautinių arba kultūrinių protestų, aplinkosaugininkų protestų temos politiškai buvo mažiau pavojingos.

Devintajame dešimtmetyje visose Baltijos regiono šalyse aplinkosauga buvo svarbus politinis klausimas, industrializacija buvo kritikuojama, o jos padariniai smerkiami. Ar vyksta politinių diskusijų aplinkosaugos klausimais jūsų šalyje?

Pagrindiniai įvykiai, lėmę Baltijos šalių išsilaisvinimą, buvo tokie:

- 1987 m. prasidėjo žaliųjų judėjimas tarp paprastų gyventojų, kuriuo buvo patikrintos politinės tolerancijos ribos.
- 1988 m. inteligentai ir liaudis pradėjo dalyvauti politikoje ir reikalauti didesnio autonomiškumo.
- 1989 m. buvo pareikšti oficialūs nepriklausomybės reikalavimai.
- 1990 m. buvo ieškoma būdų nepriklausomybei pasiekti.
- 1991 m. buvo pasiekta nepriklausomybė.

Pažymėtina tai, kad šiame procese nebuvo vienos valstybės, užėmusios lyderės pozicijas. 1987 m. aktyviausiai veikė Latvija, 1988 m. Estija, o 1989 m. lyderės pozicijas užėmė Lietuva. 1987 m. prasidėjo protesto akcijomis Latvijoje. Dar 1958 m. Maskvoje buvo planuojama Plaviniose prie Dauguvos pastatyti hidroelektrinę. Dėl šios elektrinės dideli žemės plotai vidurio Latvijoje būtų buvę užlieti. 1986 m. rudenį Latvijos spauda išspausdino protestą prieš šiuos darbus ir paragino žmones siųsti pasipriešinimo laiškus. 1987 m. valdžia nutraukė šį projektą.

Tuo pačiu metu aplinkosaugininkų judėjimas, vadinamas fosforitų karu, prasidėjo ir Šiaurės Estijoje, netoli Rakverės, centrinė valdžia planavo

ekspluatuoti didžiausias fosforitų kasyklas Europoje. Tai buvo geriausias Estijos žemės ūkio kraštas, kurį ši pramonė galėjo sunaikinti. Vykdamas projektą į šį kraštą persikėlė daug imigrantų darbininkų. 1987 m. balandžio mėn. visuomenė, o ypač inteligentai ir studentai priešinosi šiam projektui, o 1987 m. rudenį Estijos valdžia laikinai sustabdė savo plano įgyvendinimą. Prasidėjus aplinkosaugininkų protesto akcijoms, buvo plačiai aptariama Tarybų Sąjungos ekonominė politika. 1987 m. rugsėjo mėn. keturi Estijos ekonomistai (Edgaras Savisaras, Simas Kalas, Mikas Titma, Titas Madė) pateikė planinei ekonomikai alternatyvią koncepciją – IME – Isemajandav Eesti (ūkiskaitos politiką), pagal kurią buvo numatoma Estijos ekonominė autonomija Tarybų Sąjungoje.

1987 m. prasidėjo protesto akcijos ir kitose srityse. 1987 m. birželio 14 d. Rygoje buvo suorganizuotas pirmasis politinis mitingas 1941 m. deportacijos aukoms paminėti, o rugpjūčio 23 d. (Molotovo-Ribentropo pakto pasirašymo dieną) mitingai buvo suorganizuoti jau visų Baltijos valstybių sostinėse. Organizatoriai priklausė disidentu sluoksniui, kuris reikalavo, kad būtų viešai paskelbti slaptieji Molotovo-Ribentropo pakto protokolai ir pasmerktos Stalino laiku masines represijos.

Istorijos vaidmuo formuojant politiką yra labai svarbus. Ar žinote atmintinu dienu arba kitu atminimo išraiškos formų, kurios turi įtakos politikai?

1988 m. išsilaisvinimo politikai pradėjo vadovauti Estija. 1987 m. lapkričio mėn. Latvijoje, o Estijoje ir Lietuvoje 1988 m. vasario mėn. centrinė valdžia stengėsi sutrukdyti švęsti ikikarines šventes (vasario 2 d. – Taikos sutarties dieną Tartu, vasario 16 d. – Lietuvos nepriklausomybės dieną ir vasario 24 d. – Estijos nepriklausomybės dieną). Tuo pačiu metu pasikeitė politinė padėtis Estijoje. 1988 m. sausio mėn. iš pareigų atsistatydino konservatyvios ideologijos pažiūrų Estijos komunistų partijos sekretorius Reinas Ristlanas. Jį pakeitė liberalesnių pažiūrų šalininkas Indrekas Tomė, jis pradėjo dialogą su reformistais.

1987 m. protestų akcijose vis dar gausiausiai dalyvavo paprastų žmonių, tačiau 1988 m. į debatus įsitraukė inteligentai. 1988 m. balandžio 1 ir 2 d. Estijos menininkų sąjungos suvažiavime buvo griežtai kritikuojama Estijos Ministrų Tarybos veikla ir pareikštas nepasitikėjimas jos politika. (Birželio mėn. tokie suvažiavimai įvyko ir Rygoje bei Vilniuje.)

1988 m. balandžio mėn. buvo įkurtas Estijos liaudies frontas (Eesti Rahvarinne, ERR), kurio lyderis buvo Edgaras Savisaras. Tai buvo pirmoji masinė organizacija, kuriai priklausė tiek Komunistų partijos nariai (reformistai), tiek žmonės iš įvairių kitų veiklos sričių. Liepos mėn. panašūs tautiniai judėjimai susikūrė ir Latvijoje (Latvijas tautas fronte, kurio lyderis buvo Dainis Ivans) bei Lietuvoje (Sajūdis, kurio lyderis buvo Vytautas Landsbergis). Jie turėjo maždaug 100 000 narių kiekvienoje šalyje ir darė didelę įtaką vietos komunistų partijoms. Jų tikslas buvo pasiekti ekonominę autonomiją TSRS sudėtyje, sumažinti imigracijos srautą, įteisinti privatų verslą

ir saugoti aplinką. Kadangi Estijoje Komunistų partijos valdžia gana anksti susilpnėjo, santykiai tarp ERR ir Estijos komunistų partijos buvo palyginti geri. Latvijoje ir Lietuvoje požiūris į Komunistų partiją buvo santūresnis, o tautiniai judėjimai daug radikalesni.

Birželio mėn. tautinė veikla ėmė sparčiai plėstis. Estijoje prasidėjo vadinamoji dainuojanti revoliucija, emocijomis varomas tautinis judėjimas, per kurį buvo įteisinti uždrausti tautiniai simboliai (trispalvės vėliavos). Komunistų partijos įtaka pradėjo silpnėti ir birželio 16 d. Estijos komunistų partijos lyderį Karlą Vaino pakeitė liberalių pažiūrų šalininkas Vaino Valjasą (Väljas). Rudenį EKP užėmė reformistines pozicijas. Latvijoje ir Lietuvoje partijos lyderiai iškilo vėliau. Algirdas Brazauskas tapo Lietuvos komunistų partijos lyderiu, o Latvijoje šia pareigą pradėjo eiti Janis Vagris.

Šalia liaudies frontų veikė ir kiti tautiniai judėjimai – buvusiųjų disidentų. Jie reikalavo visiškos politinės nepriklausomybės nuo Tarybų Sąjungos, pabrėždami neteisėtą šalių okupaciją 1940 m. ir ragindami atkurti Baltijos valstybių juridinį vientisumą. Rugsėjo mėn. buvo įkurta Estijos tautinės nepriklausomybės partija (ERSP). Panašios partijos buvo įkurtos ir Lietuvoje bei Latvijoje. Estijoje ERSP ir Liaudies fronto santykiai buvo santūrūs (dėl šio bendradarbiavimo su Komunistų partija), o Latvijoje ir Lietuvoje šie judėjimai užmezgė glaudesnius ryšius.

Kaip atsvara tautinei veiklai, Estijoje ir Latvijoje pradėjo kurtis vadinamieji internacionaliniai judėjimai (Estijoje birželio mėn., Latvijoje spalio mėn.). Juos sudarė daugiausiai rusakalbiai nariai, kurių nuomone, tuometiniai įvykiai kėlė grėsmę jų privilegijoms (pavyzdžiui, rusų kalbos dominavimui). Pagrindinis šių judėjimų tikslas buvo kovoti su “nacionalizmu” ir išsaugoti TSRS. Padėtis tapo sudėtinga, nes imigrantai darbininkai dominavo daugelyje strategiškai svarbių ekonominių sferų (naftos perdirbimo pramonėje, energijos sektoriuje, geležinkeliuose). Dėl šių priežasčių Latvijoje ir Estijoje laisvės siekimas šiek tiek sulėtėjo, mat reikėjo ieškoti kompromisų. Imigrantų judėjimas Lietuvoje “Jedinstvo” nebuvo toks įtakingas. Didžiąją jo dalį sudarė ne rusų kilmės tautinės mažumos (lenkai).

1988 m. lapkričio 16 d. Estijos Aukščiausioji Taryba pirmoji iš Baltijos šalių paskelbė suverenumo deklaraciją. Joje buvo numatyta, kad Estijos įstatymams teikiama pirmenybė visų Tarybų Sąjungos įstatymų atžvilgiu. Tai buvo atsakas į M. Gorbačiovo pastangas sustiprinti centrinę valdžią ir patvirtinti Tarybų Sąjungos konstitucijos pataisas. Panašias deklaracijas patvirtino Lietuva (1989 m. gegužės mėn.) bei Latvija (1989 m. liepos mėn.), o vėliau ir kitos Tarybų Sąjungos respublikos.

1989 m. Lietuva tapo išsilaisvinimo kovos lydere. Pagrindinis tikslas buvo politinės nepriklausomybės pripažinimas. Tai buvo galima pasiekti dviem būdais. Pirmas – sukurti naują valstybę, kurią sudarytų visi valstybės gyventojai,

suteikiant pilietybę ir imigrantams, kurie tuo metu gyveno valstybės teritorijoje. Antras būdas buvo pagrįstas juridiniu tęstinumu, atkuriant buvusią valstybę ir suteikiant pilietybę tik tiems žmonėms, kurie buvo šalies piliečiai prieš 1940 m. okupaciją, bei jų palikuonims, suteikiant imigrantams galimybę gauti pilietybę po natūralizacijos. Latvijoje ir Estijoje buvo pasirinktas antrasis būdas. Tai lėmė aplinkybė, kad šiose šalyse gyveno daug imigrantu. 1989 m. abiejose valstybėse buvo pradėta registruoti piliečius, o 1990 m. šie piliečiai išrinko pirmąją alternatyvią valdymo instituciją – Estijos ir Latvijos Kongresą. 1989 m. pradžioje vietos gyventojų gimtosios kalbos buvo pripažintos oficialiomis šių šalių kalbomis. Latvijoje tai buvo padaryta 1989 m. gegužės mėn. Tais metais pirmą kartą nuo 1918 m. buvo švenčiamos ikikarinės valstybinės šventės.

1989 m. karo metu Tarybų Sąjungoje vyko rinkimai į TSRS liaudies deputatų suvažiavimą. Baltijos valstybėse didžiąją mandatų dalį gavo liaudies frontui atstovaujantys kandidatai. Pagrindinis jų tikslas buvo pasiekti, kad Molotovo-Ribentropo pakto slaptieji protokolai būtų viešai paskelbti ir pripažinti negaliojantys.

Tarybų Sąjunga iki tol oficialiai nepripažino, kad šie protokolai egzistavo. Tačiau 1989 m. rugpjūčio mėn. specialioji komisija viešai paskelbė, kad protokolai iš tiesų buvo. Rugpjūčio 23 d. (penkiasdešimtųjų Molotovo-Ribentropo pakto pasirašymo metinių dieną) liaudies frontai atšventė suorganizuodami milžiniškas demonstracijas ir politines manifestacijas. Renginys buvo pavadintas Baltijos keliu, kurį sudarė beveik dviejų milijardų žmonių grandinė, besidriekianti 600 km per visas tris Baltijos valstybių sostines.

Tuo pačiu metu komunistinė sistema Rytų Europos šalyse taip pat pradėjo byrėti ir per pirmuosius laisvus rinkimus į valdžią buvo išrinkti ne komunistinių pažiūrų šalininkai. Tai, kad Tarybų Sąjunga nesikišo į šį procesą, suteikė Baltijos šalių judėjimams vilties. 1989 m. Liaudies deputatų suvažiavime buvo oficialiai paskelbta, kad Molotovo-Ribentropo pakto slaptieji protokolai egzistavo ir kad jie negaliojo nuo to momento, kai buvo sudaryti.

1990 m. kovo mėn. visose Tarybų Sąjungos respublikose įvyko pirmi laisvieji rinkimai, kuriuose dalyvavo įvairių partijų atstovai. Nors balsavo tiek imigrantai, tiek šalyse dislokuoti Tarybinės Armijos kariai, Baltijos valstybėse rinkimus laimėjo už nepriklausomybę kovojusios partijos. Vasario mėn. įvyko alternatyvūs rinkimai į Estijos ir Latvijos kongresus, kurie buvo ikikarinės pilietybės šalininkai. Estijoje Aukščiausiosios Tarybos ir Kongreso veikla buvo vienodai reikšminga. Tačiau Latvijoje Kongreso įtaka buvo mažesnė. Kelyje į nepriklausomybę pirmavo Lietuva. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba paskelbė, kad Lietuva yra nepriklausoma valstybė (tai buvo pirmas nepriklausomybės paskelbimo atvejis Tarybų Sąjungoje). Maskva reagavo į tai paskirdama ekonomines sankcijas trims mėnesiams, jeigu per 6 mėn. Lietuva neatšauks nepriklausomybės deklaracijos. Estija ir Latvija

nežengė tokių radikalių žingsnių. 1990 m. gegužės mėn. jos paskelbė, kad prasideda pereinamasis nepriklausomybės laikotarpis ir susigrąžino ikikarinčius pavadinimus. 1990 m. rudenį Estijos Vyriausybė, kuriai vadovavo Liaudies fronto atstovas (ministras pirmininkas E. Savisaras), pradėjo ekonomines reformas, kurių metu buvo įkurti muitinės postai pasienyje su Tarybų Sąjunga, įgyvendintos laisvosios rinkos reformos ir nutraukti mokėjimai į bendrą Tarybų Sąjungos biudžetą. 1991 m. Estija pradėjo vykdyti ūkiskaitos ekonominę politiką.

1991 m. Gorbačiovo politika tapo konservatyvesnė. Buvo mėginta jėga užkirsti kelią Baltijos valstybių išsilaisvinimui. Sausio 13 d. specialiosios OMON karinės pajėgos iš Maskvos bandė nuversti Lietuvos Vyriausybę ir sugrąžinti į valdžią prosovietinę. Netgi po kruvinių Sausio įvykių, kurių metu žuvo 14 žmonių, Lietuva neatšaukė savo sprendimų. Po kelių dienų panašūs įvykiai pasikartojė Rygoje. Baltijos šalių siekius labai rėmė Rusijos prezidentas Borisas Jelcinas, kuris sausio 13 d. susitiko su Baltijos šalių vadovais Taline ir sudarė sutartis tarp Rusijos ir Baltijos valstybių.

1991 m. sausio 17 d. Gorbačiovas paskelbė referendumą dėl Tarybų Sąjungos išsaugojimo. Baltijos valstybės boikotavo jį ir suorganizavo savo referendumus dėl autonomijos klausimo. Visus referendumus (Lietuvoje vasario 10 d., Latvijoje ir Estijoje kovo 3 d.) laimėjo už nepriklausomybę kovojančios partijos. Lietuvoje jos laimėjo 90 proc., Latvijoje 73,6 proc., o Estijoje 77,8 proc. balsų dauguma.

Po šių referendumų Gorbačiovas buvo priverstas pradėti oficialias derybas, tačiau ilgai jos buvo vilkinamos. Rugpjūčio 19 d. pučo metu konservatyviosios jėgos mėgino nuversti Gorbačiovą, tačiau joms nepavyko. Baltijos valstybės išžvelgė galimybę paskelbti nepriklausomybę. Estija padarė tai rugpjūčio 20 d., Latvija rugpjūčio 21 d. (o Lietuva tai jau buvo padariusi 1990 m.). Rugpjūčio 24 d. jas pripažino Rusijos Federacija, o rugsėjo 6 d. ir Tarybų Sąjunga. Rugsėjo 17 d. Baltijos valstybės buvo priimtos į JT. 1993–1994 m. Rusijos karinės pajėgos pagaliau išvyko iš Baltijos valstybių.

Diskusijos

Kuo skyrėsi ir kuo buvo panašūs atskirų Baltijos valstybių kelias į nepriklausomybę?

Kokia politinė patirtimi Baltijos valstybės galėtų pasidalinti su ES tapusios jos narėmis?

Vokietijos susivienijimas

Geriausiai Žinomas šaltojo karo, kuris nuo 1948 m. buvo būdingas įtemptiems santykiams tarp demokratinių Vakarų valstybių ir socialistinių Rytų valstybių, simbolis buvo Berlyno siena, kuri nuo 1961 m. padalino šį miestą į dvi dalis. Prieštaravimai tarp Rytų ir Vakarų turėjo didelę įtaką Baltijos regionui. Tarybų Sąjunga tęsė savo okupaciją trijose Baltijos valstybėse, jos įtaką patyrė ir

Dėl prieštaravimų tarp Rytų ir Vakarų nutrūko daugelis tiek ekonominių, tiek kultūrinių ryšių su Baltijos regionu. Baltijos regionas tapo pasaulinės politikos prerija. Ar žinote ryšių, kurie po 1990 m. buvo atkurti, pvz.: laivų, geležinkelių ir pan. maršrutai, kurie egzistavo dar 1939 m.?

Informacijos apie šaltąjį karą yra pateikta adresu:

www.coldwar.org/index.html

Berlyno sienos istorija pateikiama adresu:

userpage.chemie.fu-berlin.de/BIW/wall.html

Buvo nemažai būgštavimų dėl Vokietijos susivienijimo, ypač turint omenyje šalies praeitį. Kokios priežastys galėjo tai lemti?

Pavyzdžiai pateikiami adresu

<http://www.ggysi.org/Archives1.html>

Lenkija bei Vokietijos Demokratinė Respublika (VDR). Vokietijos Federacinė Respublika, Danija ir Norvegija buvo NATO narės, Švedija ir Suomija oficialiai buvo neutralios valstybės ir dažnai vykdė tarpininkų funkcijas bei savo teritorijoje suteikdavo vietą konferencijoms, pavyzdžiui, Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijai, kuri nuo 1972 m. iki 1974 m. vykdavo Helsinkyje ir kurios metu 1975 m. buvo ratifikuota Helsinkio sutartis (Schlussakte von Helsinki). Šią sutartį pasirašiusios šalys įsipareigojo nepažeidinėti žmogaus teisių. Visose socialistinėse šalyse ji buvo pagrindinis opozicinių judėjimų atramos taškas.

Nors Tarybų Sąjunga žlugo tik 1991 m., Berlyno sienos griuvimas 1989 m. lapkričio 9 d. laikomas šaltojo karo ir su juo susijusios ideologijos pabaiga. Tai patvirtina milžinišką šio įvykio simbolinę reikšmę.

Toliau pateikiama trumpa daugybės užsienio politikos įvykių bei įvykių raidos Vokietijos Demokratinėje Respublikoje apžvalga.

Užsienio politikos įvykiai ir jų reikšmė

Vokietijos susivienijimas – tai radikalių pasikeitimų ir buvusių socialistinių valstybių bloko skilimo dalis, taigi tai yra vienas iš žymiausių momentų pokario įvykiuose. Dvi atskiros Vokietijos valstybės geriausiai iliustravo pasaulio pasidalijimą į du galingus blokus. Taigi vienijantis pagrindinis dėmesys buvo skiriamas daugeliui šiam susiskirstymui būdingų elementų.

Susivienijimo procesas neįsivaizduojamas be pokyčių, kuriuos 1985 m. inicijavo naujasis Tarybų Sąjungos komunistų partijos generalinis sekretorius Michailas Gorbačiovas. Jo pertvarkos politikos tikslas buvo įgyvendinti reformas socialistinėse valstybėse. Be pertvarkos (perestroika) ir viešumo (glasnost), daug reikšmės turėjo ir 1988 m. Brežnevo doktrinos tikslai, būtent – Tarybų Sąjungos hegemonijos siekiai Rytų Europos šalyse, šiose šalyse niekas negalėjo užkirsti kelio šioms reformoms. 1989 m. balandžio mėn. Lenkijoje profsąjunga “Solidarnosc”, kurios veikla ilgus metus buvo uždrausta, vėl buvo įteisinta ir inicijavo parengiamuosius daugiapartinius rinkimų darbus. 1989 m. gegužės mėn. Vengrija panaikino griežtą pasienio su Vakarų valstybėmis apsaugą. 1989 m. pabaigoje šie reformų procesai ėmė spartėti.

Tais metais, kai Vokietija susivienijo, politinius sprendimus priiminėjo abi Vokietijos valstybės, keturios valstybės sąjungininkės ir tam tikra prasme Lenkija. 1989 m. pabaigoje susidarė trys grupės, kurių kiekviena siekė savo tikslų:

Vokietijos Federacinės Respublikos Vyriausybė, nepaisydama, kad įvykių raida jai buvo netikėta, vėl įtraukė susivienijimą į tikslus, konservatyvių pažiūrų kancleriui Helmutui Koliui (Helmut Kohl) 1989 m. lapkričio 28 d. savo pranešime paskelbus “10 punktų planą” laipsniškam susivienijimo procesui (konfederacijos būdu). Tokius Vokietijos veiksmus aktyviai rėmė Jungtinių Amerikos Valstijų valdžia, kuriai tuo metu vadovavo Džordžas Bušas vyresnysis (George Bush (Senior)).

Tarybų Sąjunga ir reformuota VDR SED Vyriausybė, kuriai vadovavo Hansas Modrovos (Hans Modrow) palankiai vertino reformas, tačiau apie susivienijimą nekalbėjo. Gorbačiovas kalbėjo apie pokario laikų istorijos realijas, kurias reikia pripažinti. Tačiau sienų peržiūrėjimo klausimu buvo nekalbama.

Anglija ir Prancūzija iš esmės neprieštaravo susivienijimui. Viena vertus, jų nuomone, tai nebuvo aktualus klausimas ir vis dėlto buvo mėginama pristabdyti šį procesą. Kita vertus, būtent Prancūzijos prezidentas Fransua Miteranas (Francois Mitterand) iš pradžių darė spaudimą dėl spartesnės suvienytos Vokietijos integracijos į ES, kuri tuo metu buvo EB.

Tai kėlė susirūpinimą ne tik Prancūzijai ir Anglijai, bet ir kitoms gretimoms šalims. Labiausiai buvo bijoma, kad didesnė Vokietija bandys peržiūrėti Europos sienas. Derybų metų šie nuogastavimai buvo labai svarbūs. Viena iš susivienijimui keliamų sąlygų buvo Lenkijos vakarinės sienos apsauga. Įgyvendinus Gorbačiovo reformų politiką, kurioje buvo numatytas naujas nusiginklavimo planas ir Brežnevo doktrinos tikslų įgyvendinimas, Europos politinei padėčiai įtaką darė Tarybų Sąjunga. Tačiau, sugriovus Berlyno sieną, Tarybų Sąjunga buvo nustumta į antrą planą užsienio politikoje.

Nepaisant to, 1989 m. gruodžio mėn. Tarybų Sąjunga vis dar bandė pradėti derybas su keturiomis sąjungininkėmis dėl dviejų Vokietijos valstybių ateities. Tačiau 1989 m. gruodžio 11 d. įvyko sąjungininkių kontrolės tarybos susitikimas. Tačiau tai buvo paskutinis tokio pobūdžio susitikimas. Vokietijos Federacinės Respublikos Vyriausybė audringai reagavo į derybas dėl Vokietijos, kuriose dalyvavo tik sąjungininkės. Ji priminė, kad Vokietija turi teisę pati apsispręsti, ir pareikalavo, kad ateityje galėtų dalyvauti visose derybose dėl Vokietijos ateities. Federalinio kanclerio Kolio nuomone, dėl susivienijimo klausimo Vokietijos Demokratinėje Respublikoje reikėjo sušaukti laisvą referendumą, kurio balsavimo rezultatai turėtų sprendžiamąją galią.

Jungtinės Amerikos Valstijos rėmė šią poziciją ir daugiau nebevyko derybų, kuriose nedalyvautų Vokietija. Ankstesniausias pakeitė vadinamosios “2+4” (kuriose dalyvavo abi Vokietijos valstybės ir keturios sąjungininkės).

1990 m. vasario mėn. buvo priimtas sprendimas pradėti dvišales derybas. Įvyko trys ministrų pirmininkų susitikimai bei dar keli susitikimai, kuriuose dalyvavo ir kiti Vyriausybės pareigūnai. Derybos vyko iki 1990 m. liepos mėn. 1990 m. rugsėjo 12 d. Maskvoje buvo susitarta dėl Galutinių nuostatų dėl Vokietijos (Vertrag über die abschließende Regelung in Bezug auf Deutschland), kurias iki 1991 m. kovo 15 d. ratifikavo visos susijusios šalys. Tik tada Vokietija įgijo visišką teisinį suverenumą.

Per pirmuosius kelis mėnesius sugriuvus Berlyno sienai vienijimasis vyko savo eiga. Kol nebuvo sugriauta siena, nei Rytų, nei Vakarų politikai neįsivaizdavo, kad Vokietija gali susivienyti taip greitai.

Diskusijos

Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios Vakarų šalys ieškojo bendradarbiavimo su Tarybų Sąjunga būdų. Šiuo metu teigiama, kad Vakarų valstybės turėjo tęsti priešingą politiką. Kokie galėjo būti tokios politikos padariniai, kuo padėtis galėjo skirtis?

Žiūrėkite teksto dalį apie įvykių raidą Baltijos šalyse.

Vokietijos Federacinės Respublikos Vyriausybė iš pradžių tikėjosi, kad ateityje VDR galės egzistuoti kaip savarankiška valstybė, tačiau 1990 m. šių vilčių buvo atsisakyta. VFR vyriausybė nebevertino VDR Modrovo Vyriausybės rimtai. VDR rinkimus, kurie buvo surengti 1990 m. kovo mėn., akivaizdžiai balsų persvara laimėjo Vokietijos aljansas („Allianz für Deutschland“). Ši partija suformavo konservatyvių pažiūrų koalicinę Vyriausybę, kurios tikslas buvo nedelsiant susivienyti su Vokietijos Federacine Respublika.

1990 m. sausio mėn. Tarybų Sąjunga taip pat palankiai vertino Vokietijos susivienijimą. Tačiau Tarybų Sąjungos Vyriausybė labiausiai buvo suinteresuota savo saugumu. Per derybas ji ne kartą reikalavo, kad Vokietija būtų neutrali valstybė. Dėl laisvo aljanso balsavimo, kuris iš esmės ir buvo Vokietijos narystės NATO pripažinimas, Kolis ir Gorbačiovas susitarė 1990 m. liepos mėn. derybose Kaukaze. Už tai Vokietijos Federacinė Respublika suteikė Tarybų Sąjungai paskolų ir kitokios formos paramą. Reikia pabrėžti tai, kad tuo metu Tarybų Sąjunga jau buvo pradėjusi byrėti; pavyzdžiui, Lietuva tuo metu jau buvo paskelbusi nepriklausomybę.

Glaudūs Vokietijos ryšiai su NATO buvo vienintelė sąlyga, kurią kėlė Jungtinės Amerikos Valstijos, visais aspektais nesąlygiškai rėmusi sparčiai besivienijančią Vokietiją.

Kitas svarbus užsienio politikos klausimas buvo Lenkijos vakarinio pasienio apsauga. Iš esmės Vokietijos Federacinė Respublika pripažino šią sieną 1970 m., tačiau tai nebuvo padaryta pagal tarptautinę teisę. „2+4“ derybose, kurios 1990 m. liepos mėn. vyko Paryžiuje, turėjo dalyvauti ir Lenkijos užsienio reikalų ministras, bet Vokietijos Federacinės Respublikos Vyriausybė ir pirmiausia kancleris Helmutas Kolis atkakliai tvirtino, kad tik vieninga Vokietija gali išsipareigoti įforminti sienas reglamentuojančius dokumentus. Ši dvišalė sutartis buvo sudaryta 1990 m. lapkričio 14 d. Skandinavijos šalis taip pat labiausiai jaudino sienų klausimas, nes buvo nuogąstaujama, kad Vokietija pareikš pretenzijas dėl teritorijos. 1990 m. kovo mėn. Vokietijos užsienio reikalų ministras Hansas Dytrichas Genšeris (Hans-Dietrich Genscher) nuvyko į Kopenhagą įtikinti Danijos Vyriausybę, jog Vokietija nesiims revanšo.

Anglijos ir Prancūzijos nerimą dėl susivienijimo visų pirma sušvelnino tai, kad Vokietija buvo integruota į bendras Europos struktūras. 1992 m. Mastrichto sutartį (Maastricht Treaty), Europos valiutos fondo įkūrimą ir kitas Europos Sąjungos sukūrimo nuostatas didžiaja dalimi lėmė Vokietijos susivienijimas, o suvienytą Vokietiją integruoti į tokias daugiašales struktūras pirmiausia tikėjosi Miteranas (Mitterand). Derybomis KSZE struktūros buvo performuotos į Saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją (Organisation für

Sicherheit und Zusammenarbeit) (OSZE). O ankstesnės Rytų šalių sąjungos, pavyzdžiui, Varšuvos paktas arba ekonominė COMECON sąjunga, labai greitai žlugo.

Diskusijos

Kokiais atžvilgiais Vokietijos kaimynų nuogaštavimai dėl Vokietijos susivienijimo buvo pagrįsti?

Įvykiai Vokietijos Demokratinėje Respublikoje

Priešingai negu kitose socialistinėse šalyse, Vokietijoje nebuvo aiškaus tautinio pagrindo, kuriuo būtų galima remtis: įkūrus Federacinę Respubliką, atsirado antra Vokietija, su kuria VDR visą laiką lygino save. Daugeliui VDR piliečių Vokietijos Federacinė Respublika buvo pavyzdys. Kadangi ji atsisakė pripažinti VDR pilietybę, daugelis pabėgėlių ieškojo prieglobsčio Vokietijos Federacinėje Respublikoje. Vakarų Vokietijoje tarp VDR ir Federacinės Respublikos piliečių nebuvo skirtumo. Taigi VDR nebuvo tautinės gyventojų vienybės, būdingos kitoms socialistinėms šalims.

Tai buvo viena iš priežasčių, dėl kurių VDR buvo laikoma viena iš lojaliausių Tarybų Sąjungos vasalinių valstybių ir dėl kurių šalyje nesusiformavo tokia opozicinė politika kaip Lenkijoje arba Rumunijoje. Į Gorbačiovo pradėtas reformas buvo žiūrima labai skeptiškai ir su baime. VDR atsisakė įgyvendinti jas. Nuo 1988 m. užuominos apie Tarybų Sąjungą buvo laikomos griauančiomis valstybės politiką. Ankstesnis propagandinis šūkis “Von der Sowjetunion lernen, heißt siegen lernen” (“Mokytis iš Tarybų Sąjungos reiškia mokytis laimėti”) tapo reformų siekiančių opozicijos grupuočių šūkiu.

1989 m. vasarą atidarius Vengrijos sieną į Vakarus, labai išaugo VDR piliečių, pabėgusių iš šalies, skaičius. Vis dar diskutuojama, ar pagrindinis VDR žlugimo veiksnys buvo masinis bėgimas į Vakarus, ar nepatenkintas vidinis reformų poreikis. Iš esmės, sunki krizė VDR prasidėjo 1989 m. vasarą, kai pabėgėliai buvo skaičiuojami dešimtimis tūkstančių. Be to, pradėjo byrėti socialistinių šalių blokas. VDR uždarė savo sienas su Lenkija ir Vengrija, o galiausiai netgi su Čekijos ir Slovakijos Socialistine Respublika.

Kita vertus, opozicija pradėjo formotis ir pačioje VDR. 1989 m. rugsėjo mėn. Vokietijos Demokratinėje Respublikoje įvyko kažkas neįsivaizduojamo – susikūrė opozicinė partija Naujasis forumas (Neues Forum). Šiame judėjime, kurį sudarė paprasti piliečiai, dalyvavo nemažai žmonių, kurie vėliau tapo žymiais politikais, tačiau, įsivyravus susivienijimo politinėms tendencijoms, judėjimo reikšmė sumažėjo.

Kai kurie SED lyderiai svarstė kinų sprendimo būdą, t.y. galimybę malšinti demonstracijas, 1989 m. vasarą Kinijoje buvo numalšintas studentų judėjimas. Tačiau SED buvo įtakingų asmenų, kurie palankiai vertino reformas ir atsisakė imtis tokių kraštutinių priemonių.

WWW

www.hdg.de/indexeng.html

yra “Haus der deutschen Geschichte” (Vokietijos istorijos namai) svetainės adresas internete. Tai Bonoje įkurtas muziejus, kuriame yra įdomių faktų apie Vokietijos Demokratinės Respublikos ir Vokietijos Federacinės Respublikos istoriją pokario metais. Interneto puslapyje adresu:

<http://home.ptt.rv/ego/> nurodyti adresai, kuriais galima rasti informacijos apie VDR vokiečių, anglų ir rusų kalbomis.

Philip Zeilikov/ Condolezza Rice: Germany Unified and Europe Transformed, Cambridge MA, 1995. The German edition appeared under the title: “Sternstunde der Diplomatie. Die deutsche Einheit und das Ende der Spaltung Europas”, Berlin 1999. Quotation on P. 128.

Spalio 7 d. VDR atšventė paskutinę savo sukaktį, valstybės įkūrimo keturiasdešimtmetį, kuriame dalyvavo ir Gorbačiovas. Garsioji citata „Wer zu spät kommt, den bestraft das Leben“ („Pavėlavęs turi susitaikyti su gyvenimo padariniais“) vis dėlto yra ne jo. Gorbačiovas pasakė: „Mūsų patirtis, taip pat Lenkijos bei Vengrijos įtikino mus, kad jeigu partija neprisitaiko prie gyvenimo realybės, ji yra pasmerkta žlugti“.

Aiškliai pasakęs, kad SED politinis biuras kariniais veiksmais nesikiš į VDR vidaus problemų sprendimą, Gorbačiovas nulėmė tolesnę įvykių raidą. Lūžis įvyko 1989 m. spalio 8 d. Leipcige, kai tūkstančiai žmonių dalyvavo milžiniškoje demonstracijoje dėl reformų, kurios šūkis buvo „Mes esame tauta“. Valstybės saugumas („Stasi“), valstybės policijos pajėgos ir valstybės armija išėjo į gatves. Partijos nariai, palankiai vertinę malšinimą jėga, planavo panaudoti žiaurias represines priemones. Tačiau SED centrinė buveinė Berlyne davė priešingus nurodymus. Hierarchinė sustabarėjusi SED sistema negalėjo imtis kitokių veiksmų. Įsakymas šaudyti nebuvo duotas ir demonstracija pasibaigė be aukų.

Netekusi Tarybų Sąjungos paramos, spalio 18 d. SED mėgino atversti naują puslapį istorijoje, pakeisdama valstybės vadovą Eriką Honekerį (Erich Honecker) Egonu Krencu (Egon Krenz). 1989 m. lapkričio 4 d. Rytų Berlyne vyko šimtų tūkstančių žmonių demonstracija dėl reformų ir dėl VDR autonominio valstybingumo išsaugojimo. Ilgiau nebebuvo galima nepastebėti, kad senoji SED sistema žlugo. Ir tada, lapkričio 9 d., įvyko svarbus įvykis: spaudos konferencijos metu ZK narys Giunteris Šabovskis (Günter Schabowski) gavo informacijos apie naujas nuostatas dėl žmonių išvykimo iš šalies, kurios sudarys lengvesnes sąlygas išvykti iš VDR ir lankytis Vakaruose. Buvo planuojama įgyvendinti šias nuostatas laipsniškai. Į vieno iš žurnalistų klausimą, kada šios nuostatos įsigalios, Šabovskis, kuris nedalyvavo svarstant tai, atsakė: „Nedelsiant“. Pasklidus šiai žinia, žmonės puolė prie Berlyno sienos ir reikalavo, kad juos praleistų. Pasieniečiai nebuvo gavę jokių nurodymų, tačiau galiausiai jie pasidavė ir leido žmonėms pereiti į Vakarų Vokietiją. Taip buvo atidaryta Berlyno siena.

1989 m. SED reformistas Hansas Modrovos tapo naujuoju ministru pirmininku ir toliau mėgino įgyvendinti reformas VDR. Buvo organizuojamos apskritojo stalo derybos, kuriose dalyvavo paprastų piliečių judėjimo, Vyriausybės ir SED atstovai. Visi jie vienodai palankiai vertino reformas. Tačiau tuo metu radikaliai pasikeitė visuomenės nuomonė. Gerai žinoma „Montagsdemonstrationen“ (pirmadienio demonstracija) Leipcige buvo visiškai kito pobūdžio: šūkis „Wir sind das Volk“ (Mes esame tauta) buvo pakeistas šūkiu „Wir sind ein Volk“ („Mes esame viena tauta“). Gatvėse dominavo susivienijimo sąvoka, kuri opozicinėms grupėms nebuvo aktuali. Žinoma, tai buvo susiję ir su tuo, kad nuo lapkričio pabaigos Federacinės Respublikos Vyriausybė paskelbė, jog palankiai vertina susivienijimą, nors procesas turėtų užtrukti kelerius metus.

Ekonominiu požiūriu VDR neturėjo kito pasirinkimo, išskyrus Federacinės Respublikos pasiūlytą galimybę. 1989 m. pabaigoje iš šalies kasdien išvykdavo beveik 2000 žmonių, kurių dauguma buvo jauni ir kvalifikuoti. Federacinės Respublikos Vyriausybė atsisakė remti VDR, jeigu ji neįgyvendins reformų, sudarydama laisvosios rinkos sąlygas. Dėl vidinės VDR struktūros reformos buvo sunku įgyvendinti. VDR turėjo dideles užsienio skolas, gamyklos buvo senos ir jų našumas buvo mažas, o aplinka buvo neapsakomai teršiama. Išsaugojus VDR autonomiją valstybingumą, būtų buvę patirti dideli nuostoliai. Tačiau daugelis VDR gyventojų nebenorėjo dalyvauti eksperimente “Dritter Weg” (Trečiasis kelias). Taigi, galima teigti, kad vėliau VDR piliečių spaudimas dėl susivienijimo augo.

Diskusijos

Iki devintojo dešimtmečio buvo minimas “Trečiasis kelias” tarp socializmo ir kapitalizmo. Kodėl “Trečiasis kelias” nebeaktualus politiniuose debatuose?

Galiausiai derybų objektu iš esmės tapo vidaus vienybė. 1990 m. balandžio mėn. kancleris Kolis ir naujasis VDR ministras pirmininkas Lotaras de Mezjeras (Lothar de Maizière) sudarė susitarimą sukurti ekonominę ir socialinę sąjungą. Šis susitarimas turėjo įsigalioti 1990 m. liepos 1 d. Nuo tada Vokietijos markė turėjo tapti teisėta mokėjimo priemone VDR. Buvo tikimasi, kad ekonominis susivienijimas pagreitins politinį susivienijimą. Rugsėjo 23 d. VDR “Volkskammer” (Liaudies komitetas) balsavo už susivienijimą su Vokietijos Federacine Respublika 1990 m. spalio 3 d. Kadangi abi šalys buvo Vokietijos, neprireikė keisti Vokietijos Federacinės Respublikos konstitucijos.

Nors pagrindinis veiksnys šiuose įvykiuose buvo spaudimas dėl susivienijimo, procesas nebūtų įvykęs, jeigu nuo 1985 m. Tarybų Sąjungoje nebūtų buvę įgyvendintos pertvarkos reformos. 1991 m. socialistinių valstybių sąjunga nebeegzistavo. 1989 m. buvo nuverstas socialistinės vyriausybės Lenkijoje ir Vengrijoje (per rinkimus), ČSSR (per demonstracijas) ir Rumunijoje (panaudojus jėgą). Po nesėkmingo komunistų pučo 1991 m. žlugo ir Tarybų Sąjunga. Komunistų valdžia bei dviejų blokų – Rytų ir Vakarų – konfliktas nebeveikė politinių įvykių Europoje.

Netrukus Vokietijos susivienijimo įtaka buvo jaučiama Baltijos regione. Viena šalis visiškai išnyko ir atsirado trys naujos Baltijos regiono šalys. Lenkija bei trys Baltijos valstybės gavo nemažą paramą iš Vakarų, kuria buvo siekiama stabilizuoti ekonominę padėtį. Politiniai skirtumai nebeturėjo įtakos Baltijos regiono politikai.

1992 m. buvo įkurta Baltijos jūros šalių taryba (Rat der Ostseanrainerstaaten arba CBSS). Visos šalys, kurios turėjo tiesioginį priėjimą prie Baltijos jūros, ir Norvegija bei Islandija tapo šios organizacijos narėmis. CBSS sudėtyje yra keturios ES šalys narės, dar keturios kreipėsi dėl ES narystės, o Rusijos ryšius su ES reglamentuoja partnerystės sutartis.

WWW

Pastaba dėl informacijos internete: trumpa Vokietijos susivienijimo proceso apžvalga yra pateikta adresu

www.intellectbooks.com/europa/number3/blacksel.htm

Informacija apie Baltijos jūros šalių tarybą pateikta adresu www.baltinfo.org/CBSS.htm

Informacijos šaltiniai ir literatūra:

Apie Hanzą:

Ausklang und Nachklang der Hanse im 19. und 20. Jahrhundert, leidėjas: Antjekathrin Graßmann, Tryras, 2001 m.

Philippe Dollinger, La Hanse (XIIe–XVIIe siècles), Paryžius, 1964 m. Vokiečių kalba: **Die Hanse**, Stutgartas, 1966 m. Anglų kalba: **The German Hansa** (Vokiečių Hanza), Londonas, 1970 m. Lenkų kalba: **Dzieje Hanzy**, 1975 m.

Rolf Hammel-Kiesow, **Die Hanse**, Miunchenas, 2000 m.

Die Hanse. Lebenswirklichkeit und Mythos. Leidėjai: Jörgen Bracker, Volker Henn ir Rainer Postel, Hamburgas, 1998 m.

Hjertman, E.G., Böhlin, P. **Hanseförbundet**, Kristianstadas, 1833 m.

Jüri Kivimäe, **Hansa, Talinas**, 1994 m.

Arnved Nedkvitne, **Die Hanse und Norwegen – neue Perspektiven**. Leidinys: Deutschland – Norwegen.

Die lange Geschichte. Leidėjas: Jarle Simensen, 20–33 psl.

Nordisk Familjebok, Konversationslexikon och realencyklopedi, 10.Bd., Stokholmas, 1909 m.

Ingvild Uye, **Bergen and the German Hansa**, Bergen, 1994 m.

Johannes Schildhauer/ Konrad Fritze/Walter Stark: **Die Hanse**, (Rytų) Berlynas, 1981 m.

Johannes Schildhauer, **The Hansa. History and culture** (Hanza. Istorija ir kultūra), Leippcigas, 1985 m.

Erik Tiberg, Moscow, **Livonia and the Hanseatic League**, 1487–1550 (Maskva, Livonija ir Hanzos sąjunga), Stokholmas, 1995 m.

Edgar Wolfrum, **Geschichte als Waffe**. Vom Kaiserreich bis zur Wiedervereinigung, Getingenas, 2001 m.

Antراسis pasaulinis karas ir jo padariniai

Robert Bohn ir Jürgen Elvert (Hg.), **Kriegsende im Norden**, Stutgartas.

David Cesarani / Paul A. Levine (Ed.), **“Bystanders” to the Holocaust, A Re-evaluation** (Holokausto “liudininkai”, naujas požiūris), Londonas, Portlandas, 2002 m.

Ole Kristian Grimnes, Occupation and Collective Memory in Norway (Okupacija ir kolektyvinis atminimas Norvegijoje). Knyga: Stig Ekman, Nils Edling (Hg.), War Experience, Self Image and National Identity: The Second World War as Myth and History (Karo patirtis; įvaizdis ir tautinis identiškumas: Antrojo pasaulinio karo mitai ir istorija), Stokholmas, 1997 m.

Steven Koblik, **The Stones cry out**. Swedens response to the persecution of the Jews. 1933–1945 (Akmenys saukia. Svedijos atsakas į žydų persekiojimą), Niujorkas, 1988 m.

Ingrid Lomfors, **Veränderliche oder unveränderliche schwedische Flüchtlingspolitik während des Zweiten Weltkrieges. Knyga: Schweden, die Schweiz und der Zweite Weltkrieg**. Beiträge zum interdisziplinären Symposium des Zentrums für Schweizerstudien an der Universität Örebro, 30.9.–2.10–1999. Hg. Irčne Lindgren ir Renate Walder, Frankfurtas prie Maino, 2001 m.

Fritz Petrick, Einleitung: **Die Okkupationspolitik des deutschen Faschismus in Dänemark und Norwegen (1940–1945)**. Dokumentenauswahl und Einleitung von Fritz Petrick. Berlynas, Heidelbergas, 1993 m.

Fritz Petrick: **Ruhestörung. Studien zur Nordeuropapolitik Hitlerdeutschlands**, Berlynas, 1998 m.

Gerd R. Überschär. **Die Einbeziehung Skandinaviens in die Planung “Barbarossa”. Finnland in Hitlers Kalkül bei der Wiederaufnahme seines “Ostprogramms”; und: ders: Die Position Schwedens während der Vorbereitungsphase des Krieges. Leidinys: Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, Band 4: Der Angriff auf die Sowjetunion**, Stutgartas, 1983 m.

Ulrich Völklein, **Geschäfte mit dem Feind. Die geheime Allianz des großen Geldes während des Zweiten Weltkrieges auf beiden Seiten der Front**, Hamburgas, Viena, 2002 m.

Informacija internete

www.levandehistoria.org

www.Redcross.se

Viektietijos susivienijimas

Rachel Alsop (red.), **German Reunification** (Vokietijos susivienijimas), Gale Research, 1992 m.

Anderson, Christopher/Kalntenthaler, Karl/Luthardt, Wolfgang (ed.): **Domestic Politics of German Unification** (Vokietijos susivienijimo vidaus politika), 1993 m., ISBN 1-555- 87409-6.

Renata Fritsch-Bournazel, **Europe and German unification** (Europa ir Vokietijos susivienijimas), Niujorkas, Oksfordas, 1992

Gert-Joachim Glaessner/ Ian Wallace: **The German Revolution of 1989: Causes and Consequences** (Vokietijos revoliucija 1989 m. Prieštastys ir pasekmės), Londonas, 1991 m.

Harold James/Marla Stone (red.), **When the Wall came down: reactions to German unification** (Kai siena sugriuvo. Reakcija į Vokietijos susivienijimą), Niujorkas, 1992 m.

Peter H. Merkl/ Gert-Joachim Glaessner, **German Unification in the European Context** (Vokietijos susivienijimas Europos kontekste), Pensilvanijos valstijos universitetas, 1994 m.

Baltijos valstybės

Georg von Rauch, **Geschichte der Baltischen Staaten 1920–40**, Hanoveris, 1986 m. (yra išleista ir anglų kalba)

Romualdas J. Misiūnas, Rein Taagepera, **The Baltic States, Years of Dependence 1940–90** (Baltijos valstybės. Priklausomybės metai 1940–1950), Londonas, 1993 m.

Rein Taagepera, **Estonia: return to independence** (Estija. Nepriklausomybės susigrąžinimas), Boulderis, 1993 m.

Zigmantas Kiaupa, Ain Mäesalu, Ago Pajur, Gvido Straube, **The history of the Baltic countries** (Baltijos šalių istorija), Talinas, 1999 m.

Eberhard Demm, Roger Noel, William Urban, **The independence of the Baltic States: origins, causes, and consequences: a comparison of the crucial years 1918–1919 and 1990–1991** (Baltijos valstybių nepriklausomybė: ištakos, priežastys ir pasekmės. 1918–1919 m. ir 1990–1991 m. palyginimas). Čikaga, 1996 m.

Informacija internete:

Baltijos šalių XX amžiaus įvykiai: <http://www.balticsww.com/timeline.htm>

Estijos istorija: www.ciesin.ee/ESTCG/HISTORY/

www.ibs.ee/ibs/history/brief/

www.estonica.org/eng/teema.html?kateg=43

Latvijos istorija: <http://www.vernet.lv/VT/history.html>;

Lietuvos istorija: http://www.randburg.com/li/general/general_6.html

Chronologija: Baltijos jūros regionas per 1000 m.

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
X a.				<p>966 m. Karalius Mieško (Mieszko) I paskelbia krikščionybę valstybine religija.</p>	<p>962 m. Šventosios Romos Imperijos įkūrimas.</p>	<p>Apie 960 m. suvienytos Danijos karalius Haraldas Blauzahn įtvirtina krikščionybę kaip valstybinę religiją.</p>		
XI a.	<p>Oficialiai paminėta, kad estai, lyviai ir lietuviai ištvirtina šiose teritorijose. Jie verčiasi žemdirbyste, medžiokle ir gyvulininkyste. Jie neturėjo savo valstybinių struktūrų. Šios gentys vienos paskutinių Europoje priėmė krikščionybę.</p>			<p>1096 m.: Pirmųjų kryžiaus žygių metu vakarų Europoje vyksta antisemitiniai pogromai. Daugelis žydų, norėdami išvengti persekiojimo, persikelia ir randa prieglobstį Lenkijos ir Lietuvos teritorijose.</p>	<p>XI–XII a. Germanų ekspansija į rytus. Slavų žemėse (pvz., rytų Holšteine, Meklenburge, Pomeranijoje) įkuriami miestai ir kaimai, valdomi vokiečių didikų.</p> <p>1143 m.: Liubeko įkūrimas netoli Liubicos, slavų prekybinio centro. XII–XII a. Europoje įsikuria apie 400 miestų.</p> <p>1161 m.: Pradedamas vartoti terminas „Hanza“, kalbant apie pirkliaus, priklausiusius „Heiliges Ršmisches Reich deutscher Nation“ bei prekyvsius Gotlande. Vėliau Hanzos pirkliai įsteigė dideles Hanzos atstovybes Novgorode, Briugėje, Londone ir Bergene.</p>	<p>1066 m.: Slavai sugriauna Hattabą (Häthabu), vikingams svarbų prekybinį centrą netoli Slėzigo. Vikingų dominavimas Baltijos regione sumažėja. Vikingai (Normanai) nukariauja Angliją, tuo užbaigdami savo užkariavimus.</p>	<p>1000–1008 m. Karalius Olofas Šiorkioningas (Skǫtkonung) suvienija Švediją ir įtvirtina krikščionybę kaip valstybinę religiją.</p>	<p>Suomiai vieni paskutinių priima krikščionybę.</p>

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XII a.						<p>1104 m.: Lundas Danijoje (dabar pietų Švedija) tampa visos Skandinavijos arkivyskupystė.</p>	<p>1155 m. Pirmajame kryžiaus žygyje karalius Erikas Šventasis nukariauja pietryčių Suomiją.</p> <p>1164 m. Upsala atsiskiria nuo Lundo ir tampa nepriklausoma Švedijos arkivyskupystė.</p>	
	<p>1198 m. Vokiečių ir danų kryžiuočiai pradeda žygius į Estiją ir Latviją.</p> <p>1201 m. Įkuriamą Ryga.</p> <p>1227 m. Galutinai užkariaujama Estija.</p> <p>1252 m. Įkuriamą Klaipėda (Memel)</p> <p>1290 m. Galutinai užkariaujama Latvija.</p> <p>Jų žemėse bei Prūsijoje Teutonų Ordinas įkuria savo valstybę, "Ordensstaat".</p> <p>Hanzos pirkliai pradeda kurti miestus šiame regione.</p>	<p>XIII a. pirmą pusę Lietuviai suvienija savo kunigaikštystę kovai su Teutonų Ordinu.</p>	<p>1231–88 m. Teutonų Ordinas nukariauja Prūsiją ir ten apsigyvena vokiečių kolonistai.</p>	<p>1250 m. Miršta Fridrikas (Friedrich) II. Vokietijoje silpnėja kaizerio valdžia.</p> <p>1294 m. Liubeke (Lzbeck) moterims suteikiamos prekybos teisės.</p> <p>XIII amžius Vokiečių ekspansija į rytus pasiekia Prūsiją, Latviją ir Estiją.</p>	<p>1240–50 m. Remdamasi Jarlo Birgerio (Birger Jarl) reformomis, švedai pradeda kurti savo valstybę.</p> <p>1250 m. Įkuriamas Stokholmas.</p> <p>Po 1250 m. ir 1293 m. kryžiaus žygių Suomija visiškai pereina Švedijos valdžion iki 1809 m..</p> <p>1323 m. Nustatoma Karelijos siena tarp Novgorodo ir Švedijos.</p>			

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XIV a.	1343–45 m. Sukilimai Estijoje numalšinami Livonijos Ordino. 1346 m. Danija parduoda šiaurės Estiją Livonijos Ordinui. XIV–XV a. Vidiniai nesutarimai tarp Ordino ir Popiežiaus susilpnina Livoniją.	Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė tampa stipriausia jėga rytuose. 1385 m. Lietuva sudaro sąjungą su Lenkija (Krėvos Unija) ir 1387 m. priima krikščionybę.	1320 m. Vladislovas I suvienija kelias žemes ir pasiskelbia karaliumi. 1364 m. įkuriamas Krokuvos universitetas. 1385 m. Sąjunga su Lietuva.	1356 m. Pirmą kartą Liubeke paminima Hanzos diena (Hansetag). Jos dalyviai nusprendžia pradėti taikyti sankcijas flamandams. Pradžioje įkurta kaip organizacija ginti pirklių teises užsienyje, išsivysto į miestų sąjungą, dominavusią Baltijos regione kelis amžius.	Apie 1340–60 m. vidiniai konfliktai ir karai su Hanza. 1361 m. Voldemaras Aterdagas (Waldemar Artterdag) IV prijungia Visbį (Visby) prie Danijos. Hanza, manydama, kad tai pavojus jų prekybinėms privilegijoms, paskelbia Danijai karą. 1370 m. Sudaroma Stralsundo (Friede von Stralsund) taikos sutartis. Danija nugalėta, Hanzos prekybinė hegemonija užtikrinta.	1397 m. Kalmaro sutartis: Danija, Švedija ir Norvegija susivienija. Danijos karalienė Margarėtė (Margarete) I taip pat tampa Norvegijos karaliene (sąjunga nuo 1380 m.).		
	1350 m. Maras, prasidėjęs 1347 m. Italijoje, pasklinda po Europą ir pasiekia Baltijos šalis. Iš viso šis maras nusinėšė beveik trečdaliu Europos gyventojų gyvybes. Dėl maro taip pat kilo žemdirbystės krizė antrąjį XIV a. pusėje – drastiškai sumažėjo grūdinių kultūrų derlius.							

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XV a.	Hanzos suklestėjimas. 1494 m. Uždaroma Hanzos atostovybė Novgorode, po to, kai jis pereina Rusijos Didžiosios kunigaikštystės valdžion. Revalas ir Dorpatas perima vadovavimą Baltijos prekybai.		1410 m. Žalgirio mūšis – Teutonų Ordiną sutriuškina jungtinė Lietuvos-Lenkijos didžiosios kunigaikštystės kariuomenė.	Hanzos suklestėjimas. 1418 m. Liubeko, kaip svarbiausio Hanzos miesto, vaidmuo įtvirtinamas Hanzos įstatuose.	Kalmaro sutarties gyvavimo laikotarpis. Danijos karai su Hanza 1410 m., 1430–35 m. nesutarimai tarp Danijos ir Švedijos. 1434 – 35 m. Sukilimai prieš danų valdymą Švedijoje, vadovaujami Engelbrekt Engelbrektsono (Engelbrekt Engelbrektsson).			
	XVI a.	1523 m. Miestuose paplinta Reformacijos idėjos. 1558–62 m. Livonijos karas, kuri laimi Rusija. Dėl to kyla Rusijos-Lenkijos-Švedijos karas Livonijoje 1583–1629 m. ir Livonija padalijama trims karalystėms. 1561 m. Įkunama Kuršo kunigaikštystė, gyvavusi iki 1795 m.	1525 m. Teutonų Ordinas (Ordensstaat) supasaulietinamas ir pereina Lenkijos karūnos valdžion. 1569 m. Liublino Unija (Lietuvos DK ir Lenkijos Karalystė susijungia į vieną valstybę – Žečpospolitą). Katalikybė pripažįstama valstybine religija. Sąjunga su Švedija 1592–99 m. žlunga dėl religinių nesutarimų.	1517 m. Reformacijos pradžia. Tai įtakoja Vokietijos pasidalijimą ir vidinius nesutarimus tarp Hanzos miestų.	Reformacija – pasklinda Liuterio idėjos. Kovos su Švedija. 1534–36 m. “Didikų tarpusavio vaidai”: nesantaika monarchijoje, dėl karų susilpnėja Liubekas ir Hanzos sąjunga.	1521–1523 m. Švedija visiškai atsiskiria nuo Danijos, Gustavas Vaza (Gustav I Vasa) tampa nepriklausomu karaliumi. Pietinės Švedijos dalys iki 1658 m. , o Norvegijos – iki 1814 m. priklauso Danijai. Kovoje su Danija Gustavą Vazą remia Hanza. Liuteronizmas įsitvirtina kaip pagrindinė religija. 1561 m. karalius Erikas XIV nukariauja šiaurės Estiją. 1570–80m. bandymai sugrąžinti katalikybę. Sąjunga su Lenkija 1592–99 m. žlunga dėl religinių nesutarimų.		
	XV–XVI a. Hanzos pozicija susilpnėja dėl pasikeitusių prekybos kelių į vakarus ir dėl vis didėjančios regiono valstybių centrinės valdžios. “Rusų žemių vienijimas”, vadovaujamas iš Maskvos, ypač sustiprėja, valdant Ivanui IV (1533–1584 m.), bet pralaimima kova su Lietuvos-Lenkijos karalyste bei Švedija. (1583 m.).							

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XVII a.	1600–1621 m. Po karų su Lenkija ir Danija (1643–45), Estija ir Livonija perėma Švedijos valdžion.	1632 m. Įkuriamas Tartu Universitetas (tada Dorpatu).	1680 m. Baltų-germanų teritorijų mažinimo politika.	1600–1660 m. kovos dėl valdžios su Švedija. Žečpospolita tampa svarbiausia jėga rytų Europoje. Monarcho valdžia susilpnėja, stiprėjant aukštuomenėi.	1618–48 m. Trisdešimties metų karas nuniokoja Vokietiją. 1648 m. Vestfalijos taikos sutartis, Vokietija visiškai praranda savo galias. Stiprėja atskirų kunigaikštysčių, ypač Prūsijos, įtaka. 1669 m. Hanza nustoja egzistuoti.	Karai su Švedija susilpnina Daniją. Danijai nepasiseka vėl užkariauti Švedijos.	1621 m. Švedija nukariauja Livoniją (dabartinės Estijos ir Latvijos teritorija) ir užvaldo Rusijos priėjimą prie Baltijos jūros. Švedija tampa pagrindine jėga Baltijos regione. 1630 m. Švedija išlaipina kariuomenę Vokietijoje ir užpuola Habsburgus, pradėdama Trisdešimties metų karą. Švedijos prekybos politika sudaro palankias sąlygas prekių pervežimui per Baltijos jūrą iš Nyderlandų į Angliją. 1675 m. Išauga Brandenburgo / Prūsijos svarba ir pirmą kartą jie nugalė Švedijos kariuomenę Ferbelino (Fehrbellin) mūšyje.	
	XVIII a.	1710 m. Estija ir Livonija prisijungia prie Rusijos. Specialus Baltijos dekretas suteikia vokiečių aristokratijai didesnes privilegijas šalies valdyme 1710–1882 m.		Žečpospolita susilpnėja dėl Šiaurės karo (Švedų ir Saksonijos karaliai kaunasi dėl jos sosto) 1772 m. – pirmasis, 1793 m. – antrasis, 1795 m. – trečiasis Žečpospolitos padalijimas. Prūsija, Rusija ir Austrija pasidalina Lenkijos teritoriją, Kuršas ir Lietuva atitenka Rusijai.	Brandenburgas / Prūsija tampa svarbiausia jėga Vokietijoje.	Šiaurės kare Danija sudaro sąjungą su Lenkija ir Rusija, bet neįveikia Švedijos.	1700–1721 m. Tiesiasi Šiaurės karas tarp Švedijos ir Rusijos. Rusija sudaro sąjungą su pagrindinėmis valstybėmis (Lenkija, Danija, Livonija). Rusija apriboja Švedijos viešpatavimą Baltijos regione ir prisijungia prie savo valdų Suomiją (Kareliją), o 1809 m. tai įtvirtina oficialiai. 1703 m. Įkuriamas Peterburgas. Rusija, valdoma Petro I, orientuojasi į vakarų Europą.	
								XVII–XVIII a. Hanza nustoja egzistavusi ir nuo XVII a. i. kyla naujos prekybos šalys – Anglija ir Nyderlandai. Švedija, o vėliau – Rusija ir Prūsija įgyja karinį pranašumą šiaurės Europoje. XVIII a. Rusija tampa pagrindine jėga, įtakojančia Europos politinį gyvenimą iki šių dienų.

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XIX a.	<p>1816–1819 m. Estijoje ir Latvijoje panaikinama baudžiava.</p> <p>1829 m. Tarp Revalo ir Liubeko ima plaukti garlaivis.</p> <p>Apie 1860–80 m. Nacionalistinis judėjimas, reikalaujantis daugiau teisių Baltijos šalyse gyvenantiems vokičiams.</p> <p>1857 m. Išleidžiamas Estijos nacionalinis epas “Kalevala” (“Kalevipoeg”).</p> <p>Apie 1880–1918 Rusinimo politika.</p>	<p>1815 m. Vienos kongreso pavyzdžiu, sušaukiamas “Lenkų kongresas”, kuris sudaro sąjungą su Rusija.</p> <p>1830/31 m. Liaudies sukilimai Lenkijoje ir Lietuvoje.</p> <p>1861 m. Lenkijoje ir Lietuvoje panaikinama baudžiava.</p> <p>Apie 1863–1918 m. Rusifikacijos ir germanizacijos politika Rusijai ir Vokietijai priklausančiose Lietuvos/Lenkijos teritorijose.</p>	<p>1806 m. Napoleonas sutriuškina Vokietijos-Romos imperiją (Deutsch-Römisches Kaiserreich).</p> <p>1871 m. Įkuriamą Vokietijos karalystė, pavaldi Prūsijai. Karas su Prancūzija.</p> <p>1895 m. Šiaurinio Baltijos jūros kanalo atidarymas (“Kiel-Canal”). Kanalas sutrumpino kelią 470 kilometrais.</p>	<p>Danija, Napoleono valdymo metais buvusi Prancūzijos sąjungininke, pralaimi Švedijai ir praranda Norvegiją</p> <p>1814 m. Prieš tai Norvegijoje buvo priimta Konstitucija, galiojanti iki šių dienų.</p>	<p>1846 m. “Erikjansare”, krikščionių fundamentalistų sekta, atsiradusi Švedijoje, emigruoja į JAV.</p> <p>Iki 1930 m. beveik 1,2 mln. žmonių emigruoja iš Švedijos į JAV.</p> <p>XIX-XX a. pradžioje daug žmonių emigruoja iš Baltijos šalių.</p> <p>1850-ieji: “Skandinaviškai” bando suvienyti Šiaurės šalis.</p>	<p>1809 m. Rusija iš Švedijos persima Suomijos valdymą. Suomija gauna autonomiją bei tampa didžiąja kunigaikštyste, sudarydama sąjungą su Rusija.</p> <p>1898 m. Rusinimo pradžia.</p>		

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XX a.			<p>1906 m. Kruvinos represijos po 1905 m. revoliucijos. Po revoliucijos Rusijoje 1917 m. pilietinis karas užbaigia Carinės Rusijos egzistavimą. Tais pačiais metais Suomija tampa respublika.</p> <p>1922 m. įkuriamą Tarybų Sąjungą.</p> <p>1918 m. Lietuva, Estija ir Latvija sukuria savo valstybes. I pasaulinis karas. Lenkijos respublikos įkūrimas.</p> <p>1920 m. Karas, Rusijai užpuolus Lenkiją. Siena tarp jų buvo nesureguliuota iki 1921 m.</p> <p>Naujos valstybės yra nestiprios ekonomiškai ir politiškai.</p> <p>1926 m. Maršalo Pilsudskio organizuotas perversmas Lenkijoje bei diktatūros įvedimas. Trijose Baltijos šalyse taip pat įsigalioja diktatūra: Lietuvoje – 1926 m., Estijoje ir Latvijoje – 1934 m.</p>	<p>1914-1918 m. Pirmasis Pasaulinis karas. Monarchija paleidžiama ir įkuriamą Veimaro (Weimar) Respublika.</p> <p>1933 m. Į valdžią ateina naciai.</p>	<p>1914-1918 m. Pirmasis Pasaulinis karas. Skandinavijos šalis išlieka neutralios, bet derasi su visomis kariaujančiomis šalimis.</p>	<p>1905 m. Norvegija atsiskiria nuo Švedijos ir tampa nepriklausoma karalyste.</p>	<p>1906 m. Po revoliucijos Suomijoje reformuojamas Parlamentas ir ji tampa pirmąją Europos valstybe, suteikusia moterims balsavimo teisę.</p> <p>1917 m. Suomija tampa nepriklausoma valstybe.</p>	
				<p>1939-1945 m. Antrasis Pasaulinis karas nuniokoja Baltijos regioną. 1939 m. Vokietija užpuola Lenkiją, tuo paskatindama Angliją ir Prancūziją paskelbti jau karą. Vokietija ir Tarybų Sąjunga pasidalina Lenkiją, o 1940 m. trys Baltijos šalyse okupuojamos TSRS. 1940 m. Vokietija okupuoja Norvegiją ir Daniją. 1939-40 m. „Šiaurės karas“ tarp Suomijos ir TSRS. Suomija sudaro sąjungą su Vokietija ir įsitraukia į II Pasaulinį karą. 1941-44 m. Švedija išlieka neutrali kare. 1941 m. Vokietija užpuola Tarybų Sąjungą ir Baltijos šalis. Vokietiai deportuoja žydus iš okupuotų teritorijų ir pradeda žydu genocidą. 1945 m. nugalima Vokietija ir baigiasi II Pasaulinis karas. Sąjungininkai pasidalina Vokietiją. „Antihitlerinė koalicija“ sugrįžta „Vakarų, padalijęs ir Baltijos regioną.“</p>				

Baltijos jūros regionas nuo X iki XX amžiaus. Chronologija

Data	Estija	Latvija	Lietuva	Lenkija	Vokietija	Danija	Švedija/Norvegija	Suomija
XX a.				<p>1945 m. Antrojo Pasaulinio karo pabaiga. Pasikeičia Lenkijos teritorija ir ji tampa TSRS satelitinė respublika.</p> <p>1944–1953 m. Stalininės represijos Baltijos šalyse.</p> <p>1989 m. „Dainuojanti revoliucija“ Baltijos šalyse. Milijonai žmonių susikimba už rankų, sudarydami gyvą grandinę, nusidriekusią nuo Vilniaus iki Rygos.</p> <p>Rudenį Lenkijoje Komunistų partija pralaimi rinkimus.</p> <p>1990 m. Lietuva išstoja iš Tarybų Sąjungos ir paskelbia nepriklausomybę. Vėliau ir Estija bei Latvija paskelbia savo nepriklausomybę.</p> <p>1991 m. Tarybų Sąjungos skilimas. Baltijos šalys pripažįstamos pasaulio bendrijos.</p> <p>1993–1994 m. Rusijos karinės pareigos pasitraukia iš Baltijos šalių.</p> <p>1995 m. Bendradarbiavimo sutartis tarp ES ir Baltijos šalių.</p>	<p>1949 m. Vokietijos Demokratinės ir Vokietijos Federacinės Respublikų įkūrimas Šaltasis karas.</p> <p>1951 m. VFR kartu su kitomis šalimis įsteigia Anglies ir plieno bendriją, ES pradininkę.</p> <p>1968 Studentų riaušės VFR.</p> <p>1990 m. Vokietijos suvienijimas. Vokietija pagaliau pripažįsta Lenkijos vakarines sienas.</p>	<p>1971 m. Danija įstoja į EB (vėliau – ES).</p>	<p>1952 m. Šiaurės Taryba, Skandinavijos šalių patariamoji struktūra, nebevykdo planų Šiaurės Sąjungos sukūrimui.</p> <p>1995 m. Švedija įstoja į ES.</p>	<p>1948–91 m. „Šaltojo karo“ metu Suomija išlieka neutrali. Išlaikomi artimi ekonominiai ir politiniai ryšiai su tarybų Sąjunga.</p> <p>1972–1974 m. Helsinkyje vyksta Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija. Jos sutartis įpareigoja šalį laikytis žmogaus teisių.</p> <p>1995 m. Suomija įstoja į ES.</p>